

Univerzita Palackého v Olomouci

Filizofická fakulta

Katedra historie

**HOSPODÁŘSKÉ ZÁZEMÍ KRÁLOVSKÝCH MĚST STŘEDNÍ
MORAVY VE STŘEDOVĚKU**

Magisterská diplomová práce

Bc. Jakub Novák

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Šlézar

Olomouc

2016

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Hospodářské zázemí královských měst střední Moravy ve středověku.“ vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomoci dne 3. května 2016

Bc. Jakub Novák

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi byli při psaní nápomocni jak radou odbornou, tak jakoukoli jinou pomocí. Velký dík patří mé rodině, která mě vždy ve všem podporovala, a také vedoucímu práce Mgr. Pavlu Šlézarovi. Právě jeho rady a postřehy mě v mnohém velmi inspirovaly.

Obsah

1	Úvod.....	5
2	Uničov.....	10
2.1	Přírodní podmínky	10
2.2	Vesnické majetky v okruhu jedné míle.....	11
2.3	Hospodářský charakter zázemí města	15
2.4	Shrnutí.....	20
3	Litovel.....	24
3.1	Přírodní podmínky	24
3.2	Vesnické majetky v okruhu jedné míle.....	25
3.3	Hospodářský charakter zázemí města	33
3.4	Shrnutí.....	40
4	Olomouc.....	43
4.1	Přírodní podmínky	43
4.2	Vesnické majetky v okruhu jedné míle.....	43
4.3	Hospodářský charakter zázemí města	72
4.4	Shrnutí.....	84
5	Přerov.....	90
5.1	Přírodní podmínky	90
5.2	Vesnické majetky v okruhu jedné míle.....	90
5.3	Hospodářský charakter zázemí města	99
5.4	Shrnutí.....	101
6	Závěr	103
7	Summary	121
8	Seznam zkratk	122
9	Prameny a literatura	123
10	Přílohy.....	132

1 Úvod

Hospodářského zázemí středověkých měst je jednou z opomíjených a stále nedostatečně zpracovaných otázek české historiografie. S rozvojem mezioborové spolupráce se zejména v posledních letech ukazuje, že komplexních výsledků a uceleného pohledu na vymezenou problematiku lze dosáhnout jedině tehdy, zapojí-li více vědních disciplín. Pravdou však zůstává, že první práce, které se hospodářskému zázemí věnovaly, byly převážně ryze historické. Studie se zaměřily zejména na sledování vesnického majetku měst nebo měšťanů, což je ovšem jen jedna z dílčích částí tématu.

Mezi města, jejichž hospodářské zázemí bylo takovým způsobem studováno, patří, logicky vzhledem k objemu pramenného materiálu, **Praha**. Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské sledoval ve studii z roku 1965 J. Mezník. Zaměřuje se však na držby jednotlivých měšťanů a nevěnuje se této otázce komplexně.¹ Ze širšího hlediska pak pojal hospodářské zázemí Prahy ve 14. a 15. století R. Nový.² Nový impuls do studia hospodářského zázemí hlavního města přinesla potřeba reagovat na zintenzivnění stavební činnosti a nutnosti tak provádět záchranné archeologické výzkumy. Autoři Z. Dragoun, Z. Smetánka a J. Klápště svou pozornost zaměřili právě na tuto oblast a společně publikovali studii zabývající se zemědělským zázemím Prahy.³ Dále problematiku rozvíjí hlavně J. Klápště.⁴

Druhým velkým městem s rozvinutým poznáním svého zázemí ve středověku je **Brno**. I jemu se stejně jako Praze věnuje J. Mezník a také se zaměřil na venkovské majetky měšťanů ve 14. a 15. století.⁵ Nověji se regionu Brna, jeho počátkům a

¹ MEZNÍK, Jaroslav: *Venkovské statky pražských měšťanů*. Vrchol majetků vesnického charakteru tak autor sleduje ve 14. a na konci první poloviny 15. století, kdy počet vsí v roce 1440 je vyšší než v roce 1418. Zároveň se projevuje postupná koncentrace takového vlastnictví do užšího okruhu osob – Tamtéž, s. 26. Na fakt, že se J. Mezník zaměřuje převážně na držbu jednotlivých měšťanů, upozorňuje například BAKALA, Jaroslav: *Venkovské majetky měst*, s. 106–107.

² NOVÝ, Rostislav: *Hospodářský region Prahy*, s. 397–418 se tedy nezaměřuje na majetky jednotlivých měšťanů, ale spíše Prahy jako celku.

³ DRAGOUN, Zdeněk – SMETÁNKA, Zdeněk – KLÁPŠTĚ, Jan: *Příspěvek ke studiu zemědělského zázemí*, s. 387–426. Ačkoli se zaměřují zejména na období raného středověku, tak se alespoň krátce věnují i mladším obdobím.

⁴ KLÁPŠTĚ, Jan: *Archeologie a zázemí*, s. 289–294. Dále s nastíněním budoucích možných cest KLÁPŠTĚ, Jan: *Středověké město a jeho region*, s. 13–20.

⁵ MEZNÍK, Jaroslav: *Venkovské statky brněnských měšťanů*. Autor mimo jiné poukazuje na fakt, že cele vsi měšťané vlastnili jen výjimečně a většinu majetků tvořily jednotlivé dvory, díly polí, případně mlýn. Dále upozorňuje, že ačkoli se jejich držby soustředily do bezprostředního okolí Brna, nedařilo

městskému zřízení menších měst v okolí věnují R. Procházka a J. Doležel.⁶ Hospodářství Brna je charakterizováno také aktuálně v rámci ucelené monografie o dějinách města T. Borovským, L. Janem a J. Šmerdou.⁷

Hospodářské zázemí bylo sledováno také u menších měst, jakými jsou například Uherské Hradiště, oblast kolem středověkého Mostu, která byla zničena povrchovou těžbou hnědého uhlí, a České Budějovice.⁸

Organizace vesnického majetku měst sebou přináší také základní terminologii a pojmy, se kterými je třeba se seznámit. Nejnověji jsou termíny jako **městská ves**, **šosovní ves** a **vikbild** shrnuty v článcích J. Lhotáka a J. Žemličky z roku 2013. Oba autoři uvedené pojmy definují, a proto postupně uvedu, jak je každý z nich popisuje.⁹

Šosovní pozemky dle J. Lhotáka podléhaly ve sporných i nesporných záležitostech městskému právu a právní pořízení jejich majitelů a obyvatel byla vkládána do městských knih.¹⁰ **Šosovní vsi** pak charakterizuje tak, že neodváděly městu feudální rentu, ale jen lózung. Stejně jako město jsou však vůči panovníkovi povinni platit městský census. Vrchním vlastníkem takových vsí je tedy zeměpán, který s nimi může volně disponovat. Důležitým faktem, který dále uvádí, je, že do roku 1420 chybí doklad zcizení půdy poplatné šosem městskou správou, a doloženo také není disponování majetkem, který město zakoupilo z vlastní iniciativy, panovníkem.¹¹

se jim zajistit v blízkosti vlastní metropole absolutní majetkovou dominanci – Tamtéž, s. 132, 138–141.

⁶ PROCHÁZKA, Rudolf – DOLEŽEL, Jiří: *Současný stav poznání počátků*, s. 25–74; DOLEŽEL, Jiří: *K městskému zřízení*, s. 159–259.

⁷ BOROVSKÝ, Tomáš – JAN, Libor – ŠMERDA, Jan: *Hospodářství*, s. 459–507.

⁸ Uherskému Hradišti a jeho zázemí se v 80. letech věnovali v několika studiích zejména R. Snášil, R. Procházka a L. Sulítková. Společně se jim daří na vysoké úrovni kombinovat postupy historie a archeologie, včetně zpracování palynologických dat, které byly nashromážděny ve vlhkém prostředí říčních ramen Moravy – SNÁŠIL, Robert: *Přínos archeologických dokladů*, s. 95–108; PROCHÁZKA, Rudolf: *Zemědělské zázemí a potravinářská řemesla*, s. 109–118; PROCHÁZKA, Rudolf – SULITKOVÁ, Lenka: *Uherské Hradiště. Výsledky výzkumů, které předcházely devastaci mostecké krajiny*, publikoval KLÁPŠTĚ, Jan: *Paměť krajiny*. Dále již na prostor samotného města Mostu je zaměřena studie Týž: *Archeologie středověkého domu*, s. 5–382. O zázemí Českých Budějovic pojednává z historického, archeologického i stavebně-historického hlediska, včetně doplnění o archeobotanické analýzy ČAPEK, Ladislav: *Město České Budějovice a jeho zázemí*, s. 143–164.

⁹ LHOTÁK, Jan: *Šosovní, nebo poddanské vesnice*, s. 517–560; ŽEMLIČKA, Josef: *K organizaci venkovského zázemí*, s. 681–726. Oba články odkazují a rozebírají i názory starší či zahraniční literatury, přičemž J. Lhoták se odvolává i na studie J. Žemličky, zejména pak na Týž: „*Právo nucené směny*“.

¹⁰ LHOTÁK, Jan: c. d., s. 535. Šosu ve významu platu se věnuje Tamtéž, s. 520–535.

¹¹ Tamtéž, s. 538–539.

Městské vsi charakterizuje jako ty, které panovník připojuje k městu ve snaze ho hospodářsky posílit. Jednoznačně jsou agrárního charakteru, neboť v řemeslné výrobě nemohly a v mnoha případech ani nesměly konkurovat městu. Společně s městem pracují v symbióze. Město získává pravidelného dodavatele zemědělských produktů, rychtář posiluje a rozšiřuje svoji jurisdikci, z čehož pramenní i větší objem peněz utržených ze soudních pokut, a obyvatelé vesnic nacházejí na městském trhu odbytiště pro své vypěstované plodiny. Lhoták sedláky **městských vesnic** přirovnává k obyvatelům předměstí a skupině měšťanů, která uvnitř městských hradeb žila, ale nevlastnila tam žádný dům. Lidé v **městských vsích** však stále mají být komorními poddanými panovníka. Specifická byla tato sídliště i ve způsobu zdanění. Skládání úroku se podřizovalo městu stanovených lózung a každoročně také vesničané odváděli pravidelný městský census. Dále byli povinni odvádět muže do městské hotovosti.¹²

Vikbild, a vychází tak zejména ze studií J. Bakaly, definuje J. Lhoták jako nejbližší okolí města, jehož obyvatelé řeší drobná provinění v rámci své vlastní samosprávy. Závažnější přestupky jsou pak projednávány na městském soudu, z čehož logicky rostou příjmy rychtáři a městské obci. Typickým příkladem takového vztahu pak mají být hlavně moravskoslezská poddanská města v magdeburském právním okruhu. Postavení obyvatel se tímto pochopitelně nemění a stále zůstávají poddanými svých vrchností, což v takovém případě nemusí být nutně zeměpán, ale také šlechta či duchovenstvo.¹³

J. Žemlička je ve svých sděleních o něco stručnější, za to ovšem věcný. Pro vsi přilehlé k městu (*civitatis cum villis adiacentibus*) či hledících k městu (*villas, que spectant ad civitatem*) se pro oblasti *Ostsiedlung* ustálil termín *Stadtdörfer*, čili **městské vsi**. Pod těmito pojmy se tedy podle něj skrývají venkovská sídliště, dvory či usedlosti mající určité úlevy jako například společné užívání pastvin. Mezi **městské vsi** patří i vesnice, které jsou přímým majetkem města. Doslova uvádí, že se jedná o lokality „trpící“ s městem, jež se později stávají základem městských dominií. V dalších fázích se o nich hovoří jako o **šosovních** vsích, jejichž počty se

¹² LHOTÁK, Jan: c. d., s. 542–546.

¹³ Tamtéž, s. 548–549. Z článků J. Bakaly konkrétně BAKALA, Jaroslav: *Urkundenzeugnisse von der Weichbildverfassung*; Týž: *Venkovské majetky*, s. 116.

výrazně zvyšují v husitském a pohusitském období. Obecně konstatuje, že **městské vsi** jsou ve vztahu k městské obci spíše hospodářského charakteru.¹⁴

Do **vikbily** zařazuje takové vesnice, které spadají pod městskou správu. Městský fojt je pak v takovém okruhu nadřazen vesnickým rychtářům a do jeho pokladny pak plyne i poplatek z přečinů, které má v kompetenci. Obecně lze pak termín také vztáhnout na území, kde platí městské právo. Takový region nemusel korelovat s hranicí mílového práva a jako příklad uvádí dolnoslezské město Střehom (*Striegau*, *Strzegom*), kde z celkového počtu 70 vesnic, které náležely do **vikbily** města, se jen 20 nacházelo v mílovém okruhu města. Důležité je konstatování, že se tento systém na našem území nerozvinul v takové podobě, v jaké je znám právě ze slezských oblastí, a proto se dá hovořit pouze o jistých **vikbildních** prvcích, které se v některých českých a moravských městech projevují. Šanci na prosazení měl vikbild zejména tam, kde zeměpánovi patřilo venkovské okolí města, neboť je jasné, že šlechta či církve by se jen těžko smířovala s tím, že by jejich poddaní podléhaly ve vyšší instanci městskému soudu, což by znamenalo také ztrátu zisku ze soudních pokut. Na druhou stranu od 14. století existuje již dostatečné množství dokladů, že šlechta vsouvá své majetky pod kvalifikovanější městské soudní právo.¹⁵

Z porovnání poznatků obou autorů vyplývá, že Žemlička spojuje městské vsi se šosovními a má v podstatě pravdu, neboť v Lhotákových definicích se šosovní vsi a městské vsi téměř vůbec neodlišují a jde spíše jen o terminologické vymezení vycházející z konkrétních definic v jednotlivých písemných pramenech. Na druhou stranu oba shodně popisují vikbildu, zejména proto, že Lhoták vychází hlavně z poznatků J. Žemličky a J. Bakaly, který je v mnoha ohledech jejich společným zdrojem.

Oblastí, na kterou se zaměřím v následující studii, jsou královská města střední Moravy. Ačkoli je zřejmé, že přesné geografické vymezení takto definovaného regionu se může jevit problematicky, královská města, Uničov, Litovel, Olomouc a Přerov do tohoto prostoru nepochybně patří.¹⁶

¹⁴ ŽEMLIČKA, Josef: *K organizaci venkovského zázemí*, s. 714–716.

¹⁵ Týž: *K organizaci venkovského zázemí*, s. 716, 723–725; Jako příklady měst s vikbildními prvky například Brušperk, Jevíčko, Mohelnice, Štítý; blíže Tamtéž, s. 717–722; s odkazy zejména na BAKALA, Jaroslav: *Urkundenzeugnisse von der Weichbildverfassung*.

¹⁶ Majetkové situaci na střední Moravě se komplexně věnuje PAPAÍK, David: *Majetkové poměry*.

Zajímat mě budou především veškeré nemovité majetky uvedených měst a jejich měšťanů. Konkrétně se tedy nebude jednat jen o vesnice, ale i zahrady, dvory, menší či větší části polí, mlýny, rybníky atd., ve spádové oblasti vymezené jednou milí. Z praktického hlediska se jedná o vzdálenost, kterou lze absolvovat na městský trh i se zpáteční cestou bez větších problémů během jednoho dne (přibližně 11 km).¹⁷

Mílové právo zakazující provozování krčem či distribuci základních potravin a piva, bylo královským městům na střední Moravě udělováno již v průběhu 13. století a následně potvrzováno. Právě praxe opakovaného potvrzování může být, mimo jiné, dokladem nedůsledného dodržování této výsady a snahy města opakovaně si tak zajistit výsadní postavení v zemědělském i řemeslném odvětví. Uničov obdržel mílové privilegium roku 1234. V okruhu jedné míle od města nemá stát žádná kčma a je zakázán prodej piva, chleba, masa a podobných potravin. Chronologicky následuje roku 1278 Olomouc, která nedostává výsadu zakazující krčmy, ale v zázemí je znemožněno vaření piva. Zákaz venkovských krčem i pivovarnictví je společně uváděn v privilegiu, které roku 1291 získává Litovel. Město Přerov zřejmě žádnou takovou výsadou nedisponovalo.¹⁸

Pohledem do mapy je možné se přesvědčit o tom, že Litovel svou polohou mezi Uničovem a Olomoucí, narušuje mílové okruhy těchto měst. Nelze tedy v tomto případě počítat s přesnou a pravidelnou kružnicí o poloměru asi 11 km, ale spíše je nutné předpokládat, že se okruh přizpůsobil místním podmínkám.

V následujících kapitolách tedy představím postupně majetky královských měst a jejich měšťanů, v pořadí jak na sebe navazují od severu k jihu. Začnu tak Uničovem a skončím u Přerova. Po základním představení města a jeho polohy bude následovat seznam vesnic, které sledované subjekty vlastnili celé, nebo v nich alespoň nějaký majetek měli. Pro větší přehlednost vždy nashromážděné poznatky k jednotlivým městům shrnu, avšak zatím bez komplexnějších závěrů, které představím až v poslední kapitole, která bude celkovým vyhodnocením předkládané studie.

¹⁷ Blíže k městu a jeho regionu například JEŽEK, Martin: *Hospodářský region*, s. 309–320; KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna*, s. 386–394.

¹⁸ Otázce mílového práva na severní Moravě (zahnu tedy i Uničov, Litovel, Olomouc a Přerov) se podrobně věnuje BAKALA, Jaroslav: *Monopolizace tržních vztahů*, s. 114–133. Na fakt, že práva nebyla důsledně dodržována a docházelo k jejich opětovnému potvrzování či specifikování poukazuje Tamtéž, s. 119–124, 131–132. Příslušné listiny CDB III/1, č. 76, s. 82–83; CDB VI/1, č. 6, s. 52–54; CDM IV, č. 294, s. 372–374.

2 Uničov

Dějiny města se dočkaly poměrně čerstvého zpracování v roce 2013. Velká souborná monografie o dějinách města shrnuje poznatky od pravěku až do 90. let 20. století. Pro sledovanou problematiku jsou nejpřínosnější zejména kapitoly P. Šlézara, který středověký Uničov posuzuje především z pohledu archeologie. Jinak se dá říci, že až na několik následujících článků již uvedeného P. Šlézara je Uničovsko z hlediska otázky hospodářského zázemí oblastí ne příliš dostatečně probádanou.¹⁹

2.1 Přírodní podmínky

Královské město Uničov a jeho zázemí²⁰ je položeno převážně do Uničovské plošiny.²¹ Část sledované oblasti však rovněž zasahuje do Úsovské vrchoviny a Nížkého Jeseníku, kde se charakter přírodních podmínek s narůstající nadmořskou výškou mění. Území je tedy možno definovat jako rovinatou nížinu rozkládající se kolem koryta řeky Oskavy (a vodotečí tvořící její přítoky), které ve svých okrajových oblastech přechází v pahorkatinu.

Pokud v minulosti byla nížina členitější a místy poskytovala mírné terénní vlny nabízející alespoň malou ochranu před pravidelnými jarními záplavami, nezůstaly po nich v krajině, a to zejména díky moderní zemědělské činnosti v posledních staletích, příliš patrné stopy. Výrazně z poměrně jednolité roviny vystupují vrchy Šibeník (251 m n. m.) a Benkovský kopec (268 m n. m.), které se nacházejí západně od Uničova.

Přirozenou lesní vegetaci by v případě zanechání přeměny krajiny člověkem tvořily střemchové jasaniny (jasany, olše), místy v komplexu s mokřadními olšinami (olše), jilmové doubravy (jilmy, duby) a lipové dubohabřiny (lípy, duby, habry).²² Avšak v důsledku poměrně intenzivního osídlení již od pravěku je až do dnešních dnů oblast silně odlesněná. V současnosti i minulosti byl nejbližším zalesněným územím lužní les Doubrava.

¹⁹ BUREŠOVA, Jana (ed.): *Uničov*; zejména kapitoly ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 56–70 a další studie Týž: *Nové poznatky*, s. 337–346.

²⁰ Myšlen prostor v rozsahu jedné středověké míle.

²¹ Ta je dále rozčleněna na Hornolibinskou brázdu, Oskavskou nivu, Žerotínskou rovinu a Červenecovou rovinu – ZAPLETAL, Jan: *Přírodní podmínky*, s. 13.

²² Podle mapy potencionálně přirozené vegetace – NEUHÄSLOVÁ-NOVOTNÁ, Zdenka: *Mapa potencionální přirozené vegetace*.

Pro životaschopnost sídlišť je nesmírně důležitá dostupnost vodních zdrojů. Většina Uničovska jich má dostatečné množství díky přítomným vodotečím. Lze ovšem najít místa, která vodní zdroj postrádají. Takové oblasti je možné pozorovat i pouhým nahlédnutím do současných map. Domněnka, že nepřítomnost zdroje vody není záležitostí až poměrně nedávnou, nahrává absence osídlení ve všech historických i prehistorických obdobích v takto na vodní zdroje chudých oblastech.²³

Výskyt nerostných surovin je potvrzen nejen ve výše položených oblastech, ale i v zázemí města. Jedná se však jen o menší lokální ložiska železných rud v okolí Medlova, Benkova a Králové. Řečiště Oskavy je však možné považovat za zdroj zlata, které se zde prokazatelně získávalo. Stopy po této činnosti se dochovaly do dnešních dnů v podobě sejpů nedaleko vsi Břevenec.²⁴ Kamenná surovina (devonské vápence, křemenné pískovce, spodnokarbonské droby) pro výstavbu byla získávána z lokálních zdrojů u Troubelic, Paseky, Dlouhé Loučky.²⁵

2.2 Vesnické majetky v okruhu jedné míle

O vsích, které spadaly do vlastnictví města, měšťanů či přímo rychtářskému úřadu, vypovídá několik možných informačních zdrojů. V první řadě jsou to listiny dané městu, jež v případě Uničova uvádějí několik vesnic náležejících městu. Dále také povědomí o vesnických majetcích (zahrady, pole, louky, dvory) doplňují informace v zemských deskách nebo knihách půhonných. Cenou pomůckou je rovněž *Historický místopis země Moravskoslezské* L. Hosáka a *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I. a II.*, jež uvedený autor sestavil s R. Šrámkem.²⁶

Již v listině z 15. srpna 1234 je možné se dozvědět, že městu soudně podléhají **Střelice** („*sed secundum consuetudines suas in villa prenominata exhibeant iusticie complementum...*“).²⁷ Ves je položena něco málo přes 3 km jihozápadně od Uničova na pravém břehu Benkovského potoka. Jihovýchodně po proudu této vodoteče lze nalézt Renoty. Na sever, jih i východ od **Střelice** se rozkládá široká zemědělská krajina, která je na některých místech protkána vodotečemi tvořícími přítoky Oskavy

²³ Zvláště prostor severovýchodně od Uničova. O pravěkém osídlení podrobněji – KALÁBKOVÁ, Pavlína: *Prehistorické období*, s. 19–35.

²⁴ ZAPLETAL, Jan: c. d., s. 16; NOVÁK, Jaromír: *Rýžoviště zlata*.

²⁵ Tamtéž, s. 16.

²⁶ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*; HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména I a II*.

²⁷ CDB III/1, č. 76, s. 82–83.

nebo Moravy. Západně sousedí ve vzdálenosti 1,2 km se **Střelicemi** les Doubrava. Ke **Střelicím** se vztahuje ještě jedna listina s datem 7. července 1479. Vladislav Jagellonský v ní reaguje na situaci z roku 1424, kdy byly **Střelice** (společně s Renotami) králem Zikmundem Lucemburským zastaveny Hynčíkovi Stošovi z Kounic.²⁸ Vladislav nařizuje, aby se toto již nikdy neopakovalo, a obě vesnice mají být s Uničovem navěky úzce spojeny.²⁹

S lokační aktivitou prvního doloženého rychtáře města Dětricha zřejmě souvisí i vznik nedaleké vesnice **Dětrichov**.³⁰ Položen je v těsném sousedství pravého břehu řeky Oskavy, který tak tvoří západní hranici vsi. Od jádra Uničova je vzdálen 3,8 km jižně. Na západě sousedí s **Dětrichovem** přibližně 1,5 km vzdálené Renoty. Severně od vsi lze nalézt už jen samotné město Uničov a 2 km na jih Pňovský les. Vesnice mohla vzniknout na zalesněném území Doubravy, které je městu umožněno klučit podobu třiceti let, z nichž již deset uplynulo, listinou z roku 1223 („*Item silvam, qum acceperunt exstirpandam ad XXX^{ta} annos, de quibus iam decem preterierunt, eisdem concedimus esse liberam, prout quilibet eorum poterit exstirpare.*“).³¹ Jak dlouho **Dětrichov** Uničovu zůstává, není zcela jasné, ale nejpozději roku 1399 se již ocitá v majetku olomoucké kapituly („*capituli ecclesie Olomucensis... et curie allodiales... in Dyetreichsdorf...*“).³² V tom se nachází rovněž roku 1426, kdy Jan Dubčan, děkan olomoucké kapituly, potvrzuje vlastnictví **dětrichovské** rychty Jiřímu Schwarzovi a jeho manželce.³³ Radou města Uničova je ves zakoupena až na počátku 17. století.³⁴

Za výsledek lokačních aktivit lze také považovat vznik **Renot**. Jižní a západní konec vsi obtéká Benkovský potok, který pokračuje dál na jihovýchod. Od Uničova je ves vzdálena 3,6 km jihozápadně. Na severozápadě s **Renotami** sousedí po 1,5 km Střelice a stejně daleko na jihovýchod Dětrichov. Na sever a jih od vsi se rozprostírá zemědělská krajina, kterou na severu ukončuje město Uničov a na jihu vesnice Tři Dvory. Stejně jako Střelice byly i **Renoty** z majetku města roku 1424 odejmuty a

²⁸ Zbytky register králův římských a českých, č. 885, s. 125.

²⁹ SOKA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 37.

³⁰ HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména I.*, s. 177; ŠÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 67.

³¹ CDB II, č. 246, s. 237–239.

³² CDM XII, č. 524, s. 455–464.

³³ SOKA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 22.

³⁴ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 600.

následně roku 1479 navraceny zpět.³⁵ L. Hosák vyvrací myšlenku, že by lokace této vsi proběhla na zalesněném území, ale odvozuje z názvu **Renot** (německy Einoth – „ei der eynot“), že vznikly na opuštěném místě neznámého jména.³⁶ Toponyma mohou v mnoha případech pomoci s vysvětlením některých jevů, domnívám se však, že odsoudit myšlenku o lokaci **Renot** na místě, kde se mohl vyskytovat lesní porost, není jen tak jednoduše možné. Zvláště s přihlédnutím k listině z roku 1223, která napovídá, do jaké oblasti se měla soustředit kolonizační aktivita Uničova.³⁷ Zda se v místě vsi nacházelo starší osídlení, které bylo opuštěno a někde v jeho blízkosti následně založeny **Renoty** s určitostí tvrdit avšak ani vyvrátit nelze.

Vesnice **Brníčko** je vzdálena jen 1,5 km východně od Uničova na levém břehu řeky Oskavy. Severně od vsi se ve vzdálenosti 2 km nachází Dolní Sukolom a asi o 200 m více na jih Želechovice. Na východě přibližně 3 km širokou rovinu polností přerušuje vesnice Újezd. Ačkoli se **Brníčko** nachází velmi blízko Uničova, náleželo do majetku špitálu sv. Ducha v Litovli. Tam setrvala nejpozději do roku 1399, kdy je markrabětem Prokopem dána Uničovu („*dorfe Pyernik, was wir darinnen rechtes haben, ganz und gar vorgeantent Neustate gehore...*“).³⁸ Poplužní dvůr s poplatky z pěti lánů obdržel roku 1371 uničovský rychtář Jindřich („*Hinco de Olomucz Heinrico aduovato de Nouaciuitate et suis heredibus in villa Pyrnyk Curiam arature V laneos Censuantes omni dominio et Jure prout ipse tenuit vendidit hereditarie possidendam.*“), který hned následujícím zápisem v zemských deskách ze dvora v **Brníčku** zapisuje své ženě Kláře věno 80 hřiven („*Henricus predictus aduocatus... Clare vxori sue super dictis bonis in Pyrnyk LXXX marcas ratione veri dotalicij deputauit.*“).³⁹

Medlov je poměrně rozlehlá ves vzdálená přibližně 4,5 km severozápadně od Uničova. Středem návsi protéká Medlovský potok pramenící 1,5 km severozápadně od vsi v blízkosti Zadního Újezdu. Přibližně stejně daleko na jihozápad sousedí s **Medlovem** Hlivice a necelé 2 km na sever Dědinka. Jižně od vsi se rozkládá systém polností, který ukončuje po 4 km hranice lesa Doubravy. Že si na **Medlov**

³⁵ Zbytky register králův římských a českých, č. 885, s. 125; SOkA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 37.

³⁶ HOSÁK, Ladislav: *Několik poznámek*, s. 5; HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména II.*, s. 370.

³⁷ CDB II, č. 246, s. 237–239.

³⁸ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 598; CDM XII, č. 563, s. 500.

³⁹ ZDO II, č. 127, s. 65; ZDO II, č. 128, s. 65.

město Uničov dělá nárok dokládá půhon z roku 1482, v němž rada města a purkmistr pohání ze tří tisíc hřiven grošů Karla z Vlašimi a Úsova za to, že drží jejich ves Medlov, na kterou mají právo („*Purkmistr a rada... města Uničova poh. p. Karla mladšího z Vlašime a z Úsova... ze tří tisíce hř. gr... že drží naši ves Medli...*“).⁴⁰ Další zápis navíc doplňuje, že na Medlov mají právo listinou krále Václava, kterou se chtějí prokázat („*ves Medli, ku kteréž my dáním královským lepší právo máme... chcem listem krále Václavovým provésti...*“).⁴¹

Další lokalitou, kterou je možné považovat za výsledek zakládání příměstských vsí, je zaniklá středověká vesnice **Krotendorf (Řítov/Vřítov)**. Nacházet se měla někde mezi Děřichovem a Želechovicemi na levém břehu řeky Oskavy.⁴² To, že založení **Vřítova** byla akce uničovských měšťanů, je možné odvodit na základě německého názvu.⁴³ První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1368, kdy ji Pavlík ze Sovince dává své manželce Kláře společně s dalšími majetky („*Pawlico de Evlnburg vxori sue Clare condescendo... et Wrzitow seu Krotendorf...*“).⁴⁴ Vesnice, která původně zřejmě náležela do majetku města, se ocitá v šlechtickém držení a nachází v něm až do doby svého zániku někdy na přelomu 15. a 16. století, kdy její konec nastává v důsledku výstavby rybníka.⁴⁵ Je otázkou, zda spojovat vznik vsi s aktivitami Uničovských či nikoli. Alespoň částečně může pomoci rozbor keramického materiálu, který byl sesbírán v místě pravděpodobného výskytu vsi. Ačkoli soubor není příliš početný (60 fragmentů), nejstarší fragmenty keramiky bylo možné datovat do první poloviny 13. století, což je v souladu s počátečními desetiletími existence města Uničova. Nabízí se tak možnost spojit lokační aktivity měšťanů s vysazením **Vřítova**.⁴⁶

O tom, že se měšťané snažili zahustit vesnickou síť v okolí města, nehovoří jen písemné záznamy, ale i archeologické prameny. Celkem bylo na katastru města Uničova archeologickým výzkumem prozkoumáno pět lokalit označených jako

⁴⁰ KPN VI, č. 1277, s. 213–214.

⁴¹ KPN VI, č. 1558, s. 260.

⁴² NEKUDA, Vladimír: *Zaniklé osady*, s. 117.

⁴³ L. Hosák ve svém starším příspěvku uvádí, že název vsi je český – HOSÁK, Ladislav: *Několik poznámek*, s. 5. Nicméně mladší publikace operuje již s německým kořenem vert (vrtět) a Krotendorf (žabí ves) – HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména I.*, s. 416. Dále například – ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 67.

⁴⁴ ZDO I, č. 1056, s. 52; PAPAŽÍK, David: *Páni ze Sovince*, s. 42.

⁴⁵ NEKUDA, Vladimír: *Zaniklé osady*, s. 117.

⁴⁶ Bližší popis provedené povrchové prospekce v rámci bakalářské práce – NOVÁK, Jakub: *Hospodářské zázemí*, s. 61–63.

zaniklé středověké vesnice. Všechny výzkumy ve 30. a 40. letech 20. století vedl německý badatel K. Schirmeisen. Jednu z lokalit následně ještě roku 2011 zkoumali pracovníci Archeologického centra Olomouc.⁴⁷

Materiál získaný během těchto prací jsem zpracoval a vyhodnotil, díky čemuž se naskytla možnost ujasnit si dobu trvání existence osídlení na těchto lokalitách. Počátek všech pěti sídlišť se pojí se vznikem města v roce 1213. Hromadně pak zanikají přibližně na konci 13., nejpozději na přelomu 13. a 14. století.⁴⁸

2.3 Hospodářský charakter zázemí města

Zjevná enormní snaha měšťanů či samotné obce jako celku, která byla v mnoha uvedených případech úspěšná, intenzivně osídlit prostor v blízkosti Uničova, měla za následek nárůst počtu sídlišť v okolí města a s tím spojený větší objem vypěstovaných zemědělských plodin zásobujících městský trh. Tato skutečnost tak jednoznačně předurčila agrární úlohu města jako centra redistribuce potravin k nezemědělským odvětvím.

Skladbu zemědělských plodin nutně pěstovaných na půdách v zázemí Uničova, kromě obecně platné situace pro středověk, je možné odhadnout například z první písemné zmínky o Uničovu z roku 1223, kde je uvedena naturální dávka sestávající se z tří měřic obilí („*tres mensuras annone...*“), z toho jedné pšenice („*unam siicet de tritico...*“), druhé žita („*alteram de siligine...*“) a třetí ovsa („*terciam de avena...*“).⁴⁹ Je tedy jasné, a rozhodně se nejedná o žádné překvapení, že právě těmito druhy obilovin musela být oseta pole v zázemí města. Pro objasnění situace ohledně druhové skladby polí by určitě přispěly rozsáhlé environmentální analýzy, které však zatím pro sledovanou oblast chybí. Nicméně jedna drobná studie, kterou sestavil Z. Vaněček na základě archeobotanické analýzy proplaveného materiálu získaného během výzkumu lokality Uničov – Mezi silnicemi, může alespoň částečně

⁴⁷ Jedná se o lokality známé jako: U mostu, U silnice do Brníčka, U Vodní branky, Zadní Lány a Mezi silnicemi (zkoumáno opakovaně Archeologickým centrem Olomouc) – blíže SCHIRMEISEN, Karl: *Zur Frühgeschichte; Týž: 15 Jahre*; KALÁBEK, Marek: *Uničov „Mezi silnicemi“*.

⁴⁸ Na katastru města proběhl (a stále dále probíhá) rozsáhlý povrchový průzkum, který odhalil několik dalších možných zaniklých středověkých vesnic. Blíže NOVÁK, Jakub: c. d., s. 56–65.

⁴⁹ CDB II, č. 246, s. 237–239.

rozšířit poznání v této oblasti. Z jím studovaných vzorků byly nejpočetněji zastoupeny komponenty žita a pšenice seté.⁵⁰

Zemědělské aktivity se neodbývaly jen v okolních vsích, ale také na dvorech v okolí města, jež mohly postupně vytvářet předměstí Uničova. O uničovském předměstí se hovoří v zápisu z roku 1406 v knize půhonné. Majetku na něm se dovolává Bolka žena Sesellova (*„Bolcam vxorem Sessellonis et Jeskonem Dupowecz de Wnyczow: si constatuert Dupowczonem hereditate et bona in terra obtinere, respondere debet dicte Bolcze; si vero bona sua haberet in Vniczow in preurbio...“*).⁵¹ Dvůr před Uničovem se připomíná v zápisech v zemských deskách roku 1437, 1446 a 1447, nikde však není uvedeno, že by se jednalo o majetek města či měšťanů.⁵²

Úmysl Uničovských podržet si výsadní postavení v distribuci potravin v jejich právním okruhu bylo vhodné a v mnoha případech i opakovaně nutné podpořit získáním milového práva, jehož znění by reagovalo na konkrétní situaci a potřeby obce. Městu je takováto výsada dána listinou z roku 1234, kdy je zakázáno v okruhu jedné míle zřizování hospod (*„in circuitu sepedicte uille ad miliare unum aliquis tabernam habere presumat...“*), prodávat maso (*„uel uictualia in carnibus...“*), chléb (*„siue in pane...“*) a podobné produkty (*„seu aliis quibuscumque...“*).⁵³ Jasně tak dochází k definování hlavního postavení města jako potravinového centra oblasti vymezené právě onou zmiňovanou mílí.

Uvedený pramen připisuje Uničovu ještě jednu důležitou úlohu pro jeho existenci. Vystupuje zde jako centrum rudného revíru, který se rozprostírá od hranic Čech až k polovině toku řeky Moravice a Bystřice (*„Sunt autem termini eiusdem uille. a metis Beomie usque ad dimidium flumen quod Morauiz nuncupatur. et ab eodem flumine ad aliud flumen dimidium quod Biztrize nocatur, et omne genus metallorum intra predictos terminos ad ipsam uillam saluo iure nostro dinoscitur pertinere...“*).⁵⁴ O společenské vrstvě zlatokopů, kteří se získáváním kovů zabývali, listina hovoří

⁵⁰ Podrobně o výsledcích archeobotanické analýzy – VANĚČEK, Zdeněk: *Zpráva*, s. 230–234.

⁵¹ KPN I, č. 51, s. 143. Bolka se svého věna 50 hřiven grošů, jenž má od svého muže Sessela na Ješkovi Dupovcovi z Uničova dovolává již v o rok (1405) mladším zápise, kde se však ještě přímo nehovoří o předměstí – KPN I, č. 10, s. 109.

⁵² ZDO X, č. 67, s. 363; ZDO X, č. 68, s. 634; ZDO X, č. 469, s. 389; ZDO X, č. 658, s. 404; ZDO X, č. 775, s. 414.

⁵³ CDB III/1, č. 76, s. 82–83.

⁵⁴ CDB III/1, č. 76, s. 82–83.

rovněž, a to ve spojitosti s připomínaným desátkem, kterému jsou poplatní. Dále se jim rovněž zakazuje nocovat a pobývat v okolních vesnicích („*Statuimus insuper ne aurifode qui nobis decimarum solutione tenentur. habitandi seu etiam pernoctandi causa ad uillas circumiacentes refugium habere presumant...*“).⁵⁵ Právě potřeba zásobovat zlatokopy a horníky, kteří sami o sobě nebyli potravinově soběstační z důvodu jejich vytíženosti při exploataci a zpracování kovů, mohla být důvodem k potřebě zvýšit produkci v zázemí města.⁵⁶

Ačkoli na hornických lokalitách docházelo k již částečnému zpracování rud, činnosti spojené s touto aktivitou jsou známy i z výzkumů ve městě Uničově. Z Olomoucké ulice pochází kumulace drobných kapkovitých slitků z výroby bronzoviny a olovený slitek o váze 115 g s otisky dna a stěny tyglíku. Ze stejné ulice pochází rovněž soubor železných strusek, rud, slitků železa a dno kovářské výhně.⁵⁷ Na Nemocniční ulici se během výzkumu M. Plaštiakové podařilo odkrýt objekty, které byly interpretovány jako baterie pěti jámových pecí, datované na základě keramického materiálu do 13. století. Kumulace kovářských strusek byly zachyceny na Masarykově a Bezručově náměstí.⁵⁸

Tyto řemeslné činnosti soustředěné z bezpečnostních důvodů do okrajových částí města, případně rovnou „extra muros“, musely spotřebovat velké množství dřeva. Toho se zřejmě v okolí Uničova, vzhledem k dlouhé tradici osídlení a poměrně intenzivní kovozpracující činnosti trávající minimálně od raného středověku, nedostávalo. Pro jednoznačné tvrzení prozatím chybí prokazatelné analýzy, nicméně tato hypotéza se mi jeví jako velmi pravděpodobná. V tomto důsledku je výsada klučit les po dobu třicet let, z nichž již deset uběhlo, v nedalekém lese Doubravě z roku 1223 nesporně důležitým privilegiem („*Item silvam, quam acceperunt exstirpandam ad XXX^{ta} annos, de quibus iam decem preterierunt, eisdem concedimus esse liberam, prout quilibet eorum poterit exstirpare.*“).⁵⁹ Nejen, že na dříve zalesněném území vzniká nová plocha k osídlení, ale získané dřevo dále posloužilo jako stavební materiál či otop. Jeho nedostatek v Uničově se rovněž mohl projevit poměrně brzkou výstavbou kamenných hradeb, na které odkazuje listinou pro město

⁵⁵ CDB III/1, č. 76, s. 82–83.

⁵⁶ Tuto domněnku vyslovil již KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna*, s. 354; a rovněž ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 66–67; TÝŽ: *Nové poznatky*, s. 341.

⁵⁷ MICHNA, Pavel: *Dvě sídlištní stavby*, s. 170; ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 59.

⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

⁵⁹ CDB II, č. 246, s. 237–239.

Litovel z roku 1327 Jan Lucemburský.⁶⁰ S nejstarší kamennou výstavbou uvnitř města lze počítat v průběhu 14. století.⁶¹

Doubrava plnila roli zdroje surovin pro městskou obec po celou dobu trvání středověku. V případě potřeby se tak mohli měšťané domoci práva, použít tamní zdroje na opravy či jiné stavební úpravy Uničova. Tato možnost se naskytla obyvatelům opakovaně v pozdním středověku. Králem Jiřím z Poděbrad bylo roku 1469 umožněno brát dřevo z Doubravy, označené úředníky a hajnými, na opravy města.⁶² Stejnou výsadu danou Jiřím z Poděbrad potvrzuje Uničovským ještě Vladislav Jagellonský o deset let později.⁶³ S novými majiteli lesa bratry Karlem a Jiřím z Vlašimi došlo mezi nimi a městem Uničovem k rozepři. Jejich rozkol urovnávají listinou roku 1486 Ctibor z Cimburka a Tovačova a Jan z Lomnice a Meziříčí, kteří potvrzují výsadu, že měšťané mohou brát dřevo z Doubravy.⁶⁴

Jiné využití lesa Doubravy, než jen jako zdroje dřeva, je doloženo v listině z roku 1476. Karel z Vlašimi s odkazem na listinu Jiřího z Poděbrad (zřejmě nedochovanou) v ní povoluje Střelickým pást koně a dobytek v lese Doubravě.⁶⁵

V prostoru mimo městské hradby a v návaznosti na vodní zdroje stály mlýny, často patřící měšťanům, fojtství či městské obci. Zprávy o nich jsou známy především až mladších období, přesto několik informací lze vyčíst i z pramenů pozdně středověkých. Král Jiří z Poděbrad roku 1469 odňal mlýn u Uničova, uničovskému měšťanu Ryplovi, který zběhl k nepříteli, a dědičně dal olomouckému měšťanovi Vaňkovi Ošatnému.⁶⁶ Stejný mlýn Vaňek Ošatný o rok později prodává za 150 kop grošů uničovským měšťanům bratřím Janovi, Benešovi a jeho manželce. Avšak ani zde se o jeho poloze není možné dovědět víc, než to, že se nachází před Uničovem.⁶⁷

Ve středověku stál u Uničova bezpečně tedy jen jeden mlýn. Ačkoli Oskavu napájí dostatečné množství drobných vodotečí v okolí, stále jsou to jen chabé vodní

⁶⁰ CDM VI, č. 324, s. 251–252.

⁶¹ Informace o nejstarší gotické kamenné zástavbě poskytuje – ŠLÉZAR, Pavel: „Nova villa“, s. 63. O městském opevnění podrobněji – CHUPIK, František: *K přesnějšímu datování*, s. 82–86; MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav: *Opevnění*, s. 19.

⁶² SOKA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 31.

⁶³ Tamtéž, č. inv. 37.

⁶⁴ Tamtéž, č. inv. 42.

⁶⁵ Tamtéž, č. inv. 35.

⁶⁶ Tamtéž, č. inv. 32.

⁶⁷ Tamtéž, č. inv. 33.

zdroje, které neumožňují vodu rozhánět náhony tak, aby bylo možné zásobovat větší počet mlýnských kol. K zlepšení vodního hospodářství měst tak mohlo přispět zřizování rybníků poskytující mimo jiné také zdroj ryb.

Existence rybníka v zázemí Uničova je v listinách doložena až v 15. století. Jiří z Poděbrad v roce 1460 snižuje dávky z polí Střelickým, kterým jsou pole zatopena rybníkem stojícím u Benkova.⁶⁸ Ve druhé polovině 15. století tedy musel někde mezi těmito vesnicemi stát rybník. Z pozdější zprávy z roku 1486 vyplývá, že Benkov i rybník patří bratřím Karlovi a Jiřímu z Vlašimi, kteří musejí platit náhradu za škody způsobené výstavbou a záplavami na polích patřících uničovským měšťanům.⁶⁹

Vodohospodaření města dále doplňují tři záznamy v knihách půhoných z roku 1486. První pře se odehrává mezi uničovskými měšťany a pány Mládencem a Markvartem ze Zvole o vodoteč, která napájí rybník (*„Mezi panem Mládencem a Markvartem ze Zvole a měščený Uničovskými o vodu, kteráž na rybník se vede...”*).⁷⁰ V následující vystupují Příbík z Miličina, měšťané uničovští a opět Markvart ze Zvole. Měšťané se měli dopustit toho, že hráze i splav porušili meze. Své právo na rybník mají dokládat listinou Jana Lucemburského, který měl onu vodu i s oběma břehy dát fojtství (*„Mezi panem Příbíkem z Miličina a Uničovskými měščený a Markvartem ze Zvole... se očitě vidělo, že Uničovští hráze pošířujíc a povýšujíc přesypali jsú přes kamení hraničné i meze hrázy i splavem... Uničovští listem krále Jana, kterýž ke dvěma stěm letem stáří jest, provodí, v němž jim a voda s oběma břehoma se k fojtství dává, že se k té vodě podle listu právo mají s oběma břehoma po to, pokudž meze fojtství jiné ukazují...”*). Zápis také připomíná, že měšťané udělali nový stav, který však mají zbořit, aby neomezoval brod a královskou silnici (*„stav nový udělali, ten sbořiti mají, aby silnice královská i brod svoboden byl.”*).⁷¹

V zázemí města bylo městu také umožněno makrabětem Joštem roku 1391 zřízení bělidel podle vzoru Krnova (*„Sunderlich geben wir und seczen zu der bleiche zur Newenstat volkomene rechte und qewonheit in aller masse, als die bleichmeister und die bleiche hat zu Jegerdorf...”*) s právem, že v rozsahu třech mil se nemá bilit plátno nikde jinde než v Uničově (*„Es sal auch inwendig dreien meilen von der*

⁶⁸ SOkA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 28.

⁶⁹ Tamtéž, č. inv. 42.

⁷⁰ KPN V, č. 554, s. 133.

⁷¹ KPN V, č. 625, s. 150–151.

*Newenstat nimant under unserm gebiete, es sei leinwat garn un ander habe, anderswo zu bleichen gebe...“).*⁷² Stejná výsada je potvrzena Václavem IV. roku 1412.⁷³

Vyčerpávající písemnou pramennou základnu tak město Uničov rozhodně neposkytuje, přičemž paradoxně lze toho o zázemí města nejvíce říci zejména v průběhu 13. a počátku 14. století. V následujících obdobích se město hospodářsky rozvíjí zřejmě běžným způsobem, který se výrazněji v listinách neprojevil. Zprávy o možnosti využívat dřevo na výstavbu ve městě spíše zapadají do klasického vývoje středověkých měst, které bývají zasaženy například požáry a různými válečnými událostmi. Více informací by určitě obsahovaly městské knihy, které ovšem pro zkoumané období chybí.

2.4 Shrnutí

Přestože pramenná základna informující o uničovském hospodářském zázemí není široká, nabízí alespoň pestrou kombinaci různých přístupů vědních disciplín, jejichž výsledky je tak možné mezi sebou porovnávat.⁷⁴ Poznatky o vesnickém majetku města či měšťanů ve středověku tak bylo možné čerpat nejen z informací v listinách či jiných písemných zdrojích, ale i z výsledků archeologických výzkumů, přírodovědných analýz a povrchové prospekce.

Do majetku města jako celku tak v počátečních fázích jeho existence náležely dnes ještě existující vsi **Střelice**, **Renoty** a **Dětrichov**, který ale má na konci 14. století olomoucká kapitula. K těmto třem známým lokalitám je třeba ještě přičíst skupinu zaniklých středověkých vesnic, které se nacházely v bezprostředním okolí Uničova.⁷⁵

V první řadě to bude z pramenů známá zaniklá vesnice **Krotendorf (Řítov/Vřítov)**, kterou se podařilo lokalizovat díky povrchové prospekci mezi Dětrichovem a Želechovicemi. První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1368 a

⁷² CDM XII, č. 49, s. 37–38.

⁷³ SOKA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 17.

⁷⁴ S výjimkou archeologického materiálu, jehož je ke zkoumání dostatečné množství a zřejmě v budoucnu bude narůstat.

⁷⁵ Střelice připomíná již listina z roku 1223 – CDB II, č. 246, s. 237–239; Dětrichov a Renoty pak představují vesnice vzniklé kolonizační aktivitou města v prvních letech existence Uničova.

podává informaci o tom, že ves se nachází v majetku šlechty, v jejímž vlastnictví zůstane až do svého zániku na přelomu 15. a 16. století.⁷⁶

Další skupinu zaniklých středověkých vesnic reprezentuje celkem **pět lokalit** zkoumaných ve 30. a 40. letech K. Schirmeisenem. Konkrétně se jedná o **naleziště 13**, které se nachází v blízkosti mostu přes Oskavu mezi Uničovem a Brníčkem. Od centra města je vzdáleno přibližně 600 m východním směrem. Dále **naleziště 6** situované do polohy Zadní Lány, které jsou položeny přibližně 2,4 km jihozápadně od města na levém břehu vodoteče jménem Panský příkop. **Naleziště 18** ležící u silnice do Brníčka (ulice Šternberská) těsně navazující na východní hranu hradeb. **Naleziště 14** popisované rovněž jako u Vodní branky, které lze hledat přibližně v prostoru dnešního Bezručova náměstí. A **naleziště 15** nacházející se v místech, kde se střetává silnice mohelnická se silnicí vedoucí z Benkova. Lokalita je vzdálena asi 1,5 km severozápadně od Uničova.⁷⁷

Analýzou materiálu nacházejícím se ve sbírce Vlastivědného muzea v Olomouci, doplněným o aktuálnější výzkum Archeologického centra Olomouc na jedné z již zkoumaných lokalit, bylo možné fragmenty keramiky poměrně přesně datovat. Počátek fungování těchto sídlišť je možné položit do první poloviny 13. století a je tak jasné, že se pojí přímo se vznikem města Uničova. Veškerá činnost zde zaniká na konci 13. století, nejpozději na přelomu 13. a 14. století.

Pět zaniklých středověkých vesnic je dále možné díky intenzivní povrchové prospekci, která v okolí Uničova probíhá nepřetržitě od roku 2013, doplnit o dvě sídliště.⁷⁸ I jejich vznik je spojen s prvními lety existence města Uničova. Lokalita pojmenovaná **U garáží** zaniká ve stejné době jako již výše popsáné. Byla identifikována severně od mostu mezi Uničovem a Brníčkem a je možné, že se jedná o část zaniklé středověké vesnice, která byla zkoumána u tohoto mostu K. Schirmeisenem. Druhá lokalizovaná ves **za panelovým sídlištěm** přežívá až do konce 15. až počátku 16. století. Položena je západně od nádraží, asi 1 km severozápadně od středu města Uničova.

⁷⁶ Prameny k lokalitě a její přibližnou lokalizaci, kterou se následně podařilo ověřit v terénu v roce 2014, shromáždil NEKUDA, Vladimír: c. d., s. 117.

⁷⁷ Bližší informace o výzkumech z 30. a 40. let minulého století na Uničovsku – SCHIRMEISEN, Karl: *Zur Frühgeschichte*; TÝŽ: *15 Jahre*.

⁷⁸ Tři uvedené byly zatím vyhodnoceny v mé bakalářské práci NOVÁK, Jakub: c. d.

Až v pozdním středověku doplňují soupis vsí v majetku města další dvě vesnice. Roku 1399 je to **Brníčko**, kde však mají prokazatelně jednotlivé majetky uničovští měšťané již kolem roku 1371 a roku 1482 **Medlov**, o který vede město spor s Karlem z Vlašimi.

Poměrně široká základna produkující množství potravin umožnila zásobovat hornickou komunitu věnující se prospekci a zpracování kovonosných rud v rámci rudného revíru, který podléhá Uničovu. Tato vrstva nemohla být potravinově soběstačná a byla závislá na dostatečném přísunu všech základních produktů, jež si jako skupina výrobně úzce specificky zaměřená nebyla schopna obstarat sama. Právě odchod velké části horníků do jiných oblastí na přelomu 13. a 14. století mohl být jedním z důvodů hromadného a téměř současného zániku osídlení na již jmenovaných sídlištích.⁷⁹

Intenzivní těžba a zpracování rud v oblasti, kterou lze obecně popsat geografickým pojmem Nízký Jeseník, měla velmi pravděpodobně negativní dopad na stav zalesnění celého regionu.⁸⁰ Důsledkem této činnosti tak mohla nastat i výrazná změna vodního režimu, který také ovlivňují poměrně rozsáhlá rýžoviště zlata na řece Oskavě.⁸¹ Právě následkem masivního odlesnění lze očekávat v níže položených oblastech proměnu rozsahu pravidelných jarních záplav. Vzhledem k faktu, že identifikované lokality se nacházely v bezprostřední blízkosti toku řeky Oskavy, byly tímto jevem jistě velmi nepříznivě postiženy.

Zánikový horizont je rovněž možné spojit s nepříznivou situací po smrti Přemysla Otakara II. a následným hladomorem v roce 1282, ale také s léty neklidu po vymření přemyslovské dynastie, kdy k alespoň částečné stabilizaci českých regionů došlo po nástupu Jana Lucemburského na český trůn.⁸²

⁷⁹ Otázkou se zabýval již KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna*, s. 354; dále rozvinul a specifikoval ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 66–67; TÝŽ: *Nové poznatky*, s. 341.

⁸⁰ Jediným dostatečným a blízkým zdrojem dřeva pro Uničov byl lužní les Doubrava. Z něho má možnost město získávat dřevo již listinou z let 1223, která sice spíše odkazuje na kolonizační činnost soustředěnou do Doubravy, ale získávání suroviny nelze vyloučit – CDB II, č. 246, s. 237–239. Další právo na těžbu dřeva v lese má Uničov až v druhé polovině 15. století – SOkA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 31; Tamtéž, č. inv. 37; Tamtéž, č. inv. 42.

⁸¹ Zejména z geologického hlediska se otázkou rýžovišť na řece Oskavě věnoval NOVÁK, Jaromír: c. d..

⁸² O hladomoru a jeho odrazu v dobové historiografii s dalšími odkazy přehledně BLÁHOVÁ, Marie: *Hladomor v Čechách*, s. 161–170.

Nedá se jednoznačně říci, která z událostí měla rozhodující dopad na situaci v zázemí města Uničova, ale spíše je třeba brát v potaz všechny možnosti jako celek a vyhodnotit je jako obecně nepříznivé období závěru 13. a počátku 14. století, které pro město nastalo.

3 Litovel

Dějiny královského města Litovel se začínají počítat někdy mezi léty 1249 a 1267. Svůj status si uchovává i přes četná zastavení města a i přesto, že Litovel měla od roku 1465 v zápisném držení úsovská vrchnost.⁸³

Historií města Litovle se souhrnně věnoval J. Bezděčka, jeho práce však dodnes nebyla vydaná a je k dostání jen formou rukopisu, která je uložena v olomoucké vědecké knihovně.⁸⁴ Ačkoli je jeho počin jistě záslužný, studie obsahuje několik nesrovnalostí, z nichž řada pramenů z toho, že jsou přebírány mylné závěry V. Pinkavy.⁸⁵

V posledních letech se Litovli, a to zejména z pohledu archeologie, věnují pracovníci NPÚ Olomouc P. Šlězár a K. Faltýnek.⁸⁶

3.1 Přírodní podmínky

Královské město Litovel je položeno do rovinaté nížiny v nivě řeky Moravy a jejich ramen. Vydatná říční soustava se výrazně promítla do podoby Litovle. Přímo středem města protéká z řeky Moravy oddělující se Nečíz. Ostatní ramena, která se vinou kolem města vytvářela prostory, které byly osídlovány už v pravěku. Právě blízkost vodního toku však sebou nesla i nástrahy v podobě záplav a vysoké hladiny spodní vody. Této skutečnosti museli obyvatelé přizpůsobit své životy. Řadu opatření, kterými se proti nechtěným záplavám a spodní vodě bránili, se podařilo zjistit během různých archeologických výzkumů.⁸⁷

Na hospodaření Litovle měl také vliv les Doubrava, který s městem téměř bezprostředně sousedí. Podle mapy potencionálně přirozené vegetace se v okolí Litovle mají vyskytovat černýšové dubohabrové háje a na plošinách, mírných

⁸³ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 596–597. Litovel je možné považovat po celý středověk za královské město zejména kvůli tomu, že panovníkův vliv je zde stále důležitý. V opačné pozici se nachází Přerov, ve kterém v pozdním středověku hraje prim Vilém z Pernštejna.

⁸⁴ BEZDĚČKA, Josef: *Dějiny Litovle*.

⁸⁵ PINKAVA, Viktor: *Litovelský okres*.

⁸⁶ Výběrově například ŠLÉZAR, Pavel: *Kostely a sakrální stavby*; Týž: *Předběžná zpráva*; Týž: *Archeologický výzkum v suterénu*.

⁸⁷ KOČÁR, Petr – ŠLÉZAR, Pavel, – JANKOVSKÁ, Vlasta – KOČÁROVÁ, Romana: *Environmentální a archeologický výzkum*, s. 157–156.

svazích či sušších částech nivy lipové dubohabřiny.⁸⁸ Doubrava však kromě dřeva nabízela také výchozy vápenců a pískovců, vhodných ke stavebním činnostem.

3.2 Vesnické majetky v okruhu jedné míle

Pramenný materiál poskytující informace k následujícím kapitolám se skládá hlavně z listin, které jsou dostupné v diplomatářích a také v archivu města Litovel, zemských desek, knih půhonných a v neposlední řadě litovelské městské knihy soudní a pamětní 1359–1577. Nejlépe se s edicí tohoto pramene vypořádal v rámci své dosud nepublikované diplomové práce J. Lošťák.⁸⁹ Tak, jako tomu bylo i v případě Uničova a nezmění se na tom nic ani v dalších kapitolách, je cenou pomůckou *Historický místopis země Moravskoslezské*.⁹⁰

Nejstarší známý vesnický majetek nacházející se ve vlastnictví litovelské rychty zastupují dva lány půdy v **Července**, o nichž se hovoří v listině Václava II. z roku 1287.⁹¹ Ves leží zhruba 2 km od Litovle, na levém břehu říčky Čerlinky za jejíž hranici, tedy na pravý břeh, nezasahuje ani v současnosti. Západně od vsi se nachází osada Nové Dvory a za ní les Doubrava. Minimálně část půdy v **Července**, dle znění listiny, byla ve vlastnictví rychty. Zda zbylý majetek vlastní město či měšťané, není možné s určitostí tvrdit, nicméně se tato možnost jeví jako jedna z nejpravděpodobnějších. Teorii může částečně nahrávat i fakt, že nejsou známy zprávy o tom, že by v **Července** měla nějaký majetek šlechta nebo církev. Až poměrně pozdní záznam z městské knihy litovelské informuje o tom, že měšťané Clug Peter a Nikusch Czotkitl kupují v **Července** půl lánu půdy („*Clug Peter und Nikusch Czotkitl... gekauft haben eyn halbes lehen ackers off der Swarczpach...*“).⁹²

⁸⁸ NEUHÁSLOVÁ-NOVOTNÁ, Jana: c. d.

⁸⁹ LOŠŤÁK, Jaroslav: *Litovelská městská kniha*; podle přepisu V. Novotného, který je uložen v muzeu města Litovel, sestavil nový strojový přepis roku 1952 OBŠIL, Karel: *Městská kniha litovelská*. Uložen je v knihovně okresního archivu Olomouc. O nejaktuálnější edici se pokusila VEPŘEKOVÁ, Eva: *Edice nejstarší*, nicméně se dopustila velkého množství chyb.

⁹⁰ HOŠÁK, Ladislav: *Historický místopis*.

⁹¹ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

⁹² LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 58.

Více informací středověké prameny neposkytují. S velmi vysokou pravděpodobností je Červenka stále součástí majetku patřící rychtě.⁹³

V současnosti **Chořelice** téměř splynuly s litovelskou městskou infrastrukturou. Nacházejí se jihovýchodně od Olomouckého předměstí a jádro vsi je od centra Litovle vzdáleno vzdušnou čarou přibližně 1,1 km. S Olomouckým předměstím **Chořelice** pojí také jedno z ramen řeky Moravy, Mlýnský potok, který na severovýchodě ves uzavírá. Podle zápisu v nejstarší městské knize litovelské z roku 1370, a jedná se tudíž o nejstarší písemnou zmínku o vsi, před radu města předstupuje Budislas a odkazuje jednu třetinu dvoru, který má v **Chořelicích**, Filipovi („*Budisslas und gegeben und beschicket Phylippo, eynem weisen, eyn drittel eynes hoves czu Curselicz...*“).⁹⁴ Již o rok později markrabě Jan dává **Chořelice** lénem Půtovi z Holštejna.⁹⁵ Je však třeba zdůraznit, že v **Chořelicích** měli měšťané majetek i nadále. Například ještě v roce 1379, kdy záznam z městské knihy informuje o tom, že nespecifikovaní měšťané půjčují dvě hřivny a čtyři groše Jacobovi, faráři ze Štěpánova z výnosu ze dvora, který vlastní právě v **Chořelicích** („*Wir gesworn schopfen czu der Luthav bekennen, daz wir hern Jacoben, pharrer von Steffenow, haben gelygen czwu/1/mark groczter und vir grocz czu Curselicz czu sine libe, noch syme tode sal das myd allem lene wider an uns gevallen alzo vor.*“).⁹⁶ Roku 1385 Pešek z Uderlic Peškovi Worczarovi a Agnethe jeho ženě dává dva a půl lánů a dvě zahrady v **Chořelicích** („*Pessico de Vderlicz Pessconi Worczar, Agnethe vxori sue, et eorum heredibus duos cum medio laneo in villa Porzelicz, cum duobus ortis et eorum perinencijs, vendidit hereditarie possidendos.*“).⁹⁷ Hned následujícím zápisem Pešek Worczar z Litovle bere na výše uvedený majetek svého nevlastního syna Václava („*Pessco Worczar supradictus de Luthouia Wenceslaum priuignum suum super supradicta bona, videlicet duobus cum medio laneis, et duobus ortis in*

⁹³ Právo rychtářské se vším příslušenstvím je opakovaně potvrzeno litinami z roku 1382 (CDM XI, č. 251, s. 225.), 1421(SOkA Olomouc, Archiv města Litovel, č. pom. 913, č. inv. 17, sig. A-I-8.) a 1455 (Tamtéž, č. inv. 32, sig. A-I-14.).

⁹⁴ Zda mezi těmito aktéry byl nějaký příbuzenský vztah, není ze zápisu jasné, nicméně v případě smrti Filipa, přejde majetek na jeho bratra Criskena („*gunst siner bruder in so getaner unterscheidenhet, ab der abeginge ader sturbe, so solde das vurgerarte dritteil gevallen an Crisken, siner bruder.*“) – LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 12.

⁹⁵ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 486. Jinak odkázat na kapitolní archiv. Dostupný jenom v Brně. Podle záznamu v zemských deskách se šlechtický majetek v podobě dvou lánů a zahrad vyskytuje v Chořelicích i v roce 1382 – ZDO IV, č. 233, s. 136.

⁹⁶ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 20.

⁹⁷ ZDO IV, č. 633, s. 156.

veram suscipit vnionem, quandiu sibi placet.“).⁹⁸ **Chořelice** se objevují dále v záznamu městské knihy litovelské z roku 1390. Cristo z Chořelice („*Cristo von Cueselicz...*“) *svěřuje* do opatrovnictví svému bratrovi Buddikenovi svou manželku s dětmi a společně s nimi mu rovněž dává jednu třetinu majetku („*bruder Buddiken tzu eynen rechten vormunden gekorn seiner vrouwen und seinen kinden, doch her Budik eyn dritteil an deme gute hat...*“).⁹⁹

Komárov je předměstí Litovle nacházející se západně od města. Záznam v litovelské městské knize připomíná roku 1393 Petra Sicha z **Komárova**. Osada tedy nejpozději v této době již existovala („*Peter Sich aus der Mugengas...*“).¹⁰⁰ Pravděpodobně ve stejném roce dává zahradu v **Komárově** Jan Cesmos své ženě Heynnsche („*Her Ihohanes Cesmos hat Heynnschen, seyner elichen vrouwen und alle den sinen vorkauft rechtlich und redlich und erplich seinen garten in der Mugengasse in allem rechten...*“).¹⁰¹ Z přelomu 14. a 15. století pochází zápis, který připomíná zahradu v **Komárově**, kterou odkazuje Ondřej Sacerdos Zdenkovi a jeho ženě („*Andreas Sacerdos vendidit ortum in Comar, qui est solutus, et Sdenko cum uxore resiguaverunt in toto deliberata uno et bono consensu.*“).¹⁰² Roku 1486 zápis v litovelské městské knize uvádí klučinu za **Komárovem**, kterou Jacob Krajčí se svou ženou Magdalenou odkazuje špitálu sv. Ducha v Litovli („*neboščík Jacob Krajčí a nebožička Magdalena, manželka již psaného Jacoba poručili a dali k špitáli litovelskému U svatého Ducha, klučí svú svobodnú, příležicie za Komárovem...*“).¹⁰³

Mezice představují jednu z nejvzdálenější vsí, pominu-li odkazy různým příbuzným v Olomouci, Brně či Praze, s majetky měšťanů zaznamenanými v litovelské městské knize. Jádrem osady je od Litovle vzdáleno necelých 5,6 km jihovýchodně. Starousedlická zástavba kopíruje tok potoka Cholinky, který teče od západu a v místě vstupu do vsi se stáčí k severu. Na severozápadě sousedí **Mezice** s Unčovicemi a na jihovýchodě s Náklem. Vůbec poprvé se **Mezice** vyskytují v zemských deskách olomouckých v roce 1351.¹⁰⁴ Nejstarší záznam o vsi v litovelské městské knize pochází z roku 1381. Je v něm jmenován jistý Wanko

⁹⁸ ZDO IV, č. 634, s. 156.

⁹⁹ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 34.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 37.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 39.

¹⁰² Tamtéž, s. 44.

¹⁰³ Tamtéž, s. 108.

¹⁰⁴ ZDO I, č. 216, s. 9–10.

Sdich z **Mezic** („Wanko Sdich von Mesicz...“).¹⁰⁵ Zřejmě totožná osoba („Sdich von Mesicz...“) v o tři roky mladším záznamu (1384) kupuje od Pesca Syrdinkena („Pesco Syrdinken...“) jeho dědictví v **Mezicích** se všemi právy („hat vorkauft seyn erbe czu Mesicz mit allem rechten...“).¹⁰⁶ Následně roku 1385 v zápisu v litovelské městské knize vystupuje Jesco Prableis z **Mezic** („Jesco Prableis von Mesicz...“).¹⁰⁷ O dědictví v **Mezicích** informuje údaj datovaný do února 1388. Jistá žena Sudnikinová („Sudnikin...“) prohlašuje, že své dědictví k Mezicím („yr erbe czu Mesicz...“) předává Michalu Pytakovi a jeho dědicům („auf geben noch der statrecht, dem Michal Pytak und seyn gerben...“).¹⁰⁸ Záznam ze 7. února 1440 informuje o tom, že se pan Slawko z Dobré Vody („herr Slawko z Dobre Wody...“) domáhá svého majetku v Mezicích („die stat Luttaw hat angesprochen als von des guter leut und gebauern wegen, die dy stat heldet czu Mesicz. Dorum her uns geladen hat czum lanthrechten.“).¹⁰⁹ Toho se mu nejspíš nedostává a roku 1447 pohání purkmistra a radu města Litovle za to, že z jeho majetku a od jeho lidí z **Mezic** vybírají úroky a nemají k tomu žádné právo. Odvolává se na záznam v zemských deskách, kde má zapsáno co mu náleží („poh. purkmistra a rady města Litovle z Mezic z X hř gr. dob., že mi s zboží smého a s lidí mých tu v Mezicích, kteréž já ve dskách mám, úroky vybírají i na lidi mi sáhají a nemajíce k tomu práva spravedlivého...“).¹¹⁰ Zřejmě tak upozorňuje na zápis v zemských deskách ze stejného roku.¹¹¹ O prodeji dvora ve vsi hovoří záznam z 19. května 1472. Anna z **Mezic** prodává dvůr v **Mezicích** za 24 hřiven Václavovi z Doubravic („Já Anna... ze Mezic... panoši Václavem z Dúbravic... to všecko právo, kteréž jsem v Mezicích na dvoře jměla... za to jsem od něho přijala hotových XXIII hřiven... svého práva na tom dovře se odřikávám a jemu svrchu psanému Václavovi... odevzdávám...“).¹¹²

Zhruba 1,5 km západně od Chořelic se rozprostírají **Nasobůrky**. Západní stranu vsi obtéká drobná vodoteč Loučka vlévající se jižně od Olomouckého předměstí do Mlýnského potoka. Jižním směrem se otevírá široká zemědělská krajina, kde až k Dubčanům nelze narazit téměř na žádné osídlení. Severně od **Nasobůrek** protéká

¹⁰⁵ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 21.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 29.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 41–42.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 67–68.

¹¹⁰ KPN III, č. 1216, s. 659.

¹¹¹ ZDO X, č. 772, s. 413.

¹¹² LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 68–69.

západovýchodním směrem již jmenovaný Mlýnský potok. Vůbec první zprávy o vlastnictví vsi si připisuje šlechta. Nejstarší doklad pochází z roku 1373, kdy **Nasobůrky** drží vladykové z Chudobína Jan a Budislaw.¹¹³ Avšak záznamy dochované v litovelské městské knize ukazují, že zde své majetky vlastnili rovněž litovelští měšťané. Poprvé se v ní o **Nasobůrkách** hovoří ve zprávě z roku 1367, jenž informuje o tom, že Niclaus z **Nasobůrek** obdržel určitou finanční částku od ženy jménem Myluschinne („*Myluschine hat rechtes czynses vunftehalben virdunk gr. hern Niclaus vurligen in ein selichkeit irer sile ewiger czit czu Nasmericz...*“).¹¹⁴ Dále následují dva testamenty z roku 1383. V prvním Steffel z **Nasobůrek** (*Steffel von Nasmericz*) odkazuje vše své ženě Anně („*seiner elichen vrouwen Annen aufgeben nach seyme tode alles, das her hat varende habe und unvarede...*“).¹¹⁵ Ve druhém Wernusch z **Nasobůrek** („*Wernusch von Nasmericz...*“) odkazuje své ženě Kateřině („*seiner elichen vrouwen Katherinen...*“) zahradu a všechn majetek, který má („*garten und alles sein gut aufgeben nach seime tode...*“).¹¹⁶ Poslední záznam týkající se vlastnictví je z 9. listopadu 1435. Kateřina Cluckerynn odkazuje jednu čtvrtinu akru půdy v **Nasobůrkách** svému synovi Václavu Cluckerovi z Myslechovic („*Ketherina Clulerynn und hat mit wolbedachtem mute und mit gutem willen dem Wenczlaw Clucker von Michlowicz, irem sun, aufgegeben vnd vorreicht ein vierteyl acker gelegen zu Nasmericz.*“).¹¹⁷ Roku 1481 pohání Veronika z Litovle Barboru z Tučina a **Malých Nasobůrek** z šedesáti zlatých uherských za to, že ji drží **Malé Nasobůrky** („*Veronika z Litovle poh. Barboru z Tučina a z Malých Nasobuorek etc. z šedesáti zl. d. uh. etc., že drží Malé Nasobuorky, základ muoj...*“).¹¹⁸ V listině z 13. dubna 1492 jsou Nasobůrky uvedeny jako jedno z míst, kde se vybírá mýtné.¹¹⁹ Město celou ves kupuje až v roce 1527.¹²⁰

Senice na Hané leží 8,6 km jižně od Litovle. Vsi protéká řeka Blata, která opouští **Senici** na jihovýchodním konci. Západně tvoří hranici vesnice zvedající se těleso

¹¹³ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 598; ZDO II, č. 423, s. 80. Podle různých transakcí, odkazů a prodejů zaznamenaných v zemských deskách olomouckých, má šlechta v Nasobůrkách nějaký majetek dále minimálně v letech 1385 (ZDO IV, č. 625, s. 155.), 1397 (ZDO VI, č. 521, s. 206.), 1406 (ZDO VII, č. 155, s. 249) a 1447 (ZDO X, č. 622, s. 401; ZDO X, č. 701, s. 407.).

¹¹⁴ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 13.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 24.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 24–25.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 64.

¹¹⁸ KPN VI, č. 770, s. 129.

¹¹⁹ SOkA Olomouc, Archiv města Litovel, č. pom. 913, č. inv. 39, sig. A-I-19.

¹²⁰ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 597.

Drahanské vrchoviny. Severozápadně sousedí se **Senicí** Senička, jihozápadně pak Náměšť na Hané. Roku 1437 Jan Draho ze **Senice** dává litovelskému měšťanovi Hanuškovi a jeho ženě Margaretě dvůr ve **Velké Senici** na ulici Lučanské s polnostmi a vším co k tomu náleží („*Johannes dictus Draho de Senicz Hannusskoni Ciui de Luthouia Margarethe conthorali ipsius et eius heredibus Curiam in Senicz magno in platea dicta Luczanska sitam cum agris cultis et incultis pratis ac vniuersis pertinencijs eiusdem... vendidit hereditarie possidendum.*“).¹²¹

Tři Dvory leží nad korytem drobné vodoteče zvané Čerlinka, která se po několika kilometrech vlévá do Moravy. Od jádra Litovle jsou vzdáleny přibližně 2,7 km. Právě Čerlinka společně s Pňovským lesem tvořila jižní a východní hranici **Třech Dvorů**. Severně od vsi se rozprostírá otevřená zemědělská krajina s Dětrichovem a Renotami. Přibližně 1,5 km západně se nachází Červenka. První zpráva o **Třech Dvorech** v litovelské městské knize se vztahuje k roku 1383. Informuje o Jacobu Arnoltovi ze **Tří Dvorů** („*Jacob Arnolt von Drey Hewen...*“), který se ujal dvanácti a půl hřiven po sirotcích Chunatenových („*XII 1/2 mark groser... von Chunaten weisen, etwen Clunat Meczczerz zum...*“), a použije je mimo jiné na tři čtvrtě akru ke dvoru a poli („*do wir hat er ym geschczt dre firtail akters czu dorf und czu feld...*“).¹²² V o deset let mladším (1393) záznamu figuruje Michalova žena ze **Tří Dvorů** („*Michels vrouwe von Drey Hoven...*“), která má své nevlastní dceři vyplatit 5 hřiven z otcovského podílu („*veterlich anval, alzo daz dy Michalin hat der tochter gegeben funf mark groczer...*“).¹²³ V dalším zápisu také z roku 1393 se hovoří rovněž o dědickém narovnání („*genezlich abegericht umme irs vatir anval, alzo das sy den Hannus...*“) tentokrát mezi synem Hanuše ze **Tří Dvorů** („*Hannus sum pey dem prunen von Dren Hoven...*“) a jeho sestrou, ženou Pelika („*sein eliche swester Pellik husvrouwe...*“).¹²⁴

Na pravém břehu Mlýnského potoka, přibližně v místech, kde se do něho vlévá Malá voda, je možné najít vesnici **Víska**. Od Litovle je vzdálena 1,6 km jihozápadně. Nejrychlejší způsob dopravy do města však vedl podél Mlýnského potoka a poté přes Olomoucké předměstí. Západně od **Vísky** leží zhruba po jednom kilometru cesty Sobáčov, jižním směrem pak lze nalézt Nasobůrky, o nichž již byla řeč. První

¹²¹ ZDO X, č. 71, s. 363.

¹²² LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 23.

¹²³ Tamtéž, s. 37.

¹²⁴ Tamtéž, s. 39.

zmínka o **Vísce** v litovelské městské knize pochází z roku 1429. Margaretha Schuspenlin v ní odkazuje špitálu sv. Ducha dvůr, a vše co k němu patří, ve **Vísce** („*Margaretha Schuspenlin... geschicket und geschffet den hof, gelegen in dem Muldorfe, mit aller zugehorunge zu demselben hof... dem spital des heiligen Gaistes... „*).¹²⁵ Z 22. února 1432 pochází zápis, v němž Margaretha („*Margaretha... „*) odkazuje svému manželovi Jacobovi („*Jacob, irem elichen manne... „*) mlýn, společně se vším co k němu náleží, a dům ve **Vísce** („*bei gesundem leibe aufgegeben und vorreicht die mul im Dorffle... mit aller czugehorung, die dovor alders dorczu gehorent habem, und nemlich auch mit dem haus... „*).¹²⁶ Tímto údajem záznamy o majetku měšťanů ve **Vísce** pro středověk končí.

Ve vlastivědě moravské V. Pinkava uvádí, že **Tři Dvory, Víška, Doubrava, Dürenbach a Greyden**, mají být vesnice vzniklé na základě kolonizační aktivity města.¹²⁷ Postupně tedy vyhodnotím informace, které jsou o nich dostupné. Vzhledem k tomu, že v případě **Třech Dvorů a Víšky** jsem tak již učinil výše, přejdu rovnou k dalším sídlištím, kterými jsou zaniklá **Doubrava, Dürenbach a Greyden**.

Podle V. Nekudy se **Doubrava** nacházela v místech blízkých obci Červenka. Dále uvádí, že se nejstarší údaj o vsi nachází v litovelské městské knize v roce 1377. Dobu zániku odhaduje na konec 15. století.¹²⁸ Pravdou je, že nedaleko Červenky, přesněji 1,5 km severně od centra vsi, se skutečně nachází místo, které se nazývá Na Doubravách a Střední Doubrava. Ale zda přesně v těchto místech stála ona zaniklá vesnice, není možné na základě tohoto poznatku potvrdit. Vzhledem k blízkosti lesa Doubravy se sídliště, zřejmě pojmenované podle jmenovaného lesa, mohlo vyskytovat prakticky kdekoli. Písemně doložena je **Doubrava** jen v litovelské městské knize. Zpráva je datována rokem 1377 a jistý Michael z **Doubravy** v ní se svou ženou dává do zástavy jednu čtvrtinu akru („*Michahel von der Dobra und Elze, sein vrouwe, haben vorsacz eyn virteil ackers czu einen phande... „*).¹²⁹ V o dva roky mladším (1379) zápisu figuruje Martin Lucker z **Doubravy**, který prodává tři

¹²⁵ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 60–61.

¹²⁶ Tamtéž, s. 60.

¹²⁷ PINKAVA, Viktor: c. d., s. 62. Poslední tři uvedené jsou zaniklé středověké osady. Jeho podání nekriticky přejímá i mladší historiografie například BEDEČKA, Josef: c. d.

¹²⁸ NEKUDA, Vladimír: c. d., s. 54.

¹²⁹ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 20. Zajímavé je, že zastavená půda má připadnout jejich dětem, až dosáhnou dospělosti. Může se jednat tedy o jakési odložení, které má zajistit budoucnost potomkům („*mid deme vir teil, daz kint bis das kint selber mundik wirt und rym daz nicht erger wirt. „*“).

čtvrtiny akru dětem svého bratra Niclausa Luckera za šest hřiven a šest grošů ročního poplatku („*Mertin Lucker von der Dobra hat sines bruder kindern Niclaus Luckern vorschriben dri virtel ackers vur sex mark und sex grocze alle iar... „*).¹³⁰ Z Doubravy je rovněž Václav („*Wenslawen auf der Dobra... „*) zapsaný v záznamu z roku 1383 a Václav Schtenhelm („*Wenslaw Schtenhelm von der Dobra... „*) uvedený roku 1385. V obou případech se znění zápisu týkají dědických řízení. Charakter dědictví však není blíže specifikován.¹³¹ Z roku 1387 pochází zápis, ve kterém se jmenuje Martin Czepan z **Doubravy**, jenž půjčuje dvě kopy grošů Knewselnovi Tuchmacherovi („*Mertyn Czepan vor der Dobra hat gelihen cwey schok grosser Knewfeln tuchmacher... „*).¹³² Dále se v litovelské městské knize vyskytuje informace z roku 1417 o tom, že Nicz Keil odkazuje Jakubovi jednu čtvrtinu akru ležící v **Doubravě** („*nicz keil dem egenanten Jacub zein firteil akker gelegen uf der Dobraw, gegeben und beschiden in czu besiczen und czu halden... „*).¹³³ Poslední záznam o vsi, který uvedu, je rovněž, jako všechny předchozí, z litovelské městské knihy, nicméně není datovaný. Předchází mu zápis z roku 1398 a po něm následuje záznam ze 14. září 1401. Údaj tedy pravděpodobně pochází ze závěru 14., případně počátku 15. století. Hovoří o tom, že Hannus Endlich z **Doubravy** kupuje zřejmě celou vesnici („*Hannus Endlich auf der Dobraw hat gekauphit und vorgolden der Dobraw in volbedachtem mute und mit ires mannes gehaise. „*).¹³⁴

Durenbach stál u Choliny v trati Rampach, která je situována severovýchodně od stejnojmenného vrchu. O tom, zda tato vesnice někdy patřila městu, neexistuje doposud žádný přesvědčivý doklad a nepřipomíná se ani v litovelské městské knize. První zpráva o vsi pochází z roku 1365 a nejpozději kolem roku 1490 je již pustá. V. Nekuda s odkazem na urbář městského panství olomouckého uvádí, že **Dürenbach** stál na statcích města Olomouce.¹³⁵

Jako poslední uvádím **Greyden**, o němž prameny vztahující se k Litovli ve středověku také dokonale mlčí. Dle V. Nekudy se měl nacházet stejně jako Rampach u Choliny v místech s názvem Krajidlo. Z písemných pramenů lze vyčíst, že roku

¹³⁰ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 20.

¹³¹ Tamtéž, s. 25; Tamtéž, s. 27.

¹³² Tamtéž, s. 30–31.

¹³³ Tamtéž, s. 52.

¹³⁴ Tamtéž, s. 44.

¹³⁵ První písemná zmínka – ZDO I, č. 805, s. 40. V. Nekuda uvádí téměř všechny známé záznamy o vsi – NEKUDA, Vladimír: c. d., s. 54.

1536 byla ves pustá. Ani o **Grydenu** (Krajdy, Krajidlo) není v litovelské městské knize žádný záznam. Ves se nacházela podle městského urbáře na statcích města Olomouce.¹³⁶

3.3 Hospodářský charakter zázemí města

Pro existenci města byla přítomnost vodního zdroje nezbytná. Tok řeky Moravy se tak významně podílel na hospodářství Litovle. Zřejmě i to mohl být důvod, proč dřívější badatelé ovlivnění různými pohnutkami pokládali předlokační sídliště v prostoru Starého Města za rybářskou osadu. Tuto teorii však současný okruh historiografie odmítá a uchyluje se k odlišným interpretacím předlokačního osídlení v prostoru Starého Města.¹³⁷ Rybolov však hrál pro nově vysazenou Litovel nezanedbatelnou roli. Rybáři (*piscatores*) jsou jmenováni v listině Václava II. pro rychtáře Jindřicha a stávají se tak součástí jeho majetku.¹³⁸ Doklad provozování rybolovu pro 13. století poskytla rovněž archeozoologická analýza provedená na vzorcích získaných plavením materiálu z výzkumu Husovy ulice. Díky ní se podařilo zaznamenat zvýšený výskyt rybích kostí, které by jinak s velkou pravděpodobností ušly pozornosti. Kromě vzorků popsanych obecně jako ryby byl rozpoznán rak říční a štika obecná.¹³⁹ Dominantní postavení v produkci potravin pro městský trh však rybolov rozhodně neměl a tuto úlohu sehrávalo zemědělské zázemí města.

Skladba pěstovaných plodin se ani v okolí Litovle nelišila od běžné praxe, která je charakteristická pro celou střední Evropu. Výsadnímu postavení, jež měli na polích obiloviny, tak kralovala pšenice, žito a oves. Tento předpoklad je možné komparovat s výsledky analýz rostlinných makrozbytků a pylů provedených na vzorcích získaných během archeologických výzkumu města.

První z nich proběhl v rozmezí května až prosince 2003 a soustředil se do prostoru cca 18 m severovýchodně od sakristie kostela sv. Marka. Celkem bylo z tohoto výzkumu získáno 6296 ks rostlinných zbytků a jejich zlomků, determinováno bylo také 6390 pylových zrn. Makrozbytková analýza jasně prokázala přítomnost žita,

¹³⁶ NEKUDA, Vladimír: c. d., s. 99.

¹³⁷ Otázce se blíže věnuje například ŠLÉZAR, Pavel: *Kostely a sakrální stavby*, s. 10–19.

¹³⁸ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

¹³⁹ ŠLÉZAR, Pavel – ŘEŘICHOVÁ, Zdeňka – HENDRYCHOVÁ, Lucie – SŮVOVÁ, Zdeňka: *Environmentální nálezy*, s. 203–204.

pšenice, ovsa a prosa, přičemž v nashromážděných vzorcích převažovala přítomnost hlavních chlebových obilovin pšenice a žita.¹⁴⁰

Druhý byl realizován během října až listopadu roku 2004 na rozhraní ulic Husovy a Jungmannovy. Prostudovány byly dva horizonty, přičemž první spadl do druhé poloviny 13. století, druhý do druhé poloviny 16. až počátku 17. století. Sledovat budu tedy zejména první horizont. Makrozbytková analýza v něm potvrdila výskyt ovsa obecného (*Avena sativa*), prosa setého (*Panicum miliaceum*) a žita setého (*secale cereale*).¹⁴¹

Ačkoli se od sebe výsledky z jednotlivých zkoumaných prostor mírně odlišují, lze i tak konstatovat, že dominantní je ve studovaných vzorcích postavení třech nejtypičtějších obilovin. Zjištěnou skutečnost ověřovanou pomocí archeobotanických analýz je možné porovnat i s písemnými prameny. Celou situaci tak dokresluje záznam z městské knihy Litovle, který však na rozdíl od analýz, které se zaměřili zejména na 13. a počátek 14. století, pochází z roku 1424. Margaretha Schuspenlin v něm odkazuje špitálu sv. Ducha výnos ze dvora v podobě deseti měřic obilí skládající se ze šesti žita, dvou pšenice a dvou ječmene („*Margaretha Schuspenlin... geschicket und geschaffet den hof... alle yare geben sol x^{tez} schoffel getraid sex schoffel korn, czwen schoffel waicz und czwen schoffel gersten...*“).¹⁴²

Možnosti, které nabídly uskutečněné archeobotanické výzkumu však dokladem přítomnosti uvedených obilovin ve zkoumaných vzorcích rozhodně vyčerpány nebyly. Dále se tak podařilo identifikovat pozůstatky vinné révy (*vitis vinifera*) i chmelu otáčivého (*humulus lupulus*) a to převážně v uloženinách datovaných do přelomu 13. a 14. století.¹⁴³ Zda již v této době litovelské zázemí pěstovalo tyto komodity, se s určitostí konstatovat nedá, protože nalezené pozůstatky mohou pocházet z importovaných produktů. Mladší svědectví o pěstování chmele vydává litovelská městská kniha. V ní je uveden záznam z roku 1384, který oznamuje, že

¹⁴⁰ KOČÁR, Petr – ŠLÉZAR, Pavel, – JANKOVSKÁ, Vlasta – KOČÁROVÁ, Romana: c. d., s. 168.

¹⁴¹ ŠLÉZAR, Pavel – ŘEŘICHOVÁ, Zdeňka – HENDRYCHOVÁ, Lucie – SŮVOVÁ, Zdeňka: c. d., s. 198–199.

¹⁴² Záznamu jsem se již věnoval v případě majetku ve vsi Červenka; LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 60–61.

¹⁴³ KOČÁR, Petr – ŠLÉZAR, Pavel, – JANKOVSKÁ, Vlasta – KOČÁROVÁ, Romana: c. d., s. 162–163.

Ruver prodal mlýn a chmelnici („*Ruwer und hat bekant, dez her dy groczmule hat vorkouft, doch her den hopfegarten...*“).¹⁴⁴

Nejedná se o ojedinělý doklad prodeje či jiné majetkové transakce, která se týká zahrad. Výnosy z polí obvykle doplňovaly tyto menší útvary, vhodné například pro pěstování jiných zemědělských produktů než obilovin. Obecně představovaly, alespoň podle svědectví pramenů pro Litovel ve středověku, poměrně hojně zastoupený majetek. Vůbec nejstarší záznam o zahradách pochází již z roku 1287. Nacházet se měly na Starém Městě a patřily, společně s dalšími majetky, do vlastnictví rychtáře („*Hec autem sunt bona, que ad ipsum iudicium Luthouie spectauerunt... orti in antiqua civitate...*“).¹⁴⁵ O zahradách se velmi často hovoří i v litovelské městské knize. Jejich prodej, převod či odkaz se vyskytuje celkem v sedmi záznamech z let 1384, 1390, 1393, 1394, **přelomu 14. a 15. stol., 1417 a 1423**. Zvláště poslední tři záznamy obsahují takové indicie, dle kterých je možné zahrady alespoň přibližně lokalizovat. O zahradě nacházející se před olomouckou branou u mlýna informuje záznam zřejmě z přelomu 14. a 15. století („*den garten vor olumuczen thor bey der ausseczczigen mull...*“).¹⁴⁶ Následující údaj datovaný rokem 1417 hovoří o zahradě ležící naproti Hájskému mlýnu („*garten, gelegen uf dem anger an dem orte gegen der Puschkule...*“).¹⁴⁷ Poslední částečně lokalizovatelná zahrada je připomínána rokem 1423. Částečně uvádím proto, že záznam v litovelské městské knize ji popisuje jen jako zahradu ležící před městem („*garten... gelegen vor unser state...*“).¹⁴⁸

Vypěstované obiloviny, tak aby se daly dále zpracovávat do finálních pekařských produktů, bylo logicky potřeba umlít na mouku. Tato činnost se ve sledovaném období odehrávala hlavně ve mlýnech. Poprvé se mlýn v Litovli uvádí v listině Václava II. z roku 1287. Panovník potvrzuje rychtáři Jindřichovi možnost odkoupit mlýn, který dříve náležel rychtě a byl prodán. Pokud se mu to nepodaří, má si na novém místě vystavět jiný („*Ad hoc si predictus H. iudex Luthouie molendinum alienatum a iudicio suo propter defectum rerum sua non poterit iterum pecunia comparere, indulgemus quidem, ut aliud molendinum suis sumptibus construere valeat*“).

¹⁴⁴ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 26–27.

¹⁴⁵ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

¹⁴⁶ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 45.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 52.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 55–56.

ubi sibi videbitur expedire, absque preiudicio civitatis.“).¹⁴⁹ Právě tento mlýn J. Bezděčka ztotožňuje s tím, který je v mladších pramenech označován jako městský. Vedle něj měla ve 14. století stát obytná věž Mühlthurm (mlýnská věž).¹⁵⁰ Poprvé vystupuje v litovelské městské knize mlýn ve městě (*in der stad*) v roce 1377 v řízení mezi Václavem, Thomasem Arwartem a mlynářem Mixem o mlýn ve městě („*Wenslawen und Thoman Arwart... Mixo mulner umme dy mole in der stad...*“).¹⁵¹ Další zápis pocházející pravděpodobně ze stejného roku informuje o tom, že mlynář Mixo má zmiňovaný mlýn uvést do provozu („*Auch hat Mix mulner dy selbe mule rechtlich vurgulde nach ym und sinen rechten erben in sine nuczbarkeit czu wenden, wy her mid sinen erben mak.*“).¹⁵² Půl mlýna ve městě dává dle zápisu z roku 1390 Frouwenholt svému nevlastnímu synovi za pět hřiven grošů („*Vrouwenhlt hat seinem stifsone gesacz dy halbe mule in der stad vur V mark groczer...*“).¹⁵³ Poměrně zajímavé majetkové transakce městského mlýna (*stat mul*) se objevují v zápisech v litovelské městské knize v letech 1398 a 1400. Nejdříve ho od Hanuše kupuje za 25 hřiven Přibík z Odlochovic zastávající v tu dobu úřad litovelského hejtmána a předává jej do rukou makraběte Prokopa („*Przibik von Odlochovic, unser hauptman, hat dy stat mul gekauphit czu der hante des hoch gebornen fursten margkraph Procopen... wyder den Hannus des Curliczers Aydim dy her mit ungetwugentlich myt aller seyner vrunt rat hat vorkauphit, und dy summa gancz und gar vorrichtet ist worden fur XXV mark gr. behmyscher muncz merherischer czalung...*“).¹⁵⁴ Poté, tedy v mladším zápisu, městský mlýn od uvedeného litovelského hejtmána kupuje za 26 hřiven Less („*Less unser mitpurger... gekauph... dy stat mule wyder, das hern Przibiken, unsern hauptmanen... umme XXVI mark gr. merherisch czalung behemiser muncz...*“).¹⁵⁵ Poslední zpráva o obecním mlýnu je až z 23. dubna 1471. Uvádí se v ní, že má začít pracovat vedle ostatních mlýnů ve městě („*se ab ipso molendinatore abstrahere debent, et ipse molendinator non debet ipsis rotam mittere seu ipsis incipere laborare vel prope... similomodo si plura stamina*

¹⁴⁹ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

¹⁵⁰ J. BEZDĚČKA: c. d., s. 60. Autor však opomíjí skutečnost, že mlýn rychtáře není vysloveně uváděn jako ten, který se nachází uvnitř města. Zápisy v litovelské městské knize do roku 1390 hovoří o mlýnu ve městě jako *in der stat*, později tento termín mizí a nahrazuje jej *statmul*.

¹⁵¹ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 18.

¹⁵² Tamtéž, s. 18.

¹⁵³ Tamtéž, s. 34.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 42.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 42.

habuerint in molendino, non debet molendinator preponere rotam usque ad finem omnium stanimum.“).¹⁵⁶

Dalším rovněž známým litovelským mlýnem je špitálský. Vůbec poprvé je zmiňován v listně z 25. listopadu 1361. Judita z Unčovic v ní odkazuje špitálu sv. Ducha v Litovli půl mlýna, který se nachází před cestou do litovelského nového města („*Jutta... ac perpetue donacionis donavit et dedit nichilominus et resignavit hospitali sancti spiritus... molendinum suum medium ante vebcam (?)*“*) *sicutitur in Nouamciuitatem...*“).¹⁵⁷ Zde je tedy zřejmě položen základ pro charakteristický název. O osudech špitálského mlýna se dále píše v litovelské městské knize. Záznam z roku 1377 hovoří o tom, že rada Litovle viděla nedostatek na špitálském mlýnu, který byl obsazen proti vůli („*Wir alte schoppfen czu der Luthav und nuwe haben an gesen gebrechen der stad an de mule by deme spittale wy sy wast, was dorch einer wider beseczunge willen...*“).¹⁵⁸ Zřejmě tak nebylo v silách kláštera dostatečně zajistit chod mlýna, kterého se tedy chopil někdo ambicióznější. Ačkoli rada vyjadřuje jisté pochybnosti o legálnosti postupu aktéra, který mlýn obsadil, zřejmě daný fakt do určité míry toleruje, neboť má sama zájem na tom, aby fungoval.

Kromě špitálského je v pramenech jmenován také hájský mlýn (*puschmull*). Vůbec poprvé se objevuje v litovelské městské knize roku 1379, kdy za něj Resenik dluží 15 hřiven grošů. Dokud nezaplatí, je mlýn v rukou města („*Resenik schuldik ist czindsichen XV mark grossen umme dy Puschmul... dy mule ist in der purgen hant biz das gelt gar vur gulden wirt.*“).¹⁵⁹ Resenikovi se možná mlýn podařilo splatit, jeho vlastnictví si však dlouho neužil, případně jeho prodejem umořil dluh, který vůči městu měl. Roku 1382 Jan Pezink prodává hájský mlýn Jindřichovi Zelinkovi za dvacet dva hřiven („*Jan Pezink und hat bechant umbetwungen, das er hat vorckauft redlichen di puschmil dem erbern man Iudrzychen Zelinken unserm mitpurger umb XXII mark gross., di er ym gor hat vorrichtet.*“).¹⁶⁰ Zdá se, že v rukou Jindřicha Zelinky mlýn také nezůstal a byl nucen jej někdy v nejbližších letech prodat. Opětovně jej získává od Cepana, o čemž informuje městská kniha záznamem z roku

¹⁵⁶ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 11–12.

¹⁵⁷ CDM IX, č. 262, s. 192–193; BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 60 – dále také poznamenává, že existence špitálského mlýna vedla k tomu, že na rameni řeky Moravy došlo ke stavbě tří splavů. Kdy a kde se tak mělo odehrát, neuvádí. Na konkrétní prameny neodkazuje.

¹⁵⁸ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 19–20. V záznamu se rovněž hovoří o tom, že je na mlýn uvalena daň šestnáct hřiven a další hřivna má být odváděna špitálu sv. Ducha.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 13.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 22–23.

1385 („*Cepan hat dy puschemul der Zelikynnen rechlich und redelich vorgulden...*“).¹⁶¹

V litovelské městské knize v záznamu, kterému jsem se již věnoval v souvislosti s chmelnicí, Ruver kromě chmelové zahrady prodává i mlýn nazvaný groczmule („*Ruwer und hat bekant, daz her dy groczmule hat vorkouft...*“). Je to jediný středověký záznam hovořící o tomto mlýnu. Bezděčka, který při výkladu názvu vychází z poznámek V. Pinkavy, uvádí, že pojmenování je odvozeno od slova grützer (krupice). Prvně jmenovaný autor mlýn lokalizuje někde do prostoru mimo hradby s odvoláním na mladší, zřejmě novověké prameny.¹⁶²

Pozornosti J. Bezděčky, který se jinak poměrně dobře vypořádal s problematikou mlýnu v Litovli, však unikl jeden, který se objevuje v litovelské městské knize. Jde o Schermul, jenž má roku 1432 Jacob („*Jacob mit derselben mul, nu genant Schermul...*“).¹⁶³ Záznam z 22. srpna 1434 také informuje o mlynáři Jacobovi, kterému patří Scherganský mlýn („*Jacob mulner und seiner mule, Schergan mul genant...*“).¹⁶⁴ Známe je rovněž další mlýn, který stál nedaleko olomoucké brány. Naproti němu se rozkládala zahrada, o níž jsem již hovořil výše. Datace tohoto záznamu z městské knihy je však problematická. Pravděpodobně pochází z přelomu 14. a 15. stol. („*garten vor olmucze thor bey der ausseczczigen mull.*“).¹⁶⁵

Z litovelské městské knihy pochází rovněž zpráva o mlýnu ve Vísce. Hovoří se o něm v záznamu z 22. února 1432 („*die mul im Dorffle...*“).¹⁶⁶ K tomuto mlýnu se vztahuje také listina Karla z Vlašimi z 5. října 1479, ve které umožňuje mlynáři Vaškovi přivést strouhou vodu z Paštivičného jezera na svůj mlýn ve Vísce.¹⁶⁷

Mimo prostor města, případně do jeho hraničních částí se soustředila řemesla, která by mohla ohrozit život obyvatel uvnitř hradeb nebo nějakým jiným způsobem vadila obyvatelům. Jedním z těchto odvětví, doložených bezpečně v Litovli, jsou jatka. Hovoří se o nich již v listině z roku 1287, kdy představují majetek patřící

¹⁶¹ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 29; BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 61 – měl se nacházet na soutoku dvou ramen Moravy v lese. Autor však přesněji nelokalizuje, ani neudává zdroj.

¹⁶² LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 26; BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 61.

¹⁶³ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 60. Autor uvádí, že mlýn Šargon se má ještě v době, kdy práci napsal, nacházet na samotě 1 km východně od města.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 45. Lošťák tento mlýn spojuje s groczmule a lokalizuje jej na bývalou Gottwaldovu ulici (dnes Palackého ulice).

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁷ SOKA Olomouc, Archiv města Litovel, č. pom. 913, č. inv. 38, sig. A-IV-51.

rychtáři („*Hec autem sunt bona, que ad ipsum iudicium Luthouie spectauerunt... que Kwtelhof dicitur vlgariter, in qua occiduntur pecora... „*).¹⁶⁸ Pojmenování Kuttelhof se v mírně upravené podobě objevuje i litovelské městské knize v zápisu z roku 1473. Zde se již hovoří o vsi jménem Kutdörffl, kterou Veronika podstupuje Oswaldovi („*Veronica... domino Oswaldo litteram quam habuit supra villa dicta Kutdörffl condonavit et debitum contentum in eadem litera libere resignavit. „*).¹⁶⁹ Městská jatka J. Bezděčka lokalizuje na východ od města na základě pojmenování východní věže Kuttelthurm. Nověji došlo k lokalizaci masných krámů a jatek na Husově ulici.¹⁷⁰

Doposud jsem se věnoval převážně zemědělství a odvětvím s ním spojenými. Zázemí však nutně sloužilo také jako zdroj surovin potřebných k řemeslné činnosti a výstavbě domů či hradeb.

Potřeba základního stavebního materiálu (dřeva a kamene) je reflektována v listině Jana Lucemburského z 3. února 1327. Panovník v ní povoluje brát dříví z nedalekého lesa Doubravy na pálení vápna a kamení na výstavbu hradeb („*antedicti nobis ipsis debentibus et promisso specialis benevolencie de lignorum copia pro cremando cemento ad prefatum murum sufficienti et necessario de nemoribus nostris Regiis prouidere, ac etiam saxa pro rupibus rescindendis, id est facultatem recipiendi lapides muro prefato oportunos... „*).¹⁷¹ J. Bezděčka s odvoláním na starší autory předpokládá, že kameny k výstavbě mohli měšťané získávat z výchozů v lese Doubravě a drobnější materiál přímo z Moravy a jejich ramen, či z přebytků získaných během hloubení hradebních příkopů. Vápenec potřebný k výrobě vápna se nachází v okolí Mladče a měšťanům tak mohl být snadno k dispozici.¹⁷²

O Doubravě jsem se již zmiňoval v případě Uničova, kterému také slouží nejen jako potřebný zdroj materiálu. Litovelští, kromě těžby materiálu v tomto lese, zde

¹⁶⁸ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

¹⁶⁹ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 70. Autor však název ztotožňuje s osadou Kotrflek, která zanikla sloučením s Nasobůrkami v 18. století. V místech, kde se měla původní osada nacházet, byl proveden povrchový průzkum, který vyloučil její existenci v 15. stol. Za sdělení děkuji zaměstnanci NPÚ Olomouc p. Karlu Faltýnkovi. Na provázanost Kutdörfflu s jatkami může poukazovat fakt, že bývalý manžel Veroniky Filip byl řezníkem („*Philipi carnificis... „*).

¹⁷⁰ BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 50; FALTÝNEK, Karel: *Litovelské masné krámy*, s. 32–47.

¹⁷¹ CDM IV, č. 324, s. 251.

¹⁷² BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 49–50. Autor také odhaduje objem materiálu nutného k výstavbě hradeb na přibližně 13. 000 m³.

soustředili svou lokační činnost.¹⁷³ První doklad o ní pochází již z listiny Václava II. z 25. února 1291. Měšťané mají právo, na pozemcích zakoupených od šlechty, houštiny a křoviska předělávat na pole. Takto získané majetky jsou vyňaty ze zemského práva a podléhají jurisdikci města Litovle (*„ad hec dictis ciuibus nostris, libenter concedimus, ut non obstante alicuius impetitione de illis rubetis, que sunt in medio laneorum dicte ciuitatis Luthouie agros aratiles faciant, rubeta eadem exstirpando. Volumus preterea, ut nullus nobilium quemlibet, hominem de bonis suis ad dictam ciuitatem nostram transire volentem retinere, aut in aliquo penitus molestare presumat, sed libenter ipsum dimittat, et super hiis, que contra eundem mouere aut proponere habuerit, in iudicio dicte ciuitatis ius suum prosequatur, et iustitiam sibi postulet exhiberi.“*).¹⁷⁴

Dědiny a louky vzniklé klučením lesa Doubravy se uvádějí také v listině Jiřího z Poděbrad z 22. června 1461. Nové majetky mají být Karlem z Vlašimi vyměřeny a stanoven z nich poplatek, který bude odváděn panovníkovi.¹⁷⁵ O dalších jistých dědinách mezi Něčizem a Moravou podává zprávu listina stejného panovníka ovšem o tři roky mladší (1464). Jiří z Poděbrad jimi obdarovává, za námahu spojenou s klučením, královského lovčího Petra, který sídlí v Litovli. Tomu je dána ještě výsada, že z dědin vzniklých na vykloučené půdě nemusí odvádět královské komoře žádné poplatky. Umožněno je mu rovněž pást v Doubravě dobytek a brát si dřevo z lesa (kromě dubů) k topení.¹⁷⁶ V litovelské městské knize figuruje v závěru středověku záznam, který zmiňuje majetek získaný klučením lesa. Roku 1486 se jmenuje klučina za Komárovem, kterou Jacob Krajčí se svou ženou Magdalenou odkazuje špitálu sv. Ducha v Litovli (*„neboščík Jacob Krajčí a nebožička Magdalena, manželka již psaného Jacoba poručili a dali k špitálu litovelskému U svatého Ducha, kluci svú svobodnú, příležitie za Komárovem...“*).¹⁷⁷

3.4 Shrnutí

Přestože se v případě Litovle dochovala městská kniha a k dispozici jsou také listiny a záznamy v zemských deskách, zůstávají informační možnosti písemných

¹⁷³ BEZDĚČKA, Josef: c. d., s. 49.

¹⁷⁴ CDM IV, č. 294, s. 372–374.

¹⁷⁵ SOkA Olomouc, Archiv města Litovel, č. pom. 913, č. inv. 36, sig. A-I-18.

¹⁷⁶ Tamtéž, č. inv. 33, sig. A-I-15.

¹⁷⁷ LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 108.

pramenů o hospodářském zázemí města i v tomto případě omezené a velmi vhodně je tak doplňují výsledky archeologických výzkumů a přírodovědných analýz. Díky kombinaci těchto přístupů lze tak dojít k následujícím závěrům.

Ve třináctém století je možné v zázemí města prokazatelně počítat jen s majetky, které jsou součástí rychty. Patří k nim ves Červenka, mlýn ve městě, jatka Kutlhoff, zahrady na Starém Městě, rybáři a dva lány na opačné straně města.¹⁷⁸ Jako další doklad přítomnosti rybolovu v tomto období mohou rovněž sloužit nalezené rybí kosti ve vrstvách z 13. století.¹⁷⁹

Václav II. listinou z roku 1291 umožňuje městu, aby houštiny a křoviska koupená od šlechty předělávalo na pole.¹⁸⁰ Tato činnost se nepochybně musela soustředit do blízkého lesa Doubravy, zda se ji však podařilo realizovat již ve 13. století, vzhledem k časové náročnosti takového počínu, není jasné. Jestli kolonizační činnost měšťanů v závěru 13. století umožnila vznik osídlení, které bylo identifikováno pomocí povrchové prospekce východně od Nasobůrek, se také bohužel prokazatelně potvrdit nedá a předpokládám, že se orientovala spíše do oblasti lesa Doubravy.¹⁸¹

V první polovině 14. století je městu umožněno jen získávat dřevo a kamenní na výstavbu hradeb. K majetku rychtáře zřejmě stále platí vše, jak bylo uvedeno výše. Situace se výrazněji proměňuje až ve druhé polovině 14. století. Měšťané získávají majetky v okolních vsích (Chořelice, Mezice, Nasobůrky, Tři Dvory, Doubrava).¹⁸² Prokazatelně tak existují Doubrava a Tři Dvory, které zřejmě vznikly kolonizační aktivitou Litovle, nebo litovelských měšťanů. Na konci sledovaného časového úseku se připomíná západní předměstí Komárov.¹⁸³ Na předměstí Litovle je také doloženo

¹⁷⁸ CDM IV, č. 266, s. 339–341.

¹⁷⁹ ŠLÉZAR, Pavel – ŘEŘICHOVÁ, Zdeňka – HENDRYCHOVÁ, Lucie – SŮVOVÁ, Zdeňka: *c. d.*, s. 203–204.

¹⁸⁰ CDM IV, č. 294, s. 372–374.

¹⁸¹ Obecně do průběhu 13. století zde bylo zařazeno 65 keramických fragmentů. Blíže FALTÝNEK, Karel: *Litovel*, s. 213.

¹⁸² Koncentrace keramiky východně od Nasobůrek obsahovala také 60 fragmentů z průběhu 14. století. Blíže FALTÝNEK, Karel: *Litovel*, s. 213.

¹⁸³ Záznamy o existenci těchto lokalit se objevují jen v litovelské městské knize, kde však nikde není výslovně uvedeno, že by se mělo jednat o městské vsi. Vždy se v nich jen připomíná majetek jednotlivých měšťanů. Vzhledem k tomu, že nikdo jiný než měšťané v nich nic nevlastní, se tak zřejmě bude jednat o vesnice patřící Litovli.

pěstování chmele.¹⁸⁴ V rukou měšťanů se ocitá městský mlýn, Groczermule, špitálský mlýn a Puschmull.

Nastolený trend pokračuje i v první polovině 15. století. Majetky Litovelských se nacházejí v Července, Doubravě, Senici na Hané, Mezicích, Nasobůrkách a Vísce, která se poprvé objevuje v městské knize litovelské a vzniká pravděpodobně, stejně jako výše uvedené, kolonizační lokační aktivitou města. Své nemovitosti měšťané rozšiřují o mlýn ve Vísce, Schermull a městský mlýn. Město se také snaží rozšířit svůj vliv a nárokuje si tak Mezice, proti čemuž se opakovaně ohrazuje Slavko z Dobré Vody. Charakteristické pro druhou polovinu 15. století je opětovná kolonizace soustředěná do okolí města, která se zřejmě nesetkala s úspěchem.¹⁸⁵

¹⁸⁴ O doložení chmele v archeobotanickém materiálu více KOČÁR, Petr – ŠLÉZAR, Pavel, – JANKOVSKÁ, Vlasta – KOČÁROVÁ, Romana: c. d., s. 162–163. Písemné doložení chmelnice LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 26–27.

¹⁸⁵ V této době v okolí města prokazatelně nevzniká žádné sídliště, které by přečkalo do dnešních dnů a zatím nebylo objeveno ani takové, které by později zaniklo.

4 Olomouc

Historie města Olomouc se dočkala řady různě kvalitních zpracování. Jedno ze základních děl představují *Dějiny Olomouce* V. Nešpora. S ohledem na téma práce je rovněž velmi přínosná publikace stejného autora *Dějiny roboty na pantví olomouckém*. Řahu jeho poznatků a závěrů přebírají i autoři, kteří se podíleli na nejnovějším zpracování dějin města z roku 2009. Nutno však podotknout, že z hlediska hospodářského zázemí tak, jak k němu přistupuji v této práci, do některých problematických otázek nevnáší prakticky žádný nový impulz a převážně jen parafrázuje V. Nešpora.¹⁸⁶

4.1 Přírodní podmínky

Olomouc je umístěna v srdci střední Moravy v geomorfologickém celku jménem Hornomoravský úval. Ráz krajiny udává řeka Morava, která teče severojižním směrem a kolem níž se rozkládá široká a úrodná niva. Asi 17 km západně od města pozvolná stoupá Zábřežská a Dražanská vrchovina. Východně ve vzdálenosti přibližně 9 km se zvedá masiv Oderských vrchů a Nízkého Jeseníku. Uprostřed rozsáhlé nížiny tvoří dominantu Olomoucký kopec skládající se z Michalského návrší (233 m n. m.), Petrského návrší (228 m n. m.) a Václavského návrší (226 m n. m.). Kromě řeky Moravy se na vodním režimu olomouckého zázemí také podílejí její četné přítoky. Mezi nejvýznamnější lze zahrnout na západě řeku Blata a na východě Bečvu, Týnečku a Bystřici.¹⁸⁷

Kolem Olomouce se rozkládá poměrně intenzivně zemědělsky využívaná krajina. Lesní porosty se tak v podobě lužních lesů vyskytují jen omezeně severně od Olomouce a jižně na levém břehu řeky Moravy.

4.2 Vesnické majetky v okruhu jedné míle

Základnu pro poznání vesnického majetku města a měšťanů v okruhu středověké míle tvoří hlavně listiny dané městu, následně zprávy ze zemských desk, knihy půhoné a v neposlední řadě městské knihy. Ty se dočkaly v případě Olomouce dvou edic. *Nejstarší městskou knihu olomouckou z let 1343 až 1420* vydal V. Spáčil a *Památnou knihu olomouckou z let 1430 – 1492, 1528* k vydání připravil stejný autor

¹⁸⁶ NEŠPOR, Václav: *Dějiny Olomouce*; Týž: *Dějiny roboty*; ŠMERAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce* I.

¹⁸⁷ Přírodní podmínky blíže rozvádí ZAPLETAL, Jan: *Geologie území*, s. 14–18.

společně s L. Spáčilovou.¹⁸⁸ Velmi nápomocný je v dohledávání majetku také *Historický místopis země Moravskoslezské* od L. Hosáka.¹⁸⁹ O některých vsích v majetku města také informují J. Bistrický, Š. Kohout, R. Zaoral ve svých kapitolách v monografii *Dějiny Olomouce I.*¹⁹⁰

Následující odstavce za sebou podle abecedy představí jednotlivé vesnice, které město nebo měšťané vlastnili celé, případně v nich alespoň po určitý úsek středověku měli dílčí majetky.

Bělidla leží přibližně 2,3 km východně od centra města Olomouc¹⁹¹ na pravém břehu řeky Bystřice, která přitéká od východu a následně se vlévá pod městem do Moravy. Severně od vsi stojí Pavlovičky, ještě severněji Chválkovice a přibližně 3 km na východ proti proudu řeky Bystřice Bystrovany. Severovýchodně od **Bělidel** se otevírá poměrně rozlehlá zemědělská krajina uzavřená Droždínem. Středověké jádro **Bělidel** je potřeba hledat jinde než tam, kde se vyskytuje dnes, neboť ves byla roku 1746 stržena kvůli stavebním úpravám olomoucké pevnosti. Opětovně se dočkala založení až v roce 1790. V současnosti jsou **Bělidla** začleněna do zástavby městské infrastruktury. Název Bělidlo u Olomouce je poprvé použit v listině z roku 1271 pro pojmenování říčky.¹⁹² O **Bělidlech** jako o vsi u Olomouce se hovoří až v roce 1304, kdy se připomíná mlýn, jenž se v **Bělidlech** nachází („*in Bielidlo molendino circa Olomucz civitatem...*“).¹⁹³ O tom, že ve vsi mají majetky jednotliví měšťané, podávají informace zápisy z městských knih. Nejstarší městská kniha olomoucká editovaná V. Spáčilem však nabízí jen jeden záznam o **Bělidlech**. Datuje se k 23. srpnu 1408 a zmiňuje lázeň a lázeňský pozemek na **Bělidlech** („*balneo suo et area balnei in Bilidel...*“).¹⁹⁴ Další majetky umístěné ve vsi se připomínají až v dalším prameni označeném jako *Památná kniha olomoucká z let 1430–1492, 1528*, editovaném V. Spáčilem a L. Spáčilovou. V této městské knize vystupuje ves na více místech, než tomu bylo u předchozího zdroje. Nejstarší záznam pochází z 18. května 1414 a lze se v něm dozvědět o pěti a půl hřivnách, které Hannus Lutenperger

¹⁸⁸ V práci bude Nejstarší městská kniha olomoucká vystupovat pod zkratkou NMKO; používaná zkratka pro Památnou knihu olomouckou je PKO. Konkrétní citace viz seznam literatury.

¹⁸⁹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*.

¹⁹⁰ BISTRICKÝ, Jan: *Město*, s. 103–106; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 154–160; ZAORAL, Roman: *Sociální skladba*, s. 203–215.

¹⁹¹ Jako centrum zde bude považován střed Horního náměstí, budova městské radnice.

¹⁹² HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 475–476. Poloha viz mapa 1.

¹⁹³ CDM V, č. 162, s. 174–175.

¹⁹⁴ NMKO, č. 714, s. 111.

pojišťuje na domu, který má v **Bělidlech** („*Hannus Lutenperger est fideiussor pro 5 1/2 marc... domum suam in Bilidl situatam*).¹⁹⁵ Právě konkrétně domy představují jediný připomínaný druh majetku ve vsi. Vyskytují se v testamentu z roku 1434, ve kterém se hovoří o třech hřivnách vázaných na prodaném domě v **Bělidlech** („*Item tenentur 3 marc. Girzikoni pro domo vendita in Bielidl...*“).¹⁹⁶ Dále ve dvou záznamech z roku 1437. První je opatřen datem 19. března a zmiňuje dům v **Bělidlech**, v němž mají zůstat Graplerovy děti („*Item des Graplers kindern allen dreyen sol pleiben das halbs (haus) auf der Bilidl...*“).¹⁹⁷ Druhý z 5. října rovněž řeší majetkové poměry Johanna Grapnera a opět je tak připomínán, zřejmě totožný jako v předchozím záznamu, dům v **Bělidlech** („*ein huas uff der Bielidl...*“).¹⁹⁸ Výčet vlastněných domů uzavírají záznamy z let 1447 („*Schropentewfel dem wayzen vorschreiben und vormacht auf seym haus off der Bielidel...*“)¹⁹⁹ a 1450 testamentem jistého Thomana („*Testamentum Thome... Item sein haus of der Bielidel...*“).²⁰⁰ Do majetku města se **Bělidla** dostávají roku 1496 v rámci Šenkovství markrabského, které Olomouc kupuje od Jana Kolesa z Rakových.²⁰¹

Blatec (Velké Tážaly)²⁰² se rozkládá zhruba 7,5 km jižně od centra Olomouce. Návsí protéká severojižním směrem potok Romza, který se za vsí stáčí na západ a vlévá se do řeky Blaty. Ta vytváří východní hranici poměrně rozsáhlého systému polností, který na severu uzavírají až vsi těsně sousedící s Olomoucí a na jihu Tovačov. Východně od **Blatce** v blízkosti toku řeky Moravy se táhne dlouhý pás za sebou řazených sídel, který se line od Kožušan téměř nepřetržitě stále podél toku Moravy až do Kroměříže. Ačkoli **Blatec** z této linie osídlení pravého břehu mírně vybočuje, dá se tvrdit, že svou polohou tvoří součást tohoto systému. V nejstarší městské knize Olomoucké je první záznam o **Blatci** spjat s rokem 1357. Informuje o tom, že Nikel Resch byl proskribován za napomáhání vraždy Martina z **Blatce** („*Nikel Resch scriptus est pro vollaist in Martino de Desal forefacto.*“).²⁰³ Ačkoli je

¹⁹⁵ PKO, č. 111, s. 235.

¹⁹⁶ PKO, č. 489, s. 373.

¹⁹⁷ PKO, č. 164, s. 249.

¹⁹⁸ PKO, č. 165, s. 249–250.

¹⁹⁹ PKO, č. 711, s. 456.

²⁰⁰ PKO, č. 559, s. 403.

²⁰¹ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25; SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 361, č. poř. 427.

²⁰² Na to, že starší označení pro Blatec jsou Velké Tážaly, upozornil NEŠPOR, Václav: *Dějiny Olomouce*, s. 49.

²⁰³ NMKO, č. 115, s. 44.

jistě tato informace zajímavá a ve spojitosti s dalšími záznamy, které nejsou předmětem studia, poukazují na poměrně pestrý kriminální život Nikela Rescha, o majetcích města či měšťanů ve vsi nic nevypovídá. Stejně na tom jsou i dvě zprávy z roku 1363, které se opět týkají různých trestních záležitostí a poukazují tak na nespécifikované („*hominum de Desal...*“) i specifikované („*domina occisa de Dessal... Wisent, faber de Desel, Johannes Desaler, filius eius...*“) lidi z **Blatce**.²⁰⁴ Další vraždě zapsanou roku 1373 padl za oběť Ondřej, fojt z **Blatce** („*Andreas, judex de Desal, occisus et spoliatus...*“).²⁰⁵ O tom, že vesnice patří do majetku města, podává prokazatelné svědectví až listina z 5. června 1386. Markrabě Jošt v ní nařizuje Olomoučanům, aby od vsí Hněvotína, **Blatce**, Nemilan a dalších svých poddanských vsí, které však blíže neurčuje, nevybírali jiné dávky kromě lozunků („*quod omnes incole sue rustici villaeum inferius annotatarum ut puta Newetyn magnum . . Dezal . . Nymlaus et illi pariter homines, qui sunt in agris civitatis predictae sub censibus constituti nullas penitus ampliores exactiones et dacias per annum integrum solvere debeant, nisi duntaxat quidquid eos pro binis ipsius anni videlicet sanctorum Wenczeslai et Jeorgii terminis ex deputacione losunge...*“).²⁰⁶ Pravděpodobně z počátku 15. století pochází zápis v památné městské knize olomoucké, který uvádí **Blatec** jako městskou ves („*civitatis Olomucensis... et ville... Magnum Desal...*“).²⁰⁷ Její status je potvrzen i Zikmundem Lucemburským listinou z 23. dubna 1421, která mimo další předchozí privilegia, inzeruje také privilegium moravského markraběte Jošta z roku 1386.²⁰⁸

Přibližně 6,2 km severozápadně od Olomouce stojí **Břuchotín**. Západně od vsi teče severním směrem potok Častava. Necelé 2 km severně sousedí se Skrbní. Západně se nachází velká neosídlená zemědělská krajina ukočená po 6 km Senicí na Hané. Jižně od **Břuchotína** tvoří krajinou dominantu Dílový vrch (283 m n. m.). Na jihovýchodě sousedí **Břuchotín** po 1,7 km se vsí Křelov. Půl lánu zde dává Filip ze Skrbně a jeho žena Ofka roku 1353 olomouckému pekaři Heyndlinovi a jeho ženě Kateřině („*Philippus de Skyrben sue et Offcze sue Coniugis nomine medium laneum*

²⁰⁴ NMKO, č. 201, s. 49; NMKO, č. 211, s. 49

²⁰⁵ NMKO, č. 318, s. 56.

²⁰⁶ CDM XI, č. 398, s. 358; KOHOUT, Štěpán: *Politický vývoj*, s. 137.

²⁰⁷ V zápise není uvedeno přesné datum, ale předchozí a následující letopočty se vážou k počátku 15. století – PKO, č. 96, s. 230.

²⁰⁸ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 99, č. poř. 132; Opis potvrzení privilegií byl zaznamenán také do městské knihy – PKO, č. 47, s. 205.

agrorum prope villam Brsuchotyn... Heynolino Ciui Olomucensi pannifici sue vxori Katherine... vendidit et hereditarie resignavit.“).²⁰⁹

Necelé 3 km východně od Bělidel proti proudu řeky Bystřice a 5,3 km východně od centra Olomouce, stojí **Bystrovany**. Vesnická zástavba je navázána kolmo na tok řeky a orientuje se tak k severu. V jižní části **Bystrovan** je sveden z Bystřice náhon, který je dnes z velké části již pod povrchem terénu. V minulosti zřejmě sloužil k pohánění vodního mlýna. Zhruba 2,3 km severně od **Bystrovan** se rozkládá Droždín, 1,9 km severovýchodně pak Bukovany. Jižně, na levém břehu řeky Bystřice, se nachází široká zemědělská plocha, kterou po 5,2 km ukončuje Velký Týnec. Poprvé ve spojitosti s Olomoucí se **Bystrovany** objevují roku 1275 ve sporu, který vedlo město s klášteřem Hradisko. Celou situaci posuzoval Zášit z Kurovic, jenž rozhodl ve prospěch klášteře.²¹⁰ Následně se **Bystrovany** nacházejí roku 1277 ve vlastnictví klášteře Hradisko.²¹¹ Nejstarší městská kniha olomoucká ani památná kniha olomoucká žádné majetky města či měšťanů v **Bystrovanech** neuvádí. V držení města se ves ocitá až roku 1473, kdy ji, společně s dalšími majetky, Olomouci zastavuje za služby a výlohy při obléhání klášteře Hradiska Matyáš Korvín do té doby, než klášter zaplatí 600 zlatých.²¹² O devět let později (1481) král Matyáš opět potvrzuje, že **Bystrovany** dal do držení městu, přičemž uvádí, že částku, kterou má opat za ves složit stanoví zemští úředníci.²¹³ Dědičné vlastnictví **Bystrovan** Olomoucí je stvrzeno listinou z 15. března 1490, když je ves odejmuta včetně řeky Bystřice z majetku klášteře a připojena k městu.²¹⁴

Velká Bystřice se rozkládá na levém břehu řeky Bystřice, do které se vlévá přímo ve vsi od jihovýchodu přetéající vodoteč Vrtůvka. Severovýchodně se zvedají svahy podhůří Oderských vrchů, na severozápadě pak sousedí s asi 1,8 km vzdálenými Bukovanami. Západně po proudu řeky Bystřice leží Bystrovany, které od **Velké Bystřice** dělí 2,7 km. Jižně se otevírá zemědělská krajina, jež po 4 km přerušuje ves

²⁰⁹ ZDO I, č. 304, s. 15.

²¹⁰ KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157 jmenuje Holice již jako ves, nicméně NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 20 správně podotýká, že Holice jsou v listině z roku 1275 připomínány ještě jako „silva“ tedy les; CDB V/2, č. 795, s. 479–481.

²¹¹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 476.

²¹² SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 285, č. poř. 350

²¹³ Tamtéž, č. inv. 305, č. poř. 370 – Jsou jmenovány stejné majetky jako u listiny z roku 1473. Výslovně je však uvedeno, že cenu za Bystrovany stanoví zemští úředníci, u dalších vsí bude totožná jako v předchozí listině.

²¹⁴ Tamtéž, č. inv. 322, č. poř. 387. Problematiku Bystrovan nastiňuje také ZAORAL, Roman: *c. d.*, s. 209–210.

Čechovice, stojící na pravém přehu řeky Týnečky. **Mrsklesy** jsou východním sousedem **Velké Bystřice**. Jejich jižní konec omývá potok Vrtůvka. Jihozápadně od **Mrsklesů** stojí Přáslavice. **Velkou Bystřici** společně s **Čechovicemi** a **Mrsklesy** dává roku 1447 Václav z Doloplaz Lukáši Zalcarovi z Olomouce („*Wenceslaus de Doloplaz Luce Zalter de Olomucz... villam Bystrzicz... vendidit et intabulat Jure hereditario possidendam.*“).²¹⁵ Lukáš Zalcar však hned v dalším zápisu majetek dává Ondřejovi ze Studnic.²¹⁶

Těsně k levému břehu řeky Moravy přiléhá ves **Čertoryje**. Od centra Olomouce je vzdálena 9,3 km na jih. Se severozápadním koncem vsi těsně sousedí Drahlav a asi 1 km severně Charváty. Jižně dělí **Čertoryje** s další vsí jménem Belouc asi 1,7 km. Západně se zvedá návrší pojmenované U kříže. **Čertoryje** zapisuje Jiří z Poděbrad roku 1464 olomouckému měšťanovi Georgiu Molarovi („*Georgius Rex Boemie... Gregorio Molar Ciui Olomucensi et heredibus eius de speciali gracia villam Czrtorig cum pertinencijs suis intabulari mandavit et admisit...*“).²¹⁷ Roku 1480 Bernard z Olomouce pohání Ctibora z Cimburka a Tovačova za to, že mu vykácel jeho dědičný **čertoryjský** les („*Bernart z Olomůce poh. pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova... že mi muoj hájek dědičný vyrúbal Čertoryjský...*“).²¹⁸ **Čertoryje** má roku 1482 Link z Olomouce, neboť záznam v knize půhoné informuje o tom, že Ctibor z Cimburka pohání Jana Mukaře z Kokor a Čekyně ze čtyř set zlatých uherských za to, že mu slíbil, že mu Link z Olomouce **Čertoryje** prodá a dosud tak neučinil („*Ctibor z Cimburka etc. poh. Jana Mukaře z Kokor a z Čekyně... ze čtyř set zl. d. uh... že mi jest řekl a slíbil od Linka z Olomouce, že mi ves Čertoryje Link prodati má a chce a toho mi jest Link neučinil...*“).²¹⁹ Link má ves i o deset let později (1492), i když ji zřejmě sibil Thobiáš z Hory Obřanské. Ten olomouckého měšťana Jana Linka pohání ze dvou set hřiven grošů, protože mu slíbil, pokud ves vysoudí, **Čertoryje** prodat, nicméně tak neučinil („*Thobiáš z Hory Obřanské poh. Jana Linka, měštěná Olomúckého etc., ze CC hři, gr... že mi jest slíbil, když*

²¹⁵ ZDO X, č. 746, s. 411. Výčet toho, co všechno ke vsím náleží, spíše odpovídá obecnému popisu rozsahu, než konkrétní situaci.

²¹⁶ ZDO X, č. 747, s. 411.

²¹⁷ ZDO XI, č. 212, s. 437. V jeho vlastnictví je dále i roku 1466 – PKO, č. 598, s. 424–425. Již o rok dříve Řehoř Molar pohání Jana z Rokytnice a Jana Mukaře z Kokor a Čekyně, že mu mají držení vsi stvrdit zapsáním do zemských desek – KPN IV, č. 715, s. 419; KPN IV, č. 716, s. 419.

²¹⁸ KPN VI, č. 194, s. 35.

²¹⁹ KPN VI, č. 1355, s. 226.

*Čertoryje vysúdí, je prodati a když jsem jej z toho slibu napomínal, učiniti nechtěl.“).*²²⁰

Grygov stojí asi 7,5 km jihovýchodně od centra Olomouce. Jižně od vsi se nachází hranice lesa Království, který hrál v životě **Grygova** důležitou roli už od začátku jeho existence, a vyvýšeniny známe pod pomístním názvem Horka. Severní hranici vsi tvoří přibližně 1 km vzdálená drobná vodoteč Týnečka, která se 2,2 km západně od **Grygova** vlévá do Moravy. Východně od vsi se nacházejí polnosti, které končí na hranici lesa Chlumu. **Grygov** patří mezi sídliště založené městskou obcí. Listinou Václava III. z 2. července 1306 je měšťanům povoleno vyklučit křoviska zvaná Horka a založit na nich novou ves **Grygov** (*„rubum nostrum dictum Horka... quod ciues dicte ciuitatis Rubum ipsum radicitus extirpare... Villam quoque ibidem ciues ipsi de nouo facient et locabunt, que Aw debet vulgariter appellari, ad quam dictus rubus cum agris, qui de ipso rubo extirpati fuerint, pertinebit...“*). Pramen dále poskytuje informace o tom, že měšťanům, kteří se pustí do náročné práce, bude dána svoboda na deset let, rokem 1306 počínaje. Po uplynutí lhůty, budou odvádět každoročně z každého lánu tolik, kolik se odvádí ze vsi Holice (*„in dicta villa Aw per decem annorum spacium, a data presentium numerandorum continue, a censu et collectis generalibus plenam concedimus libertatem. Postquam autem libertas ipsa finita fuerit, et elapsa, cives predicti de quolibet lane predictae ville annis singulis tantum nobis in censu dare et soluere tenebuntur et debent, quantum de vnoquoque lane in villa holitz...“*).²²¹ Lokaci osady se však s největší pravděpodobností v uvedené lhůtě nepodařilo provést. Důvody mohou být různé, nicméně největší podíl na tom měly zřejmě majetkoprávní spory, které město vedlo s vladyky z Majetína. Václav III. již v lednu roku 1306 daroval dědičně Unkovi z Majetína křoviny vedle královského lesa Chlumu (*„Vnce de Mogetyn rubos nostros circa siluam nostram Chlum in districtu Olomcensi, damus, conferimus et donamus, per ipsum vncam et heredes suos hereditario iure possidendos perpetuo habendos...“*).²²² Tím však zřejmě držba Majetínských nekončila a jejich vlastnictví se rozrostlo i o pozemky v markraběcím lese, který se nachází mezi Olomoucí a Majetínem (les Království). Právě v listině markraběte Jana Jindřicha z 29. června 1352 se hovoří o tom, že město zaplatí 50 hřiven pražských grošů Unkovi z Majetína

²²⁰ KPN VI, č. 1588, s. 265.

²²¹ CDM V, č. 195, s. 207.

²²² CDM V, č. 187, s. 197

za markraběcí les („*Silua Marchionali inter Ciuitatem Olomucensem et villam Maietin sitam... videlicet quod memorati Ciues nostri dicto Vncze Quinquaginta Marcas grossorum pragensium Morauici pagamenti dederunt pro dicta Silua...*“). Poté mají Olomoučtí pokračovat tak, jak jim již bylo dáno v listině Václava III. z července 1306 („*vt prefertur dictam Siluam cum singulis ipsius Juribus vtilitatibus, ac pertinenciis ac omni Jure, quod eidem virtute literarum recolende memorie domini Wenceslai Regis Boemie...*“).²²³ **Grygov** bezpečně existuje nejpozději roku 1393, o čemž informuje listina, ve které je zaznamenáno, že olomoucký měšťan Pešek z Prosenice kupuje v **Grygově** od Ješka z Rosic dvůr s poli a vším příslušenstvím („*Pesconem de Prostayns... ut possessionem curie in Kriegaw certis pecuniis empte et per Jesconem de Rostaym...curiam in Kriegaw cum agris et omnibus suis attinenciis...*“).²²⁴ O čtyři roky mladší (1397) je zápis v nejstarší olomoucké městské knize z 7. června, který informuje o tom, že vdova Weigelová předává svůj dvůr v **Grygově** s poli, loukami, pastvinami, osivem a vším co ke dvoru patří, do dědictví jejímu zeti (zřejmě manžel její dcery Uršuly) městskému písaři Michalovi („*Wiglinissa cum Michaelae, notario civitatis Olomucensis, (et Ursula, filia sua) genere [!] suo, et Urusla, filia sua, sic disposuit et ordinavit, quod curiam suam in villa Krigaw sitam cum agris, pratis, pascuis, segetibus et universis perinenciis dicto Michaeli notario, uxori et heredibus suis dedit...*“).²²⁵ O majetku měšťanů ve vsi vypovídá také záznam v památné knize olomoucké. Z 31. ledna 1443 pochází zápis informující o tom, že Markéta předává Vaskovi, jeho matce a sestře dědictví ležící v **Grygově** (*Margrith... hot offgeben Wassken, seinar mutter und seinem geswestert das erbe, gelegen zcu Krigow...*).²²⁶

Hejčín je dnes takřka kompaktní součástí městské zástavby. Od centra města je vzdálen přibližně 1,5 km severozápadně. Jen několik set metrů stejným směrem se nachází Řepčín. Východní hranici Hejčína tvoří Mlýnský potok. Ze 7. května 1442 pochází zápis v památné knize olomoucké, který informuje o tom, že Jorg Sebrecht koupil od Barbary Fledermawsin zahradu a půl lánu v **Hejčíně** („*am garten und am*

²²³ CDM IX, č. 17, s. 382–383. Situaci Grygova se věnuje i Š. Kohout, který však markraběcí les, který město kupuje od Unka z Majetína ztotožňuje s křoviskami u královského lesa Chlumu. Domnívám se, že se však jedná o dva rozdílné lesy (les Chlum, les Království) a rod z Majetína tak musel od roku 1306 získat ještě jeden – KOHOUT, Štěpán: *Politický vývoj*, s. 131.

²²⁴ CDM XII, č. 151, s. 139–140. Na pramen upozorňuje NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 21. Fyzicky však listina v archivu není a nevyskytuje se také v městských knihách, dostupná je tak jen v diplomatári.

²²⁵ NMKO, č. 682, s. 103.

²²⁶ PKO, č. 887, s. 509.

*lehen zu Hayeczin, das der egenante Jorg Sebrecht von der vermelten Barbaran Fledermawsin gekauft hat...“).*²²⁷

Hlušovice se nacházejí 5,2 km severně od Olomouce. Přibližně 800 m západně od centra vsi teče regulovaná vodoteč Truskovický potok, do které se ve vzdálenost 1 km severozápadně od Hlušovic vlévá Dolanský potok. Ten přitéká od východu, kde se nacházejí Dolany. V jižní části vsi, přibližně v místech pojmenovaném Zadní louky, pramenila drobná vodoteč. Ves patřila roku 1271 klášteru Hradisko, od kterého měl rychtu v **Hlušovicích** olomoucký měšťan Giselbert (*„Giselbertus, quodam iudex in Slussowicz...“*).²²⁸ Roku 1303 pak díl vsi náleží olomoucké kapitule.²²⁹ Část **Hlušovic** je koupena městem až roku 1521.²³⁰

Hněvotín je vzdálen cca 5,7 km západně od Olomouce. Vsi protéká Hněvotínský potok, jenž pramení nedaleko od **Hněvotína**. Náves opouští severozápadním směrem, aby přibližně po 1,5 km splynul s další drobnou vodotečí, Stouškou. Kolem vsi se rozprostírá okruh polí, které na severu přerušují Topolany a Ústín, východně pak předměstí Olomouce, západně řeka Blata a jižně Žerůvky s Bystročicemi. Ves patřila klášteru Hradisko, a poté olomoucké kapitule. Název vsi **Hněvotín** se objevuje až v listině Václava I. z roku 1249 (*„villam nomine Gnewotin...“*).²³¹ Nejstarší doklad měšťanského majetku v **Hněvotíně**, zapsaném v nejstarší městské knize olomoucké, se váže k roku 1360. Jistý Jan v něm svěřuje dvůr v **Hněvotíně** se všemi náležitostmi a právy k němu náležejícím svému strýci Janovi od schodů (*„Johannes... curiam suam in Nebetyn... cum universis et singulis suis juribus et pertinenciis patruo suo Johanni in gradu...“*).²³² O dva roky mladší (1362) zápis také zmiňuje dvůr v **Hněvotíně**, který povoluje Mikuláš Choler držet a vlastnit Štěpánovi z Litovle do té doby, než mu zaplatí 50 hřiven v domluvených termínech (*„Nicolaus dictus Choler recongnovit, quod Stephanus de Luthouia curiam in sua potestate et possessione in Nebetyn tenere debeat, donec sibi quinquaginta marcas preciiempcionis eiusdem curie in deputatis terminis persolvat.“*).²³³ V zápisu z roku 1365 opět vystupuje Jan od schodů a také dvůr v **Hněvotíně**. Tentokrát do záležitosti

²²⁷ PKO, č. 181, s. 254.

²²⁸ CDB V/2, č. 638, s. 260–262; BISTRICKÝ, Jan: c. d., s. 106.

²²⁹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis* s. 484; CDM V, č. 150, s. 154.

²³⁰ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25.

²³¹ CDB IV, č. 171, s. 277–282; HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 476

²³² NMKO, č. 500, s. 72.

²³³ NMKO, č. 512, s. 73.

zasahuje více osob z okolních měst a situace ohledně majetku je tak mnohem komplikovanější. Henslin Raimer z Litovle slíbil Jindřichovi, uničovskému fojtu, a Janovi od schodů, že z Henslinova dvora v **Hněvotíně**, jenž je synem Petra Jana, který od něho najal, nedá Henslinovi nic víc než jen census („*Hanslinus Raimer de Luth[ovia] promisit Heinrico advocato Nouecivitatis, et Johanni in gradu, quod de curia Hanslini [filii] Petri Janonis de Nebetin, quam ab ipso conduxit, eidem Henslino non det plus preter nudum censum...*“).²³⁴ Zápis z 6. listopadu 1372 informuje o věnu 80 hřiven grošů pražských, které konšel Ondřej Čech své ženě Martě pojišťuje na dvoře v **Hněvotíně** („*Andreas Boemus, pro tempore consul, coram pleno consilio dotavit legitime uxori Marthe LXXXa marcas grossorum denariorum Pragensium... prefate uxori sue in curia sua in Nebetyn... veri dotalicii...*“).²³⁵ V podobném duchu se nesou i další zápisy, doplněné pro 15. století informacemi z památné knihy olomoucké, a také listinami, které vždy připomínají v různých souvislostech (dědictví, prodej, věno...) dvory či statky v **Hněvotíně**. Objevují se tedy v zápisech z let 1379 („*curiam colonariam in Neweteyn...*“), 1389 („*veri dotalicii in curia Newetin...*“), 1393 („*sex marcas census annui in et super curia colonaria in Neboteyn...*“), 1416 („*spitalhof zu Nebetein gelegen...*“), 1419 („*hof zu Nebetein...*“), 1452 („*den hof zu Nebetein... sein teil des hofes zu Nebeteyn...*“).²³⁶ Poněkud sdílnější je záznam z 9. prosince 1420, který připomíná rychtu a mlýn („*den richter, schopfen und die ganz gemein zu Nebetein... die mule zu Nebetein...*“).²³⁷ Mladší záznam z 3. srpna 1436 jmenuje cestu k **Hněvotínu** („*preiten, die sie hat zu Nebetein...*“).²³⁸ Listiny uvádějící majetek města a měšťanů ve vsi spadají do druhé poloviny až závěru 14. století a počátku století následujícího. Že **Hněvotín** náležel městu, nejprokazatelněji dokládá listina z 20. května 1380. Uvádí se v ní, že fojt, konšelé a přísežní města osvobozují dvůr v **Hněvotíně**, který markrabě Jošt dal dominikánům od sv. Michala, od placení lozunků a všech městských dávek („*Jodocus marchio et dominus Moravie... curiam allodiale sive colonariam in villa Hneyewotein sitam... conventui domus sancti Michaelis nostre civitatis ordinis predicatorum dare dignatus est hereditarie eande... ut prefata curia,*

²³⁴ NMKO, č. 554, s. 81.

²³⁵ NMKO, č. 592, s. 88.

²³⁶ PKO, č. 626, s. 93 (1379); PKO, č. 654, s. 97–98 (1389); CDM XII, č. 128, s. 109–110 (1393); NMKO, č. 710, s. 110 a PKO, č. 283, s. 297 – zápisy v obou pramenech popisují totožný dvůr (1416); PKO, č. 405, s. 338 (1419); PKO, č. 567, s. 406 (1452).

²³⁷ PKO, č. 875, s. 505.

²³⁸ PKO, č. 153, s. 246.

que hactenus lozungarum impositionum et aliarumolucionum oneribus civitati nostre subiecta fuisse dinoscitur, ammodo inantea libera esse debeat penitus... omni lozunga, impositione, solucione ac aliis contribucionum oneribus absolvimus, libertamus et presentis scripti patrocionio eximimus perpetuis temporibus affuturis.“).²³⁹ V o šest let (1386) mladší listině markrabě Jošt nařizuje, aby město od **Hněvotína** nevybíralo nic jiného než lozunk na sv. Jiří a sv. Václava („*quod omnes incole sue rustici villaeum inferius annotatarum ut puta Newetyn magnum . . Dezal . . Nymlaus et illi pariter homines, qui sunt in agris civitatis predictae sub censibus constituti nullas penitus ampliores exacciones et dacias per annum integrum solvere debeant, nisi duntaxat quidquid eos pro binis ipsius anni videlicet sanctorum Wenczeslai et Jeorgii terminis ex deputacione losunge...*“).²⁴⁰ Jako městská ves vystupuje v listině urovnávající majetkové sporty mezi městem a kapitulou olomouckou z roku 1414.²⁴¹ Na činnost **Hněvotínských**, kteří rozšiřují své pozemky na úkor blízké vsi Olšan u Prostějova, upozorňuje roku 1492 Vratislav z Pernštejna. Ten kvůli tomu pohání purkmistra a radu města Olomouce z tisíce hřiven grošů („*Vratislav z Pernštejna poh. purkmistra a radu m. Olomouce... z tisíc hř. gr... že lidé jich z Hněvotína rozorávají a louky sobě dělají na blatech mimo nález panský a skrze to se děje škoda lidem mým... Olšanským...*“).²⁴²

Hodolany jsou položeny 2,5 km východně od Olomouce. Zhruba 500 m severně od vsi teče řeka Bystřice, která se vlévá do Moravy 1,2 km východně od **Hodolan**. Na východ od vsi až k Přáslavicím se rozprostíral široký systém polností, jenž je dnes krácen průmyslovou zástavbou. Asi 2 km jižně od Hodolan jsou posazeny Holice. Zahrady a podseky v **Hodolanech** kupuje město roku 1496 jako součást Šenkovství markrabského.²⁴³ Jednotliví měšťané odkazují z **Hodolan** ojediněle v letech 1434 a 1435 jen finanční částky bez uvedení původu.²⁴⁴ Těmto zápisům chronologicky předchází záznam s ročením 1432, ve kterém Niklas Chromer odpouští 10 hřiven Gyrzikovi Trefflikovi a jeho ručitelům z prodeje dvora

²³⁹ CDM XI, č. 189, s. 171.

²⁴⁰ Tamtéž, č. 398, s. 358. KOHOUT, Štěpán: *Politický vývoj*, s. 137.

²⁴¹ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 85, č. poř. 104. O problematice vytyčení hranice promlouvá i zápis v knihách půhonných a nálezových – KPN V, č. 519, s. 126.

²⁴² KPN VI, č. 1674, s. 278.

²⁴³ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 361, č. poř. 427; ZAORAL, Roman: *c. d.*, s. 210;

²⁴⁴ PKO, č. 486, s. 375; Tamtéž, č. 481, s. 369–370.

v Hodolanech („*Niklas chromer ibidem quittavit et liberos dimisit 10 marc., quas apud Gyrzikonem Trefflik et suos fideiussores... venditis pro curia in Hodelin... „*).²⁴⁵

Holice lze nalézt 4 km jihovýchodně od Olomouce. Poměrně rozsáhlá ves je orientována severojižním směrem. Vsi neprotéká žádný přirozený vodný zdroj, nicméně jižně od **Holic** vede vodoteč nazývaná Přáslavická svodnice. Severně pak náhon oddělaný z řeky Bystřice, jenž napájel soustavu rybníků západně od vsi a následně ústí do řeky Moravy. Východně od **Holic** se nachází neobydlená avšak zemědělsky využívaná plocha ukončená tokem Beroňky, za kterým terén stoupá do mírných návrší. Severně a severovýchodně od vsi stojí Hodolany a Nový Svět, jižně Vsisko. Poprvé se název **Holice** objevuje v listině z roku 1275, ve které se jedná o sporu mezi klášteřem Hradisko a městem Olomoucí. Pojmenování se však ještě vztahuje k lesu **Holici**, který patří olomouckému hradu („*silve Holice domini regis et beneficiicatri Olomucensis... „*).²⁴⁶ Jako ves patřící městu vystupují Holice v listině Václava III. z 2. července 1306 („*villa Holitz, que ad predictam ciuitatem pertinet... „*).²⁴⁷ Majetky jednotlivých olomouckých měšťanů jsou zde známy až v 15. století. V památné knize olomoucké se vyskytuje zápis z roku 1427, ve kterém je jmenován dvůr a tři čtvrtiny lánu v **Holicích**, patřících Metlinovi („*curia et agris trium quartalium in Holicz situatis... Metlino, predictis curie et agrorum possessoris... „*).²⁴⁸ V testamentu Štěpána Swerengusse („*Stephani Swerenguss... „*) z 12. září 1432 se objevuje rychta v **Holicích** („*iudici de Holicz... „*).²⁴⁹ Z testamentu Krumpnickla („*Krumpnickel... „*) pak je známé jistě dědictví v **Holicích** („*im schuldig ist zcu der Holicz an dem erbe... „*).²⁵⁰ Jako městská ves se připomíná i roku 1447.²⁵¹

Severozápadně od Olomouce, asi 5,7 km daleko je na pravém břehu Mlýnského potoka vesnice **Horka nad Moravou**. Hlavní rameno řeky Moravy teče západně od vsi. Mezi ní a **Horkou** se však ještě vyskytují Sedliska, kterými protéká Částava

²⁴⁵ PKO, č. 810, s. 487.

²⁴⁶ CDB V/2, č. 795, s. 479–481. Na to, že v této listině jsou Holice ještě lesem, upozorňuje již NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 20. Informace se však neobjevuje v KOHOUT, Jan: *Hospodářský vývoj*, s. 157. Rozhodnutí Záštiny z Kurovic následně roku 1276 potvrzuje listinou Přemysl Otakar II. O Holicích jako o lesu se už v ní nemluví – CDB V/2, č. 813, s. 505–506.

²⁴⁷ CDM V, č. 195, s. 207.

²⁴⁸ PKO, č. 123, s. 238.

²⁴⁹ PKO, č. 459, s. 359.

²⁵⁰ PKO, č. 535, s. 393.

²⁵¹ KPN III, č. 324, s. 694–695.

oddělující se od Mlýnského potoka v severní části **Horky**. Na východě vesnice sousedí se Skrbní a jižněji s Křelovem. Do majetku města je **Horka** zahrnuta až koupí roku 1523.²⁵² V památné knize olomoucké jsou dva záznamy, které připomínají majetek v **Horce**. V prvním z 11. února 1433 odkazuje Václav Paier („*Wenceslai Paier...*“) Petrovi louku v Horce („*Petro... testavit... pratum suum penes Horkam situm...*“).²⁵³ Ve druhém z 30. dubna 1444 obdržel Martin od svého otce cestu k Horce („*Martino...ain weze zcum Horken...*“).²⁵⁴

Téměř na samotné hranici vytyčeného mílového okruhu stojí 10 km severozápadně od centra města **Hynkov**. Severní až východní konec vsi omývá řeka Morava a její ramena. Jedna drobná vodoteč se z Moravy vyděluje a ze západu obtéká **Hynkov** tak, aby pokračovala dále k jihu, kde se spojí s Cholinkou. Nejbližším sousedem je 2 km severozápadně stojící Lhota nad Moravou, dále 3 km jižně Skrbeň a přibližně 3,5 km jihozápadně Příkazy a Náklo. O **Hynkově** informuje pře Margrety z Ojnic a města z roku 1482. Margreta žaluje Olomouc za to, že drží její dědictví Skrbeň a **Hynkov**, které jí mají náležet jako dědictví po jejím otci („*Margreta z Ojnic poh... všechnu obec města Olomůce... že mi drží dědictví mé vlastní ves Skrbeň s Hynkovem... ještě já k tomu lepší právo mám po otci svém...*“).²⁵⁵

Asi 8,3 km na jih od Olomouce jsou vystavěny **Charváty**. Leží nedaleko řeky Moravy, která protéká jen několik set metrů východně. Západní strana nabízí širokou zemědělskou krajinu až k 3 km vzdáleným břehům řeky Blaty. Severně s **Charváty** hraničí ve vzdálenosti 1,7 km Kožušany, přibližně 1,5 km severozápadně Blatec a asi 800 m jižně Drahlav. Výnos čtyři hřivny z poplužního dvora s lesy a loukami v **Charvátech** zapisuje Marta z Charvát, manželka Ondřeje Čecha z Olomouce, Odřeji z Charvát („*Martha de Charwat vxor Andree Boemi de Olomucz eidem Andree ibidem in Charwat Curiam arature IIII marcas census cum siluis pratis... resignavit hereditarie possidenda.*“).²⁵⁶ Výnos o stejné hodnotě následně roku 1376 zapisuje olomoucký měšťan Odřej a jeho žena Marta Russovi z Doloplaz („*Andreas*

²⁵² NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25; HOSÁK, Vladislav: *Historický místopis*, s. 476.

²⁵³ PKO, č. 460, s. 359–360.

²⁵⁴ PKO, č. 533, s. 392.

²⁵⁵ KPN VI, č. 1336, s. 223. Markétá z Ojnic již o rok dříve pohání Lukáše Zalczara a radu města Olomouce za to, že drží ves Skbeň a ona má na ni lepší právo – KPN VI, č. 639, s. 108

²⁵⁶ ZDO II, č. 230, s. 70. Další záznam informuje o tom, že zřejmě právě tato transakce, má být smazána – ZDO III, č. 135, s. 98.

Ciuis Olomucensis et Martha vxor ipsius in villa Charuath Russoni de Doloplaz ibidem in Charuat IIII marcas census... vendidit hereditarie possidenda.“).²⁵⁷

Chválkovice se nacházejí 3,5 km severovýchodně od Olomouce. Na severu s nimi sousedí asi 1 km vzdálený Týneček, dále na jihozápadě Pavlovičky, západně 2,2 km vzdálený Černovír a 3 km východně Droždín. O majetku měšťanů ve vsi informuje testament Martina Panera v památné knize olomoucké ze 4. března 1437, ve kterém dává své ženě Dorotě všechno zboží movité a nemovité a všechny pohledávky („*Testamentum Martini Paner... Primo testavit omnia bona sua mobilia et immobilia et eciam omnia debita in Chwalkowicz et alibi Dorothee, conthorali sue...*“).²⁵⁸

Kožušany je možné hledat 6 km na jih od Olomouce. Řeka Morava, vzdálená přibližně 1 km daleko, tvoří východní hranici vsi. Na západě lze nálezt po 1,7 km koryto řeky Romzy, která pokračuje dále na jih. Jižním sousedem Kožušan jsou velmi blízké Tážaly, severním 1,8 km daleké Nemilany. Poplužní dvůr s kčrmou v **Kožušanech** dává roku 1376 Kunka olomouckému měšťanovi Peškovi Vrawthotharovi („*Kunka... Pesconi dicto Vrywthothar Ciui Olomucensi et heredibus suis Curiam arature in villa Kozisan cum pleno Jure et dominio... vendidit possidenda vna cum taberna.*“).²⁵⁹ Následně roku 1378 Jan Fraunteterij syn olomouckému měšťana dává v **Kožušanech** Henzlinovi Zalarovi také olomouckému měšťanovi dvůr, křemu, zahrady, louky, pastviny, řeky a tvrz (*Johannes Fraunteterij filius Ciuis Olomucensis Henzlino de Zalar ciui Olomucensi Curiam in Cozisan, Tabernam, Curticulam soluentem, prata cum riuis aquarum cum Municione et piscinis cum omni Jure... vendidit hereditarie possidendam.*“).²⁶⁰ Ten o tři roky později (1381) dává zapsat jmenované majetky v Kožušanech Michalovi z Hončovic a jeho ženě Evě („*Henslinus de Zeler... Michaheli de Honczowicz et Ewe vxori sue... heredibus suis in villa Kozyzchan... vendidit hereditarie possidendam.*“).²⁶¹

Na mírně vyvýšeném místě asi 4,4 km severozápadně od Olomouce je položen **Křelov**. Ačkoli dnes do vsi nepřitéká žádná vodoteč, v minulosti pod vsí pramenil potok, který ústil jihovýchodně u Řepčína do Mlýnského potoka. Jižně a jihozápadně

²⁵⁷ ZDO III, č. 136, s. 98.

²⁵⁸ PKO, č. 496, s. 375.

²⁵⁹ ZDO III, č. 118, s. 97. Tento záznam má být dle ZDO III, č. 462, s. 115 vymazán.

²⁶⁰ ZDO III, č. 462, s. 115.

²⁶¹ ZDO IV, č. 120, s. 130.

od **Křelova** se rozprostírá zemědělsky využívána nicméně až po Topolany, Ústín a Vojnice neosídlená krajina. Na severovýchodě s **Křelovem** sousedí Břuchotín a ve vzdálenosti 2,5 km na sever Horka nad Moravou. Majetek měšťanů v **Křelově** je doložen až v 15. století. Zápis v památné knize olomoucké s datem 21. května 1417 informuje o sumě peněz, kterou má Jakub Pawmgertler a jeho žena Markéta ze dvora a poloviny lánu v Křelově (*„Jacobus Pawmgertler, laycus noster Crenaw, et Margaretha, uxor eius... et has pecunias habere debent in et super curia et medio laneo ipsorum in Crenaw situatorum...“*).²⁶² Další zápis z 9. září 1429 uvádí, že Staněk z **Křelova** (*„Stanik von Krziolaw...“*) dal své ženě Anně jednu polovinu lánu ležícího v **Křelově** (*„seiner hausfraun Annan ufgegeben sein halbs lehen zu Krzelow gelegen...“*).²⁶³ Pravděpodobně stejní aktéři vystupují i v záznamu z 25. února 1451, kdy Staněk své manželce Anně dává jednu čtvrtinu pole v **Křelově** (*„Stanko von Krzelow... seiner hausfrauen Annen aufgeben und vorreycht eyn virtel acker zu Krenaw gelegen...“*).²⁶⁴ Že Olomouci patří část vsi, uvádí záznam v památné knize olomoucké pravděpodobně z počátku 15. století (*„Inter cetera civitatis Olomcensis... et ville, videlicet... Kirnaw sunt porciora...“*).²⁶⁵

Přesně mezi Slavonínem a Nemilanami stojí ve vzdálenosti 3,4 km jižně od centra Olomouce **Kyselov**. Držení celé vsi potvrzuje měšťanu Mikuláši Erlhauptovi z Polné Jiří z Poděbrad 6. července 1466.²⁶⁶ Po jeho smrti **Kyselov** roku 1481 daruje městu jeho žena Anna. V listině je rovněž uvedeno, že ves zdědila již po svém prvním manželovi Stanislavovi, kterému dal **Kyselov** Jiří z Poděbrad.²⁶⁷ Ještě před Mikulášem měl majetek v **Kyselově** podle zápisu z 13. listopadu 1413 měšťan Jan Salczer. Ve vsi vlastní louku (*„Hannus Salczer gekauft mocht ein praiten zum Gysshubel...“*).²⁶⁸ Výnos deseti hřiven z **Kyselova** se vyskytuje v testamentu Kláry Salczeryn datovaném 19. listopadem 1435 (*„Testamentum Clare Salczeryn... testavit decem marc. census in... et in Gishubl...“*).²⁶⁹

Lazce jsou dnes již téměř nerozeznatelné v novodobé městské zástavbě. Původní jádro vsi se nachází necelý kilometr severně od Olomouce mezi hlavním a vedlejším

²⁶² PKO, č. 112, s. 236.

²⁶³ PKO, č. 647, s. 440.

²⁶⁴ PKO, č. 741, s. 467.

²⁶⁵ PKO, č. 96, s. 230.

²⁶⁶ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 259, č. poř. 320.

²⁶⁷ Tamtéž, č. inv. 301, č. poř. 366.

²⁶⁸ PKO, č. 293, s. 299.

²⁶⁹ PKO, č. 484, s. 371.

tokem řeky Moravy. Plat deset hřiven ze zahrady v **Lazcích** s datem 13. prosince 1434 odkazuje Gyrzik Zichner své ženě („*Testamentum Gyrzikonis zichner... Item commisit uxori persolvere 10 marc., quas tenetur pro orto in Lask.*“).²⁷⁰

Moravskou Loděnici dělí od centra Olomouce 7,5 km. Západně od Loděnice teče směrem k jihu Grygava, jež se poté vlévá do Oskavy, rovněž přitékající od severu. Těsně před splynutím obou vodotečí posílí Grygavu další drobná říčka Sitka. Blíže než uvedené vodní zdroje protéká jižně od vsi Trusovický potok, který se pod západním koncem **Loděnice** stáčí k jihu a pokračuje, obohacen o vodu z Dolanského potoka, do řeky Moravy. Na západě s **Moravskou Loděnicí** těsně sousedí dvojice vsí Bohuňovice a Trusovice. Celou ves má město až roku 1580.²⁷¹ Jako první měšťan, který vlastní majetek ve vsi je doložen listinou z roku 1407 Jan Salczer, kterému prodala své zboží v **Moravské Loděnici** s polovinou tvrziště Kateřina z Kunštátu („*Já Kateřina z Kunina Města... prodávám to své zboží... tu na vsi v Loděnici i spolu kopcem nebo s tvrzištěm, deset hřiven groší platu bez devíti groší na jistých láních i nalidech, se vším právem i s plyným (sic) panstvím, se všemi požitky i s roli, s vínami, s odmrtní, s lesy, s pastvinami, s lukami, s vodami, s jedním krčmí i s půl rybníkem i s řekou i s mezi i s tím vším příslušenstvím... muži Janovi řečenému Salczar měščenému Olomúckému...*“).²⁷² Zavázala se rovněž, že celou záležitost nechá zaznamenat do zemských desek, což také učinila a v zemských deskách se skutečně tento prodej nachází („*Katherina de Cunstat... Johanni dicto Salczar Ciui Olomucensi et Clare conthorali sue et eorum heredibus in villa Lodyenycz decem marcas grossorum annui census minus nouem grossis in laneis et curtulis, Item medietatem piscine et medietatem loci, qui dicitur Kopecz, vbi propugnaculum situm erat, medietatem molendini et duas medias thabernas cum agris cultis et incultis, pratis, pascuis, siluis, et flumine ac aquarum decursibus ac alijs eorum perinencijs vniuersis et vtilitatibus pleno Jure et dominio...*“).²⁷³ Rodina Salczarů v zakupování majetků ve vsi pokračovala i dále. Z 2. dubna 1433 pochází listina, která informuje o tom, že Bedřich z Loděnice prodává svůj dvůr v **Moravské Loděnici** olomoucké měšťance Kláře Salczerové (byla manželkou Jana Salczera) za

²⁷⁰ PKO, č. 489, s. 373.

²⁷¹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 477.

²⁷² CDM XIII, č. 481, s. 516–517.

²⁷³ ZDO VII, č. 555, s. 273

200 hřiven pražských grošů.²⁷⁴ Tento kup byl také roku 1446 zaznamenán do zemských desek (*„Clare olim vxori et alteri Ciui Olomucensi ac heredibus eius omnem porcionem bonorum dictum Bedericum ibidem in Lodyenicz concernenten signanter Curiam cum altero dimidio laneo vno quartali quatuor praitis wlgariter nywe agrorum quatuor pratis medio aggere Siluis fluminibus aquis aquarumve decursibus piscinulis hominibus, qui alterum dimidium laneum cum vno quartali agrorum possident, media taberna medio laneo et quitquid in Balneo tenuit et possedit, quinque curticulis censibus redditibus vsufructibus robotis ad eandem Curiam consuetis...”*).²⁷⁵ Další listina se váže k roku 1450. Je v ní uvedeno prohlášení Smilka z Loděnice, který vyznává, že prodal svůj dvůr v Moravské Loděnici Lukáši Salczerovi, který dvůr odkázal svému zeti Jeronýmu Hanaperovi.²⁷⁶ Že se Smil svých nároků na majetky v Moravské Loděnici vzdává, potvrzuje také zápisem v zemských deskách z roku 1464 (*Smil de Lodiegnicz Luce Zalczar Aduocato Olomucensi Johanni et Katherine liberis Jeronimi Hanaper et earum tribus heredibus Curiam propriam in Lodiegnicz... prout solus tenuit, nichil sibi Juris proprietatis et dominij inibi reseruando et heredibus ac successoribus eius, hoc totum intabulat dat et inscribit in veram hereditatem...*).²⁷⁷ Roku 1453 ještě jednou Lukáš Salczer připomíná, že dvůr v **Moravské Loděnici** odkázal svému zeti Jeronýmu Hannaperovi a své dceři Anně, jeho ženě.²⁷⁸ Roku 1464 je skutečnost potvrzena Jiřím z Poděbrad zápisem v zemských deskách (*„Georgius Boemie Rex et Marchio Morauię dedit et concessit veram vnionem Luce Zelczer et eius heredibus cum Orphanis Hanaper in et super villa Lodienycz et super omnibus bonis, que in terra habet et que ad Jus pertinent Terrestre...”*).²⁷⁹ Zápis v deskách z roku 1466 zase informuje o tom, že Lukáš Zalczar z Loděnice odkazuje dědictví v Moravské Loděnici své ženě a jejímu bratrovi (*„Lucas Zalczar de Lodiegnicz... Katherine Conthoralem suam Wenceslaum fratrem dicte Katherine et eorum heredes super villa Lodiegnicze et quidquid ibi habet et ad quod Jus habet, suscipit in veram vnionem.”*).²⁸⁰

Nemilany se nacházejí zhruba 4,2 km jižně od Olomouce. Do vsi od severu přitéká potok Nemilanka, která na jižním konci ves opouští a přibližně po 2, 3 km se

²⁷⁴ SOkA, Archiv města Olomouce, č. pom. 1549, č. inv. 126, č. poř. 164

²⁷⁵ ZDO X, č. 498, s. 391.

²⁷⁶ SOkA, Archiv města Olomouce, č. pom. 1549, č. inv. 189, č. poř. 241.

²⁷⁷ ZDO XI, č. 227, s. 438.

²⁷⁸ SOkA, Archiv města Olomouce, č. pom. 1549, č. inv. 202, č. poř. 262.

²⁷⁹ ZDO XI, č. 31, s. 424.

²⁸⁰ Tamtéž, č. 362, s. 450.

vlévá do Moravy. Řeka Morava tvoří ve vzdálenosti přibližně 1,5 km západní hranici **Nemilan**. Na severu se vsí těsně sousedí Kyselov, za kterým se dále rozkládá Slavonín. Východně od Nemilan po 2,5 km polností lze nalézt Nezvědí, na jihu pak v o 500 m kratší vzdálenosti Kožušany. Poprvé měšťanský majetek ve vsi připomíná záznam v nejstarší městské knize olomoucké z roku 1363, který pojednává o vraždě spáchané na měšťanských statcích mezi **Nemilanami** a mostem Aupruk. Ačkoli se tak nejedná o pozemky přímo ve vsi, je možné, že půda k **Nemilanům** náležela („*in bonis civitatis inter Nymlans et Aupruk*.“).²⁸¹ V nejstarší městské knize olomoucké následuje další zápis tentokrát z roku 1376, který připomíná mlýn v **Nemilanech**, z něhož má rada vybírat věдруňk o sudých dnech („*commisit consilio habendum in dicto molendino sita [!] in Nimlanz singulis III^{or} temporibus fertonem reemendi octo marcas*.“).²⁸² Situaci ohledně vztahu **Nemilan** k městu upřesňuje listina z 5. června 1386, ve které markrabě Jošt nařizuje, aby město od poddané vsi **Nemilan** nevybíralo víc, než stanovené dávky („*quod omnes incole sue rustici villaeum inferius annotatarum ut puta Newetyn magnum . . Dezal . . Nymlaus et illi pariter homines, qui sunt in agris civitatis predictae sub censibus constituti nullas penitus ampliores exacciones et dacias per annum integrum solvere debeant, nisi duntaxat quidquid eos pro binis ipsius anni videlicet sanctorum Wenceslai et Jeorgii terminis ex deputacione losunge...*“).²⁸³ Počátkem 15. století, listinou ze 17. září 1407 markrabě Jošt dává **Nemilany** do držení Markéty, dcery Mikuláše Pauchpretela z Krnova a jejího poručníka Maršíka z Radosvědic. Ze vsi mají pobírat plat 24 hřiven grošů, do té doby, než jim bude splaceno 240 hřiven grošů („*Jodocus marchio... Margarethe filie Nicolai Pawchpretel de Jegerdorff et Marschiconi de Radowiessicz eius tutori pro ducentis et quadraginta marcis grossorum pragensium et muravici numeri in et super villa Nemylan...viginti quatuor marcas census annui... de dicta villa Nemylan... tam diu, quousque ducente et quadraginta marce per dominum marchionem... toto persolventur pecuniis cum paratis*.“).²⁸⁴ O **Nemilany** následně vzniká pře, kterou měl roku 1441 mezi Olomoucí a Pavlem z Majetína urovnat Jan z Cimburka a Tovačova.²⁸⁵ Spor však byl definitivně zažehnán až o tři roky později (1444), kdy Olomouc kupuje **Nemilany** od Menlíka z Greifenberka (*Cryffmberga*) a

²⁸¹ NMKO, č. 193, s. 48.

²⁸² NMKO, č. 610, s. 90–91.

²⁸³ CDM XI, č. 398, s. 358; KOHOUT, Štěpán: *Politický vývoj*, s. 137.

²⁸⁴ CDM XIII, č. 488, s. 522.

²⁸⁵ SOKA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 161, č. poř. 207; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157 považuje spor za vyřešený již touto arbitráží.

Jana Herolta z Heroltic za 100 hřiven pražských grošů.²⁸⁶ Majetky olomouckých měšťanů v Nemilanech jsou známy až z památné knihy olomoucké. Roku 1413 je v ní připomínaná cesta kdysi patřící k **Nemilanům**, kterou chtěl koupit Jan Salczer (*„Hannus Salczer gekauft mocht ein peaiten... das doch vormalen zum Nimlans gehort hat.“*). Zápis rovněž uvádí, že **Nemilany** jsou již prodány a zřejmě je tak poukázáno na zastavení vsi (*„wir unseren willen dorczu geben solden...“*).²⁸⁷ V majetku měšťanů se rovněž nachází v zápise z 9. července 1414 tři čtvrtě lánu v **Nemilanech** (*„trium quartalium laneorum in Milans situatorium...“*).²⁸⁸ K 26. červenci 1435 se vztahuje záznam, který informuje o tom, že Tomáš z Nemilan dává Janovi, synu Jana Eisnera 40 grošů a plat 4 groše, které má Jan mít na dvoře v Nemilanech, naproti mlýnu (*„Johannes, Johannis eisner filius, et Thomas de Nimlans... dedit Johanni predicto 40 gr. et censum quatuor gr. superauctum, quem Johannes eisner habuit in et super curia in Nimlans ex opposito molendini ibidem sito ita...“*).²⁸⁹ Zápis z 24. května 1437 poté informuje o dvoru v **Nemilanech**, z jehož výnosu dává Hanuš Tebners 19 hřiven každému svému potomku (*„Hannusen benumt sein itczlichem kint 19 mark, die sie haben uff yrs egenanten vaters gelassen hoff zum Nimlans...“*).²⁹⁰

Nové Sady se nacházejí na jižním okraji města, přibližně 3 km od centra Olomouce. Původní jádro stálo severněji a k jeho přeložení došlo nejpozději roku 1743.²⁹¹ Východní hranici vsi tvoří tok řeky Moravy a západní přibližně 1,5 km daleko dvojice vsí Nemilany a Slavonín. O vysazení **Nemilan** informují dvě listiny z roku 1314. V nejstarší z nich z 29. září Jan Lucemburský povoluje měšťanům, aby založili ves v dohledných křovinách pod městem u řeky Moravy. Dává jim také louky Pyrkwis (*„rubeto sub ciuitate nostra Olomucensi ad ipsam nostram ciuitatem spectante, circa Morauam descendendo... villam edificent et instaurent, et rubeta ipsa pro edificacione ville collocent ex exponant. Prata dicta Pyrkwis, eidem ville adiungendo...“*).²⁹² Vysloveně tak ještě není uvedeno, že se má jednat o **Nové Sady** (Newsdorf). Ty se objevují až následující písemností ze 17. prosince stejného roku. Město touto listinou pověřuje zřejmě již zkušené lokátory z řad měšťanstva

²⁸⁶ SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 171, č. poř. 222.

²⁸⁷ PKO, č. 293, s. 299.

²⁸⁸ PKO, č. 117, s. 237.

²⁸⁹ PKO, č. 819, s. 489.

²⁹⁰ PKO, č. 495, s. 375.

²⁹¹ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 477. Původní poloha viz mapa 1.

²⁹² CDM VI, č. 80, s. 56.

(„*discretis viris...*“) Rudolfa z Rudoltic („*Rudolfo de Rudolfsdort...*“) a Jindřicha ze Svatoňovic („*Henrico de Swatonsdorf...*“), aby založili **Nové Sady** v křovinách pod městem u louky Pyrkwis, tedy na místě darovaném Janem Lucemburským („*rubeta nostra sub ciuitate nostra aquam Morauam descendendo iacencia et prata Pyrkwisen . . pro villa, quam Newsdorf nuncupamus... in eisdem rubetis locanda dedimus...*“). Jako odměna za vynaloženou práci jim pochopitelně slouží rychtářský úřad a k tomu náležející výnos třetiny denáru ze soudních pokut. Soudit mohou všechny přečiny vyjma čtyřech závažnějších provinění (*falso, stupro, homicidio, furt*), které podléhají městskému soudu („*habenunt in iudicium cum tercio denario . . et judicabunt ididem exceptis quator causis. falso. stupro. homicidio. et furt. . . et habebunt in iudicio . jus nostre ciuitatis.*“). S ohledem na téma práce je však podstatnější část, která připomíná další majetky, které díky vlastnění rychty, jmenovaným dvěma měšťanům náleží. Jedná se o dva svobodné lány a jednu krčmu. Dovoleno jim však není vyrábět pivo nebo slad. Dále mají ve vsi mít čtyři svobodná řemesla, jmenovitě pekaře, řezníka, kováře a ševce. Je jim rovněž umožněno vybudovat ve vsi mlýn, jehož výnos si rozdělí na polovic („*Item habebunt duos laneos libertos, unam tabernam liberam et nullus aliam tabernam habere debet. Nulli eciam licitum erit ceruisiam braxare aut brasia facere... Item habebunt quator manuales liberos videlicet pistorem, carnificem, fabrum, sutorem in ipsa villa. Item concedimus ipsis . . molendinum cum quotconque rotis poterint intra dict locacionis terminos construendi . . cum media parte vtilitatis...*“).²⁹³ Rudolfovi a Jindřichovi, tak byla zajištěna poměrně bohatá majetková odměna, která měla vyrovnat finanční náročnost spojenou se založením vsi. Majetek dalších měšťanů v **Nových Sadech** je doložen až z první poloviny 15. století. V památné knize olomoucké je uveden zápis z 3. srpna 1436, který připomíná zahradu v **Nových Sadech** („*garten uff der Newstift...*“).²⁹⁴ Dále jsou zahrady ve vsi uvedeny v roce 1442 („*des gartes uff der Newstift... garten ledig, sunder umb die zwateil... gaten zwisschen Schemelken und Horakova gelegen...*“) a o rok později rovněž („*gartner off der Newnstift...*“). V tomto zápisu se také vyskytuje zpráva o novosadském rybáři Štěpánovi („*Sczepan... fischer of der Newnstift...*“).²⁹⁵ O zahradě patřící Martinovi

²⁹³ CDM VI, č. 83, s. 57–58. KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157 uvádí, že se ve vsi usadili jen rybáři a zelináři. Neodkazuje však na žádný pramen, který by jeho tvrzení potvrdil.

²⁹⁴ PKO, č. 160, s. 248

²⁹⁵ PKO, č. 180, s. 254; PKO, č. 526, s. 389–390.

Fleischerovi se ještě naposledy píše v památné knize olomoucké 20. listopadu 1449 („*Martyn fleischer iren garten uff der Newstift gelegen... „*).²⁹⁶

Asi 2,3 km jihovýchodně od Olomouce se na levém břehu řeky Moravy rozkládá vesnice **Nový Svět** (Salzergut, Dědinka). Severovýchodně s ní sousedí Hodolany a na jihovýchodě Holice. Mnoho zpráv se o této lokalitě v pramenech neobjevuje a nejisté jsou rovněž její počátky. Listina Jana Lucemburského z 29. září 1314, která městu umožňuje založit ves na vytyčeném místě se, jak jsem uvedl výše, vztahuje k počátkům Nových Sadů, popisovaná poloha by však mohla také odpovídat **Novému Světu** („*rubeto sub ciuitate nostra Olomucensi ad ipsam nostram ciuitatem spectante, circa Morauam descendendo... villam edificent et instaurent, et rubeta ipsa pro edificacione ville collocent ex exponant. Prata dicta Pyrkwis, eidem ville adiungendo... „*).²⁹⁷ Vzhledem k bídě pramenné základně je však možné pouze spekulovat. V nejstarší městské knize olomoucké se ke vsi nevztahuje žádný ze záznamů. Alespoň jeden údaj ze čtvrtka 22. prosince 1463 však figuruje v památné knize olomoucké. I když se jedná pouze o jeden zápis, svým sdělením vrhá světlo na problematiku **Nového Světa**. Zápis pojednává o rozdělení majetku mezi bratry Salczery Lukášem a Stanislavem. Zatímco starší Lukáš obdrží městské fojtství a mlýn Kuttelmul, mladší z bratří Stanislav získává dům v česky nazývané vsi **Dědina** („*jungist pruder Stanko sal das haus und das auserist guett, behmisch Diedyna genant...*).²⁹⁸ Jmenovanou **Dědinu** (Salzergut) kupuje město jako součást fojtství od Šebestiána Salczera roku 1498.²⁹⁹

Asi 9,5 km severozápadně od Olomouce jsou vystavěny na levém břehu potoka Cholinky **Příkazy**. Nejbližšími sousedy vsi jsou 1,5 km severozápadně Náklo a přibližně 2,5 km východně Skrbeň. Jižně i západně se od **Příkaz** rozprostírá široký systém polností, který po 5 km na jihu ukončují Vojnice a přibližně stejně avšak jihozápadně vzdálené, Senice na Hané. V **Příkazech** se majetek olomouckých měšťanů objevuje dle záznamu v zemských deskách roku 1353, kdy olomoucký měšťan Václav své ženě Kateřině zapisuje věno 250 hřiven grošů pražských a poplatek 25 hřiven ve vsi **Příkazy** („*Wenczeslaus Cuius Olomucensis domine*

²⁹⁶ PKO, č. 729, s. 462–463.

²⁹⁷ CDM VI, č. 80, s. 56.

²⁹⁸ PKO, č. 433, s. 349.

²⁹⁹ SOKA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 368, č. poř. 434; NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25.

*Katherine vxori sue... ducentas et quinquaginta marcas grossorum denariorum Pragensium super villa Prsyekaz et censu viginti quinque marcarum in Ipsa ratione dotalicij...“).*³⁰⁰ Václav pak polovinu **Příkaz** s polnostmi, křovisky, pastvinami a se vším co k nim náleží, prodává svému tchánovi Waltherovi z Fulneku za 250 hřiven grošů (*„Wenczeslaus... villam mediam Pryecaz vendidit et resignauit domino Walthero socero suo de Fuln... cum agris pratis Rubetis pascuis et cum omnibus Juribus et pertinencijs suis ad predictam villam mediam spectantibus pro CC et L^{ta} Marscis grossorum...“*).³⁰¹ Roku 1368 je Václavem, Kateřinou a Gerbordem Kačerem šest lánů ve vsi prodáno olomouckým kanovníkům za 450 hřiven (*„Wenczeslaus... et vxor sua Katherine et dominus Herbordus dictus de Kaczer cum suis heredibus in uilla Precas... que ibidem habuit preter sex laneos... que prius vendidit, Canonicis Olomucensibus vendidit et resignauit pro qudringentis et quinquaginta marcis...“*).³⁰² Olomouckému rychtáři Václavovi ve vsi přece jen nějaký majetek stále zůstává. Roku 1373 zapisuje oltáři blahoslaveného mučedníka Štěpána a zpovědníkovi Prokopovi v kostele sv. Václava plat deset hřiven grošů z **Příkaz** (*„Wenczeslaus aduovatus de Olomucz... pro altari beatorum Stephani martyris et Procopij confessoris in catro Olomucensi cathedralis Ecclesie... in villa Przicas X marcas grossorum census nudi que ipse habuit nil penitus Juris sibi ibidem reseruans vendidit hereditarie possidendas...“*).³⁰³

Řepčín stojí zhruba 2 km severozápadně od Olomouce. Jeho východní konec omývá Mlýnský potok, na západě se rozprostírá široký prostor, který přerušují až Vojnice. Jihovýchodně v těsné blízkosti s **Řepčínem** sousedí Hejčín. Roku 1267 ve vsi získal měšťan Ota lán od kláštera Hradisko výměnou za dva lány v Topolanech (*„Otto, humilis civis Olmucensis... omne ius, quod in bonis duorum laneorum in Thopolan videbar habere... totaliter resignavi... unum laneum in villa nominata Repsin...dicti lanei possessores extiterint...“*).³⁰⁴ Na dlouhou dobu je to jediný doklad majetku měšťanů ve vsi. Další se objevuje až v památné knize olomoucké

³⁰⁰ ZDO I, č. 283, s. 13. Oněch 250 hřiven má být zřejmě vypláceno Kateřině postupně z poplatku 25 hřiven po dobu deseti let. V záznamu to však specifikováno není.

³⁰¹ ZDO I, č. 354, s. 18. Václav v tomto zápisu vystupuje jako olomouckých rychtář.

³⁰² ZDO I, č. 1130, s. 56. Hned následujícím zápisem se svého věna v Příkazích vzdává Václavova žena Kateřina – ZDO I, č. 1131, s. 56.

³⁰³ ZDO II, č. 409, s. 79.

³⁰⁴ CDB V/2, č. 537, s. 95–96; BISTRICKÝ, Jan: *Město*, s. 106.

v zápisu z 12. října 1453, který připomíná výnos ze dvora v **Řepčíně** („*der do laut off 4 marg jerlichs zins zu Repczein off ein hoff in sulcher underscheid...*“).³⁰⁵

Skrbeň lze najít 7,5 km severozápadně od centra Olomouce. Zhruba 2,5 km západně od vsi leží Příkazy a 2,2 km východně Horka nad Moravou. Záznam v památné knize olomoucké z 16. dubna 1429 připomíná čtyři hřivny ze zboží ve Skrbni, které má sirotek Jan a prozatím je na sebe bere jeho matka Machna a nevlastní otec Filip („*Johanni, orphano... coram consilio 4 marc. de suis bonis in Kirwein... Machna, eius genitrix, et Philippus... eius vitricus, acceperunt, ut ipsas ipsi orphano dum postulaverit, tenetur restituere.*“).³⁰⁶ Roku 1447 žaloval Václav Skrbenský Lukáše Zalcara z Loděnice, měšťana olomouckého, z dvou set hřiven grošů za to, že si s měšťany činil nárok na lidi a zboží, které mu náleží ve **Skrbni**.³⁰⁷ Dále je známa pře Margrety z Ojnic s městem z roku 1482 o to, že Olomouc drží její dědictví **Skrbeň** a Hynkov, které ji mají náležet jako dědictví po jejím otci („*Margreta z Ojnic poh... všechnu obec města Olomůce... že mi drží dědictví mé vlastní ves Skrbeň s Hynkovem... ještě já k tomu lepší právo mám po otci svém...*“).³⁰⁸ Roku 1487 Jakub Kostelecký upozorňuje na to, že ves **Skrbeň** drží město Olomouc, přesto, že na ni má právo on („*Jakub Kostelecký připověděl se přede pány na Olomučany, že drží Skrbeň dědictví jeho, k kterémuž on praví, že právo má.*“).³⁰⁹

Slavonín dnes tvoří jihozápadní okraj města. Vesnické jádro je od Olomouce vzdáleno přibližně 3 km. Na jihu navazuje na zástavbu Kyselov, na severu po 1 km Nová Ulice. Necelé 2 km na východ se nachází Nové Sady. Západním směrem od Slavonína stojí až po 3,7 km Hněvotín. Plat deset hřiven ze Slavonína je uveden v testamentu Kláry Salczeryn pro její dceru Machnu s datem 19. listopadu 1435 („*Testamentum Clare Salczeryn... Item Machne, filie sue, testavit decem marc. census in Slawonyn...*“).³¹⁰

Něco mále přes 1 km západně od břehu řeky Moravy jsou vystavěny **Tážaly**. Od centra Olomouce jsou vzdáleny 6,3 km na jih. Západně od **Tážal** ve vzdálenosti 1,6

³⁰⁵ PKO, č. 572, s. 409.

³⁰⁶ PKO, č. 125, s. 239.

³⁰⁷ KPN III, č. 967, s. 602.

³⁰⁸ KPN VI, č. 1336, s. 223. Markéta z Ojnic již o rok dříve pohání Lukáše Zalcara a radu města Olomouce za to, že drží ves Skbeň a ona má na ni lepší právo – KPN VI, č. 639, s. 108

³⁰⁹ KPN V, č. 646, s. 158.

³¹⁰ PKO, č. 484, s. 371.

km teče k jihu řeka Romza. Zhruba stejně daleko jižním směrem sousedí se vsí Charváty a několik set metrů severněji Kožušany. Půl lánu a louka Linharda z Tážal připomíná záznam v památné knize olomoucké z 19. ledna 1433 („*Linhardus medium laneum agrorum suorum et pratum eius in Desal...*“).³¹¹

Topolany jsou umístěny přibližně 5,5 km západně od Olomouce na břehu říčky Stousky, která pramení asi 1,8 km severovýchodně od vsi. Nejbližším sousedem je na západě ve vzdálenosti 1,5 km Ústín a přibližně stejně daleko na jih Hněvotín. Severně od Topolan se zvedá mírna vyvýšenina Radhošť (274 m n. m.). Jeden a půl lánu v **Topolanech** mají roku 1256 měšťané Widrold a Sighard lučištník, kteří jej prodávají do dědičného nájmu také olomouckému měšťanovi a zároveň mostmistrovi Sewridovi za pět vědruňků stříbra ročně („*Sewrido, civi et magistro pontis Olomucensis, laneum unum integrum et alium dimidium in Topolen... quos ipse a Sighardo sagittario et Widroldo, civibus dicte civitatis, de propria pecunia sua emit, iure emphitetico, quod purchrecht dicitur in vulgati, sub annuo censu, qui videlicet census ad quinque fertones argenti est deputatus, sibi concessimus perpetuo possidendos.*“).³¹² Dva lány v **Topolanech** má se svými potomky do roku 1267 měšťan Ota („*Otto, humilis civis Olomucensis, una cum filiis meis omne ius, quod in bonis duorum laneorum in Thopolan videbar habere...*“).³¹³

Na samé hranici podhůří Nízkých Jeseníků, 7 km severovýchodně od Olomouce lze nalézt **Tověř**. Na severu se vsí těsně hraničí Dolany a na jihu Samotíšky. Západně od vsi jsou necelé 3 km daleko Hlušovice. Půl dvora, zahrady a louky v **Tověři** získává, poslední vůli vdovy po Nezamyslovi Sabiny, listinou z 26. června 1286 od kláštera Hradisko olomoucký měšťan Tyrward („*medietatem nostre curie, horti et prati in Towirz ad predictam curiam spectantem, quom nobis domina Sabina, relictā Nezamisl recordationis beate, legavit constituta in ultima uoluntate, Tirbado, ciui Olomucensi...*“).³¹⁴

Velký Týnec se rozkládá 7,5 km jihovýchodně od centra Olomouce. Zhruba 1,6 km západně se nachází ves Vsisko a stejně daleko na východ ves Čechovice. **Velkým Týncem** protéká říčka Týnečka, do které ze severu přitéká Beroňka.

³¹¹ PKO, č. 655, s. 442.

³¹², CDBV/1, č. 77, s. 142–144; BISTRICKÝ, Jan: *Město*, s. 106; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157 mylně uvádí, že mostmistrem je roku 1256 měšťan Siegfried.

³¹³ BISTRICKÝ, Jan: *c. d.*, s. 106; CDB V/2, č. 537, s. 95–96.

³¹⁴ KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157; CDM IV, č. 245, s. 320–321.

Týnečka pak dále pokračuje na západ, až se nakonec vlévá do náhonu, který je sveden z řeky Moravy a tvoří západní hranici lesa Království. Severně od **Velkého Týnce** se rozkládá poměrně široká zemědělská krajina ukončená až tokem Bystřice. První měšťanský majetek je doložen listinou Přemysla Otakara II. z roku 1264, v níž dává měšťanu Jindřichovi rychtu, jeden lán, krčmu, mlýn a lázeň ve **Velkém Týnci** za to, že ves převede na emfiteutické právo („*Henrico, civi Olomucensis civitatis... ordinationem rationabilem super villa nostra Tyncz confirmantes... ius Teutonicum studeas conservare. Et ut iusticie et profectui ville eiusdem et hominum ibidem manencium melius valeas intendere, unum laneum... et tabernam et milendinum et stubam balneariam...*“).³¹⁵ O různých majetkových transakcích informují pro 14. století záznamy v nejstarší olomoucké městské knize, nicméně ani v jednom případě explicitně nevyplývá, že by se jednalo o majetky patřící městu či jednotlivým měšťanům.³¹⁶ V podobném duchu se nesou také zápisy z památné knihy olomoucké, kde se jedná převážně o odkazy různých sum peněz pocházejících z **Velkého Týnce**.³¹⁷ Roku 1414 Velký Týnec vystupuje v listině, která projednává spor olomoucké kapituly a města, jako kapitulní ves.³¹⁸ Nejpozději roku 1462 si zřídilo město na panství Vsiska a **Velkého Týnce** rybník, který způsobil škodu na pastvinách uvedených vsí, jak uvádí listina ze 7. června 1462.³¹⁹

Vojnice se nacházejí 8 km západně od Olomouce na levém břehu řeky Blata. Jihozápadně necelý 1 km daleko sousedí s **Vojnicemi** Těšetice a 1,5 km jihovýchodně Ústín. Na sever se rozprostírá široký systém polností přerušeny přibližně po 5 km vesnicí Příkazy. Syn olomoucké měšťanky Cultellini Adam z Vojnic roční poplatek tři hřivny stříbrných grošů, osm slepic a šedesát jedna vajec ze dvora ve Vojnicích převedených na purkrechtní právo prodává roku 1356 za třicet hřiven grošů olomouckému kostelu („*Adam de Woynicz filius olim Cultellini Ciuis Olomucensis Tres marcas grossorum argenteorum denariorum et VIII pullos et vnam Sexagenam oworum census annui super Curia sua in Woynicz situata cuius Purchrect... vendidit Olomucensi Ecclesie pleno iure hereditario pro XXX marcis*

³¹⁵ CDB V/1, č. 399, s. 594–595; BISTRICKÝ, Jan: c. d., s. 106.

³¹⁶ NMKO, č. 482, s. 68 popisuje, že olomoucký písař byl přítomen soudu v Týnci, na kterém došlo k odstoupení louky patřící bývalému fojtu jeho příbuznému. NMKO, č. 678, s. 102 informuje o prodeji role klerika z Týnce Henlinovi, bývalému fojtu v Týnci.

³¹⁷ PKO, č. 520, s. 386; PKO, č. 522, s. 387–388; PKO, č. 574, s. 410.

³¹⁸ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 85, č. poř. 104.

³¹⁹ Tamtéž, č. inv. 233, č. poř. 294.

*grossorum...“).*³²⁰ Dvůr ve Vojnicích a dva groše census dává roku 1365 Nicolaus Náklo Peškovi Franteterovi a jeho ženě Margaretě („*Nicolaus dictus Naklo Pesconi dicto Fraunteter et Margarethe vxori et heredibus suorum (sic) Curiam in Woynicz et II grossos annui census cum omnibus pertinencijs... vendidit et Jure hereditario resignauit.*“).³²¹ Roku 1389 dvůr ve vojenicích s poli, loukami, pastvinami, lesy a řekami dává Jan Frawentater Janovi Gerhardovi („*Johannes Frawentater Johanni Gerhardi Curiam in Woynycz cum agris pratis pascuis siluis et fluminibus et alijs pertinencijs... vendidit hereditarie possidendam.*“).³²² O tom, že majetek ve vsi měl i dalších olomoucký měšťan, informuje záznam z roku 1399, který podává svědectví o tom, že Jan z Kokor dává Michalovi Rorozkovi ve **Vojnicích** dvůr s jednou zahradou, lukami, pastvinami a se vším co k tomu náleží („*Jan de Kokor Ciuis Olomucensis Michaeli dicto Rorozek et suis heredibus in Oynycz Curiam allodiale et vnam Curticulam cum pratis pascuis et vniuersis pertinencijs... vendidit hereditarie possidendam.*“).³²³ Michael Raruozeck pak záznamem z roku 1406 dává dvůr se vším příslušenstvím Mikssovi z Weze a jeho ženě Kristýně („*Michael dictus Raruozeck Ciuis Olomucensis Mikssoni de Weze et Cristine Conthorali sue et eorum heredibus Curiam allodiale in Woynycz cum suis vniuersis pertinencijs... vendidit hereditarie possidendam.*“).³²⁴ Majetek ve Vojnicích má i Barbara Cuncz, která testamentem z 26. září 1443 informuje o tom, že z poplatku sedm hřiven z Vojenic dává tři hřivny kostelu ve Šternberku a tři hřivny tamním kněžím („*Testamentum Barbare Cuncz... Item als sy hot zu Woynicz siben mark zinses, von denselben schaft sy drey mark zu dem gebeude desklosters zu Sternberk und drey mark den pristern desselbingen closters.*“).³²⁵

K výčtu vesnických majetků, je třeba také přidat další lokality, které (až na Povel) nepřečkaly do dnešních dnů, nicméně nezanikají už ve středověku, ale někdy v pozdějších obdobích.

První skupinu zaniklých osad zastupují sídliště, která tvořila předměstí Olomouce na jeho západní straně a zanikla v důsledku výstavby tereziánské pevnosti. Jmenovitě se tedy jedná o **Německý a Český Povel, Hrnčířskou ulici (Greinergasse), Střední**

³²⁰ ZDO I, č. 470, s. 23.

³²¹ ZDO I, č. 875, s. 43.

³²² ZDO VI, č. 111, s. 182.

³²³ ZDO VI, č. 952, s. 233.

³²⁴ ZDO VII, č. 161, s. 249.

³²⁵ PKO, č. 543, s. 396–397.

ulici (*Mittergasse/Neumittergasse/Neugasse*), **Gošikl** (*Goschikl*), **Psí ulici** (*Hunczgasse*), **Vozovku** (*Wagendrussel*) a **Litovelskou ulici**. O tom, kde se tyto lokality nacházely, dobře informuje mapa, která zachytila stav ještě před výstavbou olomoucké pevnosti.³²⁶

Gošikl tvořil jedno z předměstí Olomouce na západní straně města a zanikl v důsledku výstavby tereziánské pevnosti.³²⁷ Jednotliví měšťané měli v **Gošiklu** jen zahrady. Doklady o tom podávají dva záznamy v památné knize olomoucké. První z 25. října 1420 („*Elyzabeth, conthoralis Nicolai Tahenfurer, resignavit Margarethe et Dorothee ortum suum in Goschikl situatum...*“) a druhý ze stejného dne („*Elizabeth et Veronica, filie Henrici molendinatoris, resignaverunt ortum ipsarum in Goschikl situatum et dederunt plenam potestatem Johanni, vitrico ecclesie sancti Petri...*“).³²⁸ Další záznam je až z 29. května 1439 a připomíná polovinu zahrady, kterou odkázal Václav Snurer své dceři Elišce Hannusskin („*Testamentum Wenczlaw snurer... Elskan Hanusskin, irer tochter... haben sie dem halben teil ires gartens, uff dem Goschikl gelegen...*“).³²⁹

Stejně jako Gošikl se i **Český a Německý Povel** nacházel na jižní straně města. Po výstavbě pevnosti byl přemístěn a jádro nově vystavěné osady se tak nachází 2,4 km jižně od centra Olomouce. V listinách ze 13. století se Povel objevuje poprvé roku 1250.³³⁰ V roce 1286 je ves dána Václavem II. kaplanovi Jindřichovi („*Wencezlaus dei gracia rex Boemie...viro magistro Henrico, capellano et medico nostro, bona omnia in Powel iuxta ciuitatem nostram Olomucensem cum agris cultis et incultis, pratis, pracuis, rubetis, aquis, aquarum decursibus, molendinis, edificiis et omnibus et singulic attinentiis et iuribus eorundem concessimus perpetuo libere possidenda: dantes eidem magistro Henrico...*“) a ve stejném roce také jako prebenda Olomoucké kapitule („*Wencezlaus, dei gracia rex Boemie... omnia bona in Pofla iuxta ciuitatem Olomucensem cum pratis pascuis, aquis... ecclesie Olomucensis capitulo dedimus... prefatis bonis... forment vnam prebendam...*“).³³¹

³²⁶ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 21 považuje tato sídliště jakou součást města na základě předpokladu o rozsahu půdu. Nezdá se mu, že by byla všechny využita k založení Nových Sadů a předpokládá tedy, že zbývající výměra byla využita pro předměstí. Lokalizace viz mapa 1.

³²⁷ Tamtéž, s. 21. Lokalizace viz mapa 1.

³²⁸ PKO, č. 296, s. 300; PKO, č. 297, s. 300.

³²⁹ PKO, č. 505, s. 379.

³³⁰ CDB IV/1, č. 194, s. 355–356; HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 356.

³³¹ CDM IV, č. 240, s. 314–315; CDM IV, č. 24, s. 316–318; HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 485.

Zprávy o **Povlu** jsou známy i nejstarší městské knihy města Olomouc. V zápise z roku 1355 figuruje Štěpán, švec z **Povlu** („*Stephanus sutor^a de Pofla...*“).³³² K roku 1359 se váže informace o Jeklinovi, bývalém povelském fojtovi („*Jeklini judicus quondam in Pofla...*“).³³³ Poslední záznam v městské knize vztahující se k **Povlu** hovoří o Martinovi mlynáři z uvedené vsi („*Martino molendinatore de Pofla...*“).³³⁴ O majetku měšťanů ve vsi informují také záznamy z památné knihy olomoucké. V zápisu z 10. března 1441 v ní figuruje Mertl z **Povlu**, který odkazuje manželce Petruši 14 hřiven ze zahrady („*Mertl aus dem Poffl Petrussen, seiner egenanten hausfraun, 14 mark gemargengabt, die sie uff seinen garten haben sal noch seinem tod hinwider...*“).³³⁵ Testament Petra Rezka s datem 18. března 1443 jmenuje zahradu na **Německém Povlu**, kterou odkázal svým dvěma dětem, manželce a také jejím dětem („*Testamentum Petri Rezek... geschickt hot seinen zwan kindern noch abrichtung seynar frauen und irs kinds eynen gorten, gelegen im Deutczen Poffil...*“).³³⁶

Střední ulice stála na západní straně města.³³⁷ Z roku 1369 pochází záznam v nejstarší městské knize olomoucké, který zmiňuje lázeň v **Prostřední ulici**, kterou zastavil lazebník Mikuláš Weiss Janu Polczovi a Heřmanu Malczovi („*Nicolaus Weis, balneator, obligavit de bona... heredum suorum balneum suum situm in plathea media cum juribus suit et rebus... Johanni Polczoni, Hermanno Malcz...*“).³³⁸ Následujícího léta se připomíná dům, který ve **Střední ulici** zastavil Jakub Heusner a Heřman Kolář Ješkovi („*Jacobus Heusnet et Hermannus (Malcz) wagner domos suas obligaverunt, puta unam sitam in media plathea... Jesconi...*“).³³⁹

Zprávy o **Psí ulici** se objevují v památné knize olomoucké poprvé roku 1439.³⁴⁰ Zahrada v **Psí ulici** patřící Steffanovi Knochovi, je uvedena v zápisu s datem 2. června 1441 („*den garten in der Hunczgassen... dorum der vormelte Steffan Knoch*

³³² NMKO, č. 90, s. 42.

³³³ NMKO, č. 144, s. 44.

³³⁴ NMKO, č. 193, s. 48.

³³⁵ PKO, č. 628, s. 448.

³³⁶ PKO, č. 527, s. 390.

³³⁷ Viz mapa 1.

³³⁸ NMKO, č. 581, s. 86.

³³⁹ NMKO, č. 584, s. 87.

³⁴⁰ PKO, č. 74, s. 219.

*erbere leut gestalt hat...“).*³⁴¹ Steffan Knoch pak zahradu a dům v **Psí ulici** odkazuje 25. srpna 1446 své ženě Veronice (*„Steffan Knoche mit Veronica, seiner elichen hausfrauen, und haben eyinander aufgeben und vorreicht haus und garten in der Hundsgasse gelegen... Welchs ee absturbe, sal solich obgenant...“*).³⁴²

Vozovka sousedila se západním okrajem hradeb.³⁴³ Zápis o ní se s datem 25. února 1451 objevuje v památné knize olomoucké. Stanko z Křelova v něm dává své ženě Anně zahrady, které má ve **Vozovce** (*„Stanko von Krzelow... seiner hausfrauen Annen augeben und vorreycht... eynen garten off dem Wagendrussel gelegen...“*).³⁴⁴

Litovelská ulice přilehá k severozápadním okraji města.³⁴⁵ Z roku 1369 pochází zpráva o obžalování Petra Ritterskinda od Mikuláše Prucknera za to, že jej napadl v **Litovelské ulici** samostřílem a téměř mu usekl prst (*„Petrus Ritterskint incusatus a Nicolao pruckner, quod ipsum ballista met quintus invasit in plathe Luthasi^a sibi fere digitum.“*).³⁴⁶ Plat pět hřiven z domu na Litovelské ulici dává 23. července 1414 Jakub Heckl františkánskému řádu (*„Jacobus Heckl... dedit et persolvit quinque marc. gr. et cenum, que pecunie steterunt super domo sua in plathea Luthouie fratribus minorum ordinis as sanctum Franciscum...“*).³⁴⁷ Zápis z 25. prosince 1416 připomíná lázeň v **Litovelské ulici** (*„balnei in plathea Luthouensi...“*).³⁴⁸ O lázni hovoří i testament Ondřeje Irichara z 27. prosince 1445 (*„Testamentum Andree irichar... pader in der Luttergassen...“*).³⁴⁹ Dům v **Litovelské ulici** udkazuje 29. prosince 1455 Mikuláš Hlad své žene Magdaléně (*„Mikulasch Hlad und Magdalena Hladynne, seine eliche hausfraue... aufgegeben und vorreicht... haus in der Luttergassin... Welchs vom gotes vorhenknisse mit dem tode ee vorschide, so sal solch gut obengenant...“*).³⁵⁰

Druhou skupinu zaniklých vsí tvoří vesnice, které netvořily přímo předměstí města, přesto se v bezprostředním okolí Olomouce nacházely. Majetky v nich

³⁴¹ PKO, č. 683, s. 448.

³⁴² PKO, č. 704, s. 454.

³⁴³ Viz mapa 1.

³⁴⁴ PKO, č. 741, s. 467.

³⁴⁵ Viz mapa 1.

³⁴⁶ NMKO, č. 236, s. 52.

³⁴⁷ PKO, č. 779, s. 480.

³⁴⁸ PKO, č. 292, s. 299.

³⁴⁹ PKO, č. 536, s. 393–394.

³⁵⁰ PKO, č. 754, s. 472.

vlastnili buď měšťané, nebo je město jako subjekt časem získalo. Bude tak řeč o Ostrovech a Předmostí.

Ostrovy byly situovány východně od Olomoce na ostrovu, který vytváří ramena řeky Moravy.³⁵¹ Z. Charouz spojuje počátky existence tohoto sídliště již s přelomem 12. a 13., nejpozději počátkem 13. století.³⁵² Nejstarší městská kniha olomoucká uvádí ves jen v jednom záznamu z roku 1354, ve kterém obecně hovoří o lidech na **Ostrovech** („*homines inter pontis...*“).³⁵³ Město dostává do zástavy od Matyáše Korvína zahrady na **Ostrovech** listinou z 28. června 1473.³⁵⁴ Již o celé vsi se mluví rovněž v listině Matyáše Korvína z roku 1481, který Ostrovy zapisuje městu za jeho pomoc při dobývání kláštera Hradisko.³⁵⁵

Předmostí se nacházelo podobně jako Ostrovy někde v prostoru přechodu řeky Moravy mezi Olomoucí a klášteřem Hradisko. Roku 1496 kupuje město Šenkovství markrabské od Jana Kolesa z Rakových a jeho součástí je také lán v Předmostí.³⁵⁶ Lán v Předmostí jako součást Šenkovství markrabského je připomínán již v listině z roku 1404 („*zboží, ješto k šenkovství sluší... jeden lán role ve vsi v Předmostí...*“).³⁵⁷

Předkládaný seznam v úplnosti popsal vesnický majetek rozzesetý na území odpovídající jedné středověké míli. Olomoučtí měšťané i město jako subjekt mělo majetky rovněž mimo tento okruh, a to prokazatelně již ve 13. století, nicméně tyto oblasti nejsem schopen v rámci předkládané studie analyzovat.

4.3 Hospodářský charakter zázemí města

Vzhledem k podmínkám, které se v okolí města nacházejí, je zřejmé, že zázemí města bylo orientováno převážně na zemědělství a další činnosti, které s tímto odvětvím souvisí. Čistá zemědělská krajina obklopovala Olomouc minimálně od počátku středověku. Tradičně i zde na polích rostly dominantní zástupci notoricky známých obilovin a dalších běžných zemědělských produktů. Písemně je doložen

³⁵¹ Viz mapa 1.

³⁵² CHAROUZ, Zdeněk: *Zaniklé olomoucké předměstí*, s. 154.

³⁵³ NMKO, č. 66, s. 40.

³⁵⁴ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 285, č. poř. 350; ZAORAL, Roman: *Sociální skladba*, s. 209–210.

³⁵⁵ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 305, č. poř. 370.

³⁵⁶ Tamtéž, č. inv. 361, č. poř. 427.

³⁵⁷ Tamtéž, č. inv. 361, č. poř. 427; CDM XIII, č. 316, s. 329. Je ovšem otázkou zda se tyto údaje nevztahují spíše ke vsi Předmostí, která se nachází u Přerova.

dovoz obilnin do města listinou z roku 1351, ve které Jan Jindřich povoluje použít peníze vybrané z ungeltu na dlážďení města. Listina však rovněž obsahuje informace o poplatcích z vozů se zbožím a je tak uvedeno, že z koňského povozu obilí se platil jeden halěr („*Equo currus annone, vel Bladi unus halens...*“).³⁵⁸ Další obilniny se vyskytují v záznamu v památné knize Olomoucké, který je reakcí na listinu Jana Jindřicha z roku 1363, v níž dává městu mosty ležící pod olomouckým hradem („*Ipsis et Ciuitatiedem Pontes sub Castro Olomucensi et eorum officium cum ipsoum vtilitatibus singulis...*“).³⁵⁹ Zápis v městské knize navíc uvádí již konkrétní seznam poplatků za ungel a mostné z jednotlivých vozů se zbožím proudícím do města přes uvedené mosty a purkrabskou bránu („*Registrum civitatis Olomucensis de dacione umbgelt, mute et prukgelt in porta trans pontes sub castro Olomucensi vulgariter Purktor, secundum quod theloneum^a in quadam cedula scriptum habebatur^a.*“).³⁶⁰ I zde jsou stejně jako v listině z roku 1351 stanoveny konkrétní poplatky. Za vůz s obilím pocházejícího z prostoru většího než dvě míle se platil jeden a půl groše za ungel, půl za mýtné a čtyři haléře za mostné („*de curru frumenti extra duo miliaria 1 gr. per medium in umbgelt et medium in mutam quator hal. prukgelt.*“). Konkrétněji poplatek za vůz pšenice, žita a konopí činil za ungel půl groše, za vůz ovsa dvě mince, za ječmen tři a za vůz pohanky dvě mince. Poplatek za tyto komodity pocházející ze vzdálenosti větší než dvě míle měl být dvakrát větší („*item de quolibet curru tritici, silig[in]is, canapis ½ gr. et de curru avene 2 nummi et de curru ordeí 3 nummi et de curru pagani vulgariter heiden 2 nummi totum [?] in umbgelt infra duo miliaria bis tantum.*“).³⁶¹ Kromě obilovin se tak ke slovu dostávají rovněž další zemědělské plodiny jako pohanka a konopí, které však nesloužilo ke konzumaci, ale k řemeslnému zpracování. Hovoří se o nich pouze ve výše uvedeném záznamu.

Více dokladů se váže k dalším důležitým komoditám chmelu a vínu. Chmel se objevuje již v uvedené listině Jana Jindřicha z roku 1351. Za vůz s chmelem se má platit šest halěrů („*de curru humuli... Sex hallenses...*“).³⁶² Poplatek z roku 1363 za stejnou komoditu o stejném množství činil 2 groše mýtné a ungel a 4 haléře za

³⁵⁸ CDM VIII, č. 66, s. 34.

³⁵⁹ CDM IX, č. 321, s. 242.

³⁶⁰ PKO, č. 64, s. 214–215.

³⁶¹ PKO, č. 64, s. 214–215.

³⁶² CDM VIII, č. 66, s. 34.

mostné („*Item de curru humuli 2 gr. ad mutam et umbgelt, 4 hal. prukgelt.*“).³⁶³ Zápis v památné knize olomoucké dále připomíná chmel roku 1408 („*humuli...*“).³⁶⁴ Z dostupných pramenů tak vyplývá, že chmel byl do města dovážen a dále se s ním pracovalo. Nicméně není již zřejmé, zda se v zázemí Olomouce pěstoval. Situaci neobjasňuje ani listina z roku 1363, která rozlišovala mezi některými produkty pocházejícími z prostoru do dvou mil a nad dvě míle.

Víno je doloženo v listinách z let 1351, kdy se z vozu s vínem platí ungelt jeden groš („*quod de quolibet Curru Vini... unus gross.*“) a 1363, kdy se za jeden až tři vozy s vínem platilo 14 mincí, jeden groš za ungelt, 6 denárů mýtné a 4 haléře mostné („*Item de plaustro vini vel ternario 14 nummi, de quibus 1 gr. in umbgelt, 6 den. in mutam et 4 hal. in prukgelt.*“). Za poloviční vůz se pak odvádělo jeden a půl groše ungelt, půl groše mýtné a 4 haléře mostné („*Item de medio plaustro vini 1 gr. per medium in umbgelt, ½ in mutam et quator hal. in prukgelt.*“).³⁶⁵

Na rozdíl od chmelnic jsou vinice v památné knize olomoucké na několika místech uvedeny. Jejich společným problémem je, že se bohužel nedají přesně lokalizovat. Alespoň z několika zdrojů však vyplývá, že se minimálně v blízkosti města nacházely. Nedatovaný zápis v památné knize olomoucké vedle vyjmenovaných vsí náležejících k Olomouci uvádí také vinice patřící městu („*per que ipsa civitas, in cuius sita nec vinee... ita habentur...*“).³⁶⁶ Další alespoň částečně lokalizovatelná vinice je uvedena v zápisu s datem 28. července 1421. Písař Berthold ji dává své ženě Elizabetě a podle uvedených informací se má nacházet mezi vinicemi Ungleicha a Johanna Elbil („*Bertholdus, notarius civitati Altemute, resignavit Elyzabeth, conthorali sue... Item vineam suam inter vineas Vngleich et Johannis Elbil sitam...*“).³⁶⁷

Nezalesněná půda nebyla využívána pouze k zemědělským účelům, ale část v podobě luk sloužila k pastvě a sklizení sena, nutné k výživě dobytka zejména v zimních obdobích. Kromě luk nacházejících se ve vesnicích uvedených v předchozí kapitole vystupují v pramenech ještě další, které je možné lokalizovat.

³⁶³ PKO, č. 64, s. 214–215.

³⁶⁴ PKO, č. 202, s. 265.

³⁶⁵ PKO, č. 64, s. 214–215.

³⁶⁶ PKO, č. 96, s. 230. Vzhledem k tomu jak datované zápisy informací přecházejí a následují, je možné předpokládat, že uvedený záznam pochází z první poloviny 15. století.

³⁶⁷ PKO, č. 638, s. 438.

Jsou to například louky Pyrkwisen, které byly umístěny jižně od města v blízkosti Nových Sadů.³⁶⁸ Někdy z období husitských válek je zase znám zápis připomínající louku Wismul („*prato, dictum Wismul...*“).³⁶⁹ Poslední možnou lokalizovanou loukou je ta figurující v záznamu z 28. července 1421. Louku nacházející se vedle mlýna Slewpl dává Berthold své ženě Elizabetě („*Bertholdus, notarius civitatis Altemute, resignavit Elyzabeth, conthorali sue... pratum iuxta molendium dictum Slewpl.*“).³⁷⁰

Většinová zemědělská produkce se odbývala ve vesnicích, které obklopovaly Olomouc. Měšťané a samotné město se na ní podílelo prostřednictvím svých vlastních vsí, případně menších dvorů, zahrad či jednotlivé držby půdy. Velkou část takového druhu majetku jsem již uvedl v předchozí kapitole. V dostupných pramenech však existují i lokality, které se vyskytují v bezprostředním okolí města, například v blízkosti bran, cest, mostů atd.

Díky popisům ve studovaných pramenech lze tak lokalizovat a blíže charakterizovat několik dvorů situovaných do blízkosti Olomouce. Podle zápisu s datem 14. května 1408 náleží k městskému losungu osm a půl lánů patřících ke dvorům jednotlivých měšťanům. Tři lány jsou tak na dvoře Petra Schulera, dva na dvoře Mikuláše lajka a jeden lán se nachází na dvoře Michala Polczonise („*octo et dimidius lanei agrorum circum civitatem et cum civitate losungam et contribuciones solventes, videlicet tres lanei ad curiam quondam Petri Schuler spectantes et duo lanei ad curiam Nicolai laici... et unus laneus Michaelis Polczonis...*“).³⁷¹ K roku 1436 se zase vztahuje informace o dvoru před Dolní bránou („*curia... ante portam Inferiorem spectant...*“).³⁷²

Kromě zahrad rozmístěných v přilehlých vsích se řada z nich vyskytovala i v bezprostředním sousedství města. V památné knize olomoucké jsou ze dvou zápisů datovaných rokem 1416 známy zahrady před **Dolní bránou** („*orto dicti Johannis de Pusmyr ante Inferiorem portam situato.*“) a ve druhém („*orto suo ante Inferiorem*

³⁶⁸ CDM VI, č. 80, s. 56; CDM VI, č. 83, s. 57–58.

³⁶⁹ PKO, č. 234, s. 279.

³⁷⁰ PKO, č. 638, s. 438.

³⁷¹ PKO, č. 98, s. 230–231.

³⁷² PKO, č. 65, s. 215.

portam situato.“)).³⁷³ Zahrada před **Dolní bránou** se uvádí v památné knize olomoucké i v zápisu z 5. srpna 1437 („*garten vor Nidertar gelegen...*“).³⁷⁴

Zahrada před **Střední bránou** je doložena listinou danou roku 1410, ve které olomoucký konšel Marek odkazuje jednu hřivnu pražských grošů úročního platu z této zahrady na věčné světlo u oltáře Panny Marie v klášteře sv. Františka na Předhradí olomouckého hradu.³⁷⁵ Roku 1417 kupuje Pešl Karel zahradu před **Střední bránou** od Maříka („*Pessl Karlemit ertum Marzikonis ante mediam portam et persolvit et resignatum...*“).³⁷⁶ Datem 29. října 1425 jsou v památné knize olomoucké připomínány další zahrady před **Střední bránou** („*orto... ante Mediam portam situatis...*“).³⁷⁷

Zahradu před **Židovskou bránou** dává roku 1444 Steffan Leikeb z Gošiklu své příbuzné Magdaléně („*Steffan Leikeb vom Gossikl... geschafft gemacht hot... Item Magdalene, seinem enenkl, einen gortin gelegin vor Juden tar.*“).³⁷⁸

Další známé zahrady se rovněž nacházely před bránou a to **Litovelskou**. Roku 1452 dává jednu takovou Pavel Krautschuster své ženě Margaretě („*der garten vor Luttertor vorkouft ist worden und dem genanten Paul Krautschuster... geschafft und bescheiden Margareten, seiner elichen hausfrauen...*“).³⁷⁹ Další zpráva o zahradě před **Litovelskou branou** se nachází v testamentu Agnetis Keiseryn z 25. 10. 1454 („*Testamentum Agnetis Keiseryn... garten vor Luttertor...*“).³⁸⁰

Jen obecně charakterizovanou **zahradu před městem** odkazuje 28. srpna 1434 Ketterl Eysnery Fullengrabenovi a jeho matce („*Testamentum Ketterl eysneryn... item den Fullengraben und seiner muter hat sie geschafft iren garten, vor der stat gelegen.*“).³⁸¹

Nutně na zemědělskou produkci nevazuje potřeba suroviny zpracovat do základního produktu určeného k další manipulaci – mouky. Olomoucké zázemí

³⁷³ PKO, č. 780, s. 480; PKO, č. 781, s. 480.

³⁷⁴ PKO, č. 165, s. 249–250.

³⁷⁵ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 88, č. poř. 82.

³⁷⁶ NMKO, č. 719, s. 113.

³⁷⁷ PKO, č. 797, s. 483.

³⁷⁸ PKO, č. 533, s. 392.

³⁷⁹ PKO, č. 568, s. 407.

³⁸⁰ PKO, č. 579, s. 413–414.

³⁸¹ PKO, č. 473, s. 365–367.

s poměrně spletitou říční sítí nabízelo mnoho prosotoru k tomu, aby se na ní rozvinul poměrně hustý systém vodních mlýnů.

Jeden z prvních doložených mlýnů v majetku města či měšťanů je pod petrským návrším stojící **Jakubský mlýn**. Získává ho do dědičného nájmu listinou z roku 1262 měšťan Jindřich společně s ostrovem, na němž má možnost vybudovat nový mlýn (*„molendinum sub monte sancti Petri cum edificiiis ad illud pertinentibus contulimus Henrico, civi Olomvcensi, ac suis heredibus eo iure, quod bvrcreth dicitur, perpetualiter possidendum sub hac forma... in ipsa insula molendinum novum in preiudicium prioris molendini decreverit instaurare, ad conventum molendinum ex novo fundatum libere debeat pertinere.“*).³⁸² Další udáje o mlýnu stojícím pod městem v blízkosti klášterního kostela sv. Jakuba pochází až ze 14. století. V listině Jana Lucemburkého z roku 1331 se připomíná jako mlýn patřící městu (*„Molendino sancti Jacobi apud muros ipsius ciuitatis situm, (sic) et de omnibus aliis bonis, hereditatibus seu possessionibus, de quibus possessores eorum cum ciuitate ipsa ab antiquo contribuerunt...“*).³⁸³

Druhý nejstarší doklad o **mlýnu** v majetku města či měšťanů v zázemí Olomouce je ten, který je jmenován v zakladací listině z roku 1314 pro **Nové Sady** a mají jej vlastnit dva lokátoři Rudolf a Jindřich (*„molendinum cum quotconque rotis poterint intra dict locacionis terminos construendi . . cum media parte vtilitatis...“*).³⁸⁴ **Mlýn** na cestě do **Nových Sadů**, a pravděpodobně je možné jej ztožnit s předchozí písemnou zprávou, se připomíná v listině z 12. října 1456. Polovinu tohoto mlýna získává Olomouc zpět od Linharta Krauspmülnera z Feklpruku, který jej kdysi koupil od města.³⁸⁵

V listinách se dále objevuje roku 1321 **Kamenný mlýn** (*„lapideum molendinum ad nostram ducit ciuitatem...“*).³⁸⁶ Nejstarší městská kniha olomoucká vydává rovněž svědectví o této stavbě. Zápis, v němž se připomíná **Kamenný mlýn**, pochází z roku 1355 a informuje o tom, že Peczold Rarwolf zde měřil nespravedlivou měřicí (*„in molendino Steinmul Peczoldus dictus Rarwolf fuit inventus cum injusta*

³⁸² BISTŘICKÝ, Jan: c. d., s. 106; CDB V/1, č. 361, s. 536–537.

³⁸³ CDM VI, č. 430, s. 329.

³⁸⁴ CDM VI, č. 83, s. 57–58.

³⁸⁵ SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 218, č. poř. 279.

³⁸⁶ CDM VI, č. 193, s. 147–148.

metreta...“).³⁸⁷ Další informace o **Kamenném mlýnu** poskytuje záznam v památné knize olomoucké z roku 1443. Je tak možné se dozvědět, že mlýn má Mikuláš, bratr Václava Graplera (*„Wenczlab Croplern dy wuole... Mikulaschen, seinem prudir, pleibe dy Steynmol...”*).³⁸⁸ Mikuláš jako mlynář na Graplerově mlýně vystupuje již v zápisu z 8. října 1436. Jestli je však myšlen přímo **Kamenný mlýn**, není jasné (*„N[i]klas, mulner in des Graplers mul...”*).³⁸⁹ Město získává **Kamenný mlýn** za 250 hřiven grošů i s lázní a loukou u Horky v roce 1482.³⁹⁰

O **mlýnu před Rohelskou branou** informuje roku 1363 zápis v nejstarší městské knize olomoucké, ve kterém se píše, že Anežka, vdova po Doloplaszkém, svěřuje svému synovi Augustinovi 20 hřiven denárů (grošů) na mlýně před Rohelskou branou (*„matrona Agnes, relict Doloplasii [...] Augustino, nato suo, viginti marcas denariorum super molendinum suum ante portam Reuhler tor disposuit...”*).³⁹¹ V památné knize olomoucké je **mlýn před Rohelskou branou** uveden v zápisu s datem 21. března 1436 (*„molendino... situm ante Rewhler[t]ar...”*).³⁹² Ze stejného roku je také listina, kde vystupuje jmenovaný mlýn, na kterém Mikuláš mlynář a jeho zeť Mikeš pojišťují půjčku 40 hřiven grošů od kostela sv. Mořice.³⁹³

O **mlýnu v Nemilanech** jsem se již zmiňoval v přechozí kapitole, kde jsem se zabýval celou vsí, proto zde jen stručně uvedu, že doklady o něm jsou známy z roku 1376 a 1435.³⁹⁴

Měšťanům dále náležel podle zápisu v nejstatší městské knize olomoucké z roku 1382 **mlýn pod hradem olomouckým**. Mikuláš Pauerl a jeho žena Alžběta si na jeho koupi půjčují dvacet hřiven grošů od Pavla, sirotka Matyáše Smolky (*„Paulus, orphanus Mathie Smolcze de Lipnik, super molendinum sub castro Olomucensi...*

³⁸⁷ NMKO, č. 83, s. 42.

³⁸⁸ PKO, č. 418, s. 343–344.

³⁸⁹ PKO, č. 831, s. 492.

³⁹⁰ SOkA Olomouc, Archiv města Olomuc, č. pom. 1549, č. inv. 306, č. poř. 371; ZAORAL, Roman: c. d., s. 210.

³⁹¹ NMKO, č. 534, s. 76–77.

³⁹² PKO, č. 827, s. 490–491.

³⁹³ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 153, č. poř. 193.

³⁹⁴ NMKO, č. 610, s. 90–91; PKO, č. 819, s. 489.

*Nycolai Peuerl, nobis concivi, et Elizabet, sue conthoralis, et eorum heredum vinginti [!] marce grossorum denariorum Pragensium... “).*³⁹⁵

Další známý mlýn je **Václavský** uvedený v listině z 21. června 1389. Markrabě Jošt tento mlýn prodal se všemi náležitostmi Franckovi Vectorovi. Pozornost si rozhodně zaslouží zejména pasáž, kde jsou vyjmenovány ony všechny náležitosti a majetky, které k mlýnu patří. Součástí prodeje jsou tak také dvory, pole, lesy, křoviska, řeky, rybníky, rybáři, rybárny a šest chlebných lavic v Olomouci („*Wir Jost... des Wenczlaws müle... mit allen den andern gütern, mit dem hoffe und eckern gearn ader ungearn, mit welden, püschern, gemerken, greniczen mit fyer, wyesen, mit werden, flyzsen, zeyffen, wasserflossen, teichen, fysscherey, fyschern und fischer czinsen, mit gerthenern, mit den pecken und mit sechczehen brotbencken in der stat zu Olomuncz und mit allen den lewten, die zu derselben mülen gehoren und mit allen andern zugehorungen... “*). Jako spoludržitelé majetku jsou uvedeni také Lacek z Kravař a Václav z Doloplaz („*und zu getrewer hant dem edeln hern Laczken von Cwarar und Wenczslaw Doloplas... “*). Z uvedeného sdělení není možné rozpoznat, jestli majetek drželi všichni společně, případně se o něj nějakým způsobem dělili. Nicméně plátcem ony uvedené sumy 300 grošů je uveden jen Franczk Vector, který získává statky dědičně, přičemž po jeho smrti mají připadnout jeho bratrům Nicklosovi a Hanovi („*wie die mit besundern namen genant mogen werden, frey ledig und los aller gabe erblich und ewiglich Franczken Vector und seinen erben und nach irme tode Nicklos und Hane Vector seinen brudern und allen iren erben... umb dreyhundert marck pragerischer grosschen und merherisscher czal, die wir von demselben franczken Vector mit gereitem gelde haben empfanghen... “*).³⁹⁶ Právě dědičné užívání tohoto mlýna může vést k doměnce, že právě tento václavský mlýn nese pojmenování v pozdějších pramenech **Vectorův**. Ten je znám z listiny z roku 1436, kdy jej Jan Hannaper prodává Lukáši Salczerovi.³⁹⁷

Z pramenů pro 14. století je znám i mlýn zvaný **Kuttelmühle**. Listinou z 21. června 1389 prodává markrabě Jošt fojtství s mlýnem zvaným **Kuttelmühle** Václavu Greliczerovi („*Wir Jost... reichen und awffgeben unser ffoythey und gerichte zu Olomuncz und darczu die müle, die genant ist die Kuttelmole... so reichen wir und*

³⁹⁵ NMKO, č. 459, s. 223.

³⁹⁶ CDM XI, č. 556, s. 470.

³⁹⁷ SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 149, č. poř. 192; PKO, č. 88, s. 229.

*uffgeben sie mit dem gerichte und allen obgenanten czugehorungen Wenczslawen Greliczer...“).*³⁹⁸ **Kuttelmühle** se dále objevuje v řadě listin z 15. století. Z roku 1411 tak existuje záznam o tom, že mlýn se stále nachází v majetku Václava Greliczera.³⁹⁹ Mlýn i nadále vystupuje jako součást olomouckého fojtství v pramenech po celé 15. století.⁴⁰⁰ Listina, která hovoří o koupi fojtství a mlýna Lukášem Salczerem navíc doplňuje, že součástí majetku mlýna jsou i louky a rybníky sahající až k mětskému příkopu.⁴⁰¹ O mlýnu **Kuttelmühle** jako součásti olomouckého fojtství hovoří také informace z památné knihy olomoucké.⁴⁰²

Mlýn v Hněvotíně, jak je znám v zápise v památné knize olomoucké z roku 1420, jsem představoval již v přechozí kapitole.

V chodu držely uvedené mlýny nejen náhony svedené z početných vodních zdrojů v okolí Olomouce, ale bylo možné využít i kapacity rybníků, které vodu zadržovaly a propouštěly dále. To, že tato díla bývala součástí mlýnů, dokládá například výčet vodních zdrojů, které náleží k Václavskému mlýnu (*„flyzsen, zeyffen, wasserflossen, teichen...“*).⁴⁰³

Zakládání rybníků bývalo problematické, neboť se často stávalo, že voda zabrala i prostor patřící někomu jinému. Taková událost je zaznamenána v listině z roku 1462, kdy byly ze strany města učiněny škody při zřizování rybníka na pastvinách Velkého Týnce.⁴⁰⁴ Ze srpna stejného roku je známa listina Jiřího z Poděbrad, ve které je měšťanům dovoleno bez jakýchkoli překážek užívat rybník mezi Holicemi a Grygovem.⁴⁰⁵ Do majetkových sporů se však nedostávaly jen rybníky, ale i jiné vodní zroje. Listina z roku 1470 podává zprávu o při, kterou vedl klášter Hradisko s Olomoucí o vodu jménem Skalka mezi městem a Hejčínem.⁴⁰⁶

³⁹⁸ CDM XI, č. 557, s. 471–473.

³⁹⁹ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouč, č. pom. 1549, č. inv. 73, č. poř. 87.

⁴⁰⁰ Tamtéž, č. inv. 138, č. poř. 177; Tamtéž, č. inv. 141, č. poř. 184; Tamtéž, č. inv. 142, č. poř. 185; Tamtéž, č. inv. 149, č. poř. 192; Tamtéž, č. inv. 183, č. poř. 235; Tamtéž, č. inv. 368, č. poř. 434; Tamtéž, č. inv. 146, č. poř. 189.

⁴⁰¹ Tamtéž, č. pom. 1549, č. inv. 141, č. poř. 184.

⁴⁰² PKO, č. 828, s. 491; PKO, č. 53, s. 209–210; PKO, č. 576, s. 411–412 v testamentu fojta Lukáše Salczara; PKO, č. 433, s. 349.

⁴⁰³ CDM XI, č. 556, s. 470.

⁴⁰⁴ SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 233, č. poř. 294.

⁴⁰⁵ Tamtéž, č. inv. 234, č. poř. 295.

⁴⁰⁶ Tamtéž, č. inv. 282, č. poř. 346.

Veškeré vodní zdroje nebyly samozřejmě využívány jen k získání potřebné síly pro pohyb mlýnského kola, ale také k rybolovu. O rybářích na několika místech hovoří jak nejstarší městská kniha olomoucká, tak památná kniha olomoucká.⁴⁰⁷ V listinách se rybáři uvádějí v již jmenované z 21. června 1389.⁴⁰⁸

Četná říční ramena Moravy a jiné řeky v okolí Olomouce tvořili překážku, kterou bylo nutné nějakým způsobem překonat. K takovému účelu sloužily kromě brodů také mosty zřizované v zázemí města. Starost o tyto mosty byla v Olomouci delegována na dva úřady spravující východní a západní stranu.⁴⁰⁹

Prvním doloženým mostmistem východní části je roku 1256 měšťan Sewrid („*Sewrido, civi et magistro pontis Olomucensis...*“)⁴¹⁰ a 1262 měšťan Sifrid („*Sifrid brugnario...*“).⁴¹¹ Nárok na poplatek z mostného, který měl v držení markraběcí písař Buzko, získává Olomouc od markraběte Jana Jindřicha až listinou z roku 1363 („*Johannes dei gracia Marchio Moraue... Ipsis et Ciuitati eidem Pontes sub Castro Olomucensi et eorum officium cum ipsorum vtilitatibus singulis, prout fidelis noster Buzko Notarius...*“).⁴¹² Rada se však velmi záhy v lednu následujícího roku rozhoduje úřad dále pronaját a získává jej tak Swab Vector i s poměrně rozsáhlými poplatky, které na údržbu odvádí celkem 75 obcí („*poncium sub Castro Olomucz vltra flumen Morawam... dictos pontes et regimen ipsorum cum omnibus et singulis vtilitatibus, Censibus et pronentibus Swaboni vectori...*“).⁴¹³ V roce 1384 je držitelem úřadu Jech, jenž z něj odkazuje své ženě věno 15 hřiven. Po jeho smrti a po vyplacení částky jeho manželce má úřad případnou Jechovým dědicům („*Jecho pontanus uxori sue deputavit XV marcas de vero dotalicio super officia poncium ante Preurbium civitatis Olomucensis hoc adjecto, quod si ipsum Jechonem de hoc seculo emigrare contingeret, quod ex tunc heredes et successores dicti Jechonis cothoralem dicti Jechonis non debeant in dicto dotalicio impediri, sed solutis eidem qu[un]decim*

⁴⁰⁷ NMKO, č. 345, s. 57; NMKO, č. 666, s. 100; PKO, č. 270, s. 292; PKO, č. 271, s. 292–293; PKO, č. 180, s. 254; PKO, č. 526, s. 389–390; PKO, č. 569, s. 407–408.

⁴⁰⁸ CDM XI, č. 556, s. 470.

⁴⁰⁹ KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155.

⁴¹⁰ CDB V/1, č. 77, s. 142–144; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155 spojuje Sewrida, kterého BISTRICKÝ, Jan: c. d., s. 106 překládá jako Žibřida s Sifridem v listině z roku 1262 – CDB V/1, č. 361, s. 536–537. Domnívám se, že se nedá jasně prokázat, zda se jedná o totožné osoby.

⁴¹¹ Jméno se nachází ve svědečné řadě – CDB V/1, č. 361, s. 536–537; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155 si zde bystře všimá, že autor rejstříku v diplomatarii staroněmečný výraz *brugge* pokládá za zkomoleninu slova *burgavius* a pokládal Sifrida za pukrabího.

⁴¹² CDM IX, č. 321, s. 242. Na listinu se odvolávají i zápis v PKO, č. 34, s. 202 a PKO, č. 64, s. 214–215, který dále rozvíjí poplatky za dovážené komodity, z nichž jsem některé již výše uvedl.

⁴¹³ CDM IX, č. 336, s. 251–252; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155.

marcis tunc predictum officium poncium ad heredes et successores dicti Jechonis devolvatur.“).⁴¹⁴ Do rukou města se úřad opět dostává nejpozději roku 1411, kdy zápis v nejstarší městské knize olomoucké podává zprávu o tom, že město za něj řádně zaplatilo Michaelovi z Dybína (*„Michaelis de Dybin... ex parte regiminis poncium, quod sibi solvimus recte et racionabiliter pecuniis paratis, quibus contentabatur gratanter.*“).⁴¹⁵ Tomu je držení úřadu potvrzeno roku 1402 listinou, ve které makrabě Jošt stvrzuje rozhodnutí města o předání úřadu Michalu Dybinovi (*„Nos Jodocus... poncium sub castro Olomucz ultra flumen Moravam ducencium cumsingulis censibus juribus perinenciis et proventibus... Michaeli Dybini, dicte civitatit notarii...ratificamus confirmamus et appropriamus effective et finaliter juvamine judiciarii et civium Olomucensium...*“).⁴¹⁶

Zmínka o západním mostmistrovi pochází z roku 1321. Je jím na základě přenechání pravomoce olomoucké radnice měšťan Walther a získává tak právo na mosty Owpruk, Viechpruk a most přes příkop u Kamenného mlýna. Jeho povinností je mosty opravovat a k zajištění finanční nákladnosti takového počínu mu má sloužit osvobození od všech poplatků (*„pontem videlicet Owpruk, et pontem Viechpruk wlgariter dictos, necnon pontem, qui vltra fossatum exterius circa lapideum molendinum ad nostram ducit ciuitatem, Walthero, nostro conciui... cum omnibus iuribus, pertinencijs ac iusticijs, ad dictos pontes ab antiquo pertinentibus, cum quibus ipsos pontes sui tenuerunt predecessores, bene, decenter, et laudabiliter reparandos, locauimus perpetuo... Et vt melius et sollercius eorumdem poncium intendat reparacioni, sibi, suisque heredibus aut successoribus vnam insulam, ad nostram ciuitate spectantem...Waltherus de bonis, que nunc possidere dinoscitur, liber in exaccionibus soluendis...*“).⁴¹⁷ Právě k tomuto západnímu úřadu, vzhledem k tomu, že úřad pro mosty pod olomouckým hradem získává Olomouc roku 1411, se zřejmě vztahuje i záznam v památné knize olomoucké s datem 25. prosince 1416. Před radu předstupuje Dorota Prucknerin se svými syny Petrem a Martinem, aby si vyjasnili vzájemné dědické vztahy. Dle zápisu se dědictví ujímá Petr Pruckner. Svému bratrovi Martinovi má vyplatit 18 hřiven a své matce 13 hřiven (*„kumen in unseren vollen rate Dorothea prucknerinn mit Petrein und Mertein, iren sunen...*

⁴¹⁴ NMKO,č. 637, s. 94.

⁴¹⁵ PKO, č. 461, s. 65; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155.

⁴¹⁶ CDM XIII, č. 162, s. 168–169.

⁴¹⁷ CDM VI, č. 193, s. 147–148; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155.

*Petr pruckner das erb behalden sol und zu seinem nutcze keren und sol seinem bruder Mertein 18 mark gr. gegen... und seiner mutter sunderlich 13 mark gr... “).*⁴¹⁸

Město úřad vykupuje do vlastního užívání roku 1436 (*„Pontalium vero officium, quod de ponte Awprucken ac aliis pontibus ante portam Nidertar recipitur, ad quod curia et agri certi ibidem ante portam Inferiorem spectant, cives cum singulis suis pertinenciis pro certa pecunia emerunt et civitati adauxerunt. “*).⁴¹⁹

Zatím co jsem se doposud věnoval hlavně zemědělství a odvětvím na něho navazujícím, k základním zdrojům surovin v zázemí města se dostávám až nyní. Nejdostupnějším materiálem bylo hlavně dřevo a kamenní, které se dalo získávat nejen v blízkých pohořích, ale i v blízkosti města.

V zázemí Olomouce hrálo významnou roli několik lesních porostů. Město získává ale jen jeden z nich a to markrabský les, známý dnes pod názvem les Království. Za něj roku 1352 platí Unkovi z Majetína 50 hřiven grošů (*„Silua Marchionali inter Ciuitatem Olomucensem et villam Maietin sitam... videlicet quod memorati Ciues nostri dicto Vncze Quinquaginta Marcas grossorum pragensium Morauici pagamenti dederunt pro dicta Silua... “*).⁴²⁰

V bezprostřední blízkosti města, zejména jižním směrem, se nacházely další porosty, které byly určeny ke kultivaci. Již v listině z roku 1275 je tak znám les **Holice**, který později dal jméno i vsi vzniklé na jeho místě (*„silve Holice domini regis et beneficii castris Olomucensis... “*).⁴²¹ Už ne přímo o lesu, ale o křoviscích vedle řeky Moravy se hovoří v listině z roku 1314 (*„rubeto sub ciuitate nostra Olomucensi ad ipsam nostram ciuitatem spectante, circa Morauam descendendo... “*).⁴²²

Hospodářský směr Olomouce je tak v rámci svého zázemí zaměřen hlavně na zemědělství a odvětví na něho navazující. Možnost výrazněji pronikat do některého z lesů a těžit v něm suroviny obyvatelům města poskytnuta není, což ale neznamená, že by nepřítomností této výsady nějakým zásadním způsobem trpěli.

⁴¹⁸ PKO, č. 396, s. 335–336.

⁴¹⁹ PKO, č. 65, s. 215; KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 155.

⁴²⁰ CDM IX, č. 17, s. 382–383.

⁴²¹ CDB V/2, č. 795, s. 479–481.

⁴²² CDM VI, č. 80, s. 56.

4.4 Shrnutí

Olomouc poskytuje opravdu velké množství písemných pramenů, z nichž se dá čerpat a v této práci se rozhodně nepodařilo vyčerpat všechny dostupné možnosti. Poněkud hůře je na tom v porovnání s Litovlí a Uničovem s využitím poznatků jiných oborů jako je například archeobotanika. Faktem je, že na území města i v jeho bezprostředním okolí již proběhla řada archeologických výzkumů, v rámci kterých byl sesbírán paleobotanický materiál, vzhledem k náročnosti analýz však stále čekají na svá vyhodnocení.

Již při první lokaci města měly být Olomouci dány nějaké statky či majetky, jak vyplývá ze znění listiny Václava II. z 10 dubna 1291 („*quam de bonis suis in prima locacione eidem ciuitati annexis.*“).⁴²³ V. Nešpor za onen majetek pokládá vsi Hněvotín, Nemilany, Velké Tážaly a část Křelova. K jeho předpokladu jej zřejmě vede nedatovaný zápis v památné knize olomoucké z průběhu 15. století, který uvedené vesnice zmiňuje („*civitatis Olomucensis bona... videlicet Nebeteyn, Nymians, Magnum Desal, Holycz, Krigaw et Kirnaw sunt pocior, per que ipsa civitas... per maius restaurantur in utensiliis, daciis et losungis iuxta regum et principum gracias et libertates supra annotatas.*“).⁴²⁴ Domnívám se, že spojit tyto osady bezprizorně již s počátečním obdařením lokovaného města prostě a jednoduše nelze, protože na ně žádné prameny z celého 13. století neodkazují.

Pro 13. století jsou doloženy jen ojedinělé zmínky majetku jednotlivých měšťanů. Jedna z nejstarších zpráv se vztahuje k roku 1256 a informuje o prodeji jednoho a půl lánu v **Topolanech** měšťany **Widroldem** a **Sighartem**. Nákupcím je v tomto případě také olomoucký měšťan a mostmistr **Sewrid**.⁴²⁵ Dva lány v této vsi má nejpozději do roku 1267 měšťan **Ota**, kdy uvedený pozemek vyměňuje za jeden lán v **Řepčíně**.⁴²⁶ Roku 1264 je rychtářem ve **Velkém Týnci** olomoucký měšťan **Jindřich**.⁴²⁷ Roku 1262 získává **Jakubský mlýn** společně s **ostrovem**, kde může založit další mlýn, měšťan **Jindřich**.⁴²⁸ Rychtu v **Hlušovicích** vlastní roku 1271 olomoucký měšťan **Gieselbrech**.⁴²⁹ Následně má v roce 1276 po svém otci Jindřichovi měšťan **Mengot**

⁴²³ CDM IV, č. 296, s. 375–376.

⁴²⁴ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 19–20. PKO, č. 96, s. 230.

⁴²⁵ Bistrický, Jan: c. d., s. 106; CDB V/1, č. 77, s. 142–144.

⁴²⁶ BISTRICKÝ, Jan: c. d., s. 106; CDB V/2, č. 537, s. 95–96.

⁴²⁷ CDB V/1, č. 399, s. 594–595; BISTRICKÝ, Jan: c. d., s. 106.

⁴²⁸ Bistrický, Jan: c. d., s. 106; CDB V/1, č. 361, s. 536–537.

⁴²⁹ Bistrický, Jan: c. d., s. 106; CDB V/2, č. 638, s. 260–262.

biskupské léno v **Krakořicích**, které se však nacházejí u Šternberka a tudíž mimo sledovanou oblast.⁴³⁰ Nakonec roku 1286 má půl dvora v **Tověři** měšťan **Tyrward**.⁴³¹

Sledovaný časový úsek je tak možné charakterizovat jako dobu, kdy se měšťané majetkově realizují zejména na pozemcích, které v té době nenáleží městu, ale jiným institucím spjatým s olomouckou oblastí. Jejich úkol mohl v řadě případů spočívat v tom, aby vnesli nový impulz do zastaralých struktur, a převádí majetky do dědičného nájmu. Rovněž lze reálně uvažovat o tom, že listina Václava II. z roku 1291, může mít na mysli právě tyto druhy majetku dané městu při první lokaci. Nutně se tak nemusí jednat o celé vesnice, jak předpokládal V. Nešpor, ale o dílčí majetkové komponenty.

Prokazatelně se Olomouc stává vlastníkem již konkrétních vesnic až v průběhu 14. století. První doloženou vsí jsou v listině Václava III. z 2. července 1306 **Holice**. Pramen sám o sobě se vztahuje spíše k vesnici **Grygov**, který má dle znění listiny teprve vzniknout. Neděje se tak však hned, ale nejdříve mezi lety 1352–1393, potom, co se městu podaří vykoupit makraběcí les od Unka z Majetína.⁴³²

Dalším nově vzniklým sídlištěm mají být **Nové Sady**. K jejímu založení poskytuje městu Jan Lucemburský listinou z 29. září 1314 křoviska pod městem a louky Pyrkwis.⁴³³ Olomouc ještě téhož roku náročným úkolem pověřuje dva měšťany Rudolfa z Rudoltic a Jindřicha ze Svatoňovic.⁴³⁴ V. Nešpor předpokládá, že nedošlo k založení vsi v takovém rozsahu, jak bylo zamýšleno a domnívá se, že zbylá půda byla využita pro předměstí věnčící západní stranu města.⁴³⁵ Tuto hypotézu lze jako možný scénář přijmout, ale nabízí se také ještě jedna pravděpodobná možnost. Listina Jana Lucemburského ještě přímo neuvádí název vsi, která má na vytyčeném území vzniknout a vzhledem k popisu, který místo charakterizuje (jižně od města u řeky Moravy), lze konstatovat, že by lokalizace odpovídala i poloze **Nového Světa** (Salczergut, Dědinka). Pokud tedy **Nové Sady**

⁴³⁰ Bistrický, Jan: c. d., s. 106; CDB V/2, č. 706, s. 350–351.

⁴³¹ KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*, s. 157; CDM IV, č. 245, s. 320–321.

⁴³² CDM V, č. 195, s. 207; CDM IX, č. 17, s. 382–383; CDM XII, č. 151, s. 139–140; NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 21. Podrobněji viz příslušná kapitola.

⁴³³ CDM VI, č. 80, s. 56.

⁴³⁴ CDM VI, č. 83, s. 57–58.

⁴³⁵ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 21. Autor se odvolává na lánovou výměru podle raněnovověkých urbářů.

nevyužili maximální půdní kapacitu, je také možné, že byl zbylý fond sloužil k založení **Nového Světa**.

Na začátku druhé poloviny 14. století město jižně nezpochybnitelně vlastní **Nemilany** (1363) a následně **Hněvotín** (1380) a **Blatec** (1386).⁴³⁶ Jestli jsou to opravdu ty vsi, které městu patřily již ve 13. století však nelze s určitostí potvrdit.

Kromě vesnic Olomouci, dle znění listiny z roku 1331, patří také **Jakubský mlýn**, roku 1376 **mlýn v Nemilanech** a **makraběcí les** (les Království), který kupují od Unka z Majetína za 50 hřiven pražských grošů, o čemž pojednává listina z 29. června 1352.⁴³⁷ Další nemovitosti patřící městu byly mosty a s nimi spojený poplatek z mostného. Platby z mostů na východní straně města, které jinak patří markraběti, pro sebe Olomouc získává roku 1363. Město samo o sobě není vykonavatelem tohoto úřadu a deleguje jej na jednotlivé měšťany, kterým tak pravděpodobně za pravidelný roční poplatek přenechává mostné a starost o dobrý technický stav přechodů přes řeku.⁴³⁸ Roku 1364 je držitelem úřadu mostmistra pro mosty na východě olomoucký měšťan Swab Vector, a 1384 Jech.⁴³⁹ Západním mosmistrem je roku 1321 měšťan Walther.⁴⁴⁰

Majetky jednotlivých měšťanů v podobě zahrad, domů, půdy atd. jsou v průběhu sledovaného století doloženy nejen ve výše uvedených vsích, ale i v **Břuchotíně**, **Charvátech**, **Kožušanech**, **Příkazech**, **Vojnicích** a na olomouckém předměstí **Střední ulici**. Větší celek vlastní olomoucký měšťan **Václav v Příkazích**, kde mu patří minimálně polovina vsi.⁴⁴¹ Měšťanům se daří získat i některé mlýny, které se v okolí města nacházely. Roku 1355 je to **Kamenný mlýn**, 1382 **mlýn pod olomouckým hradem** a 1389 **Václavský (Vectorův) mlýn**.⁴⁴² Ve stejném roce získává **mlýn Kuttelmühle Václav Grelicer** jakou součást olomouckého fojtství, které kupuje.⁴⁴³

Ve 14. století tedy Olomouc vyvíjí vlastní kolonizační činnost, která je v konečném důsledku více méně úspěšná. V tomto období lze již také potvrdit, že

⁴³⁶ NMKO, č. 193, s. 48; CDM XI, č. 189, s. 171; CDM XI, č. 389, s. 358.

⁴³⁷ CDM VI, č. 430, s. 329; NMKO, č. 610, s. 90–91; CDM IX, č. 17, s. 382–383.

⁴³⁸ CDM IX, č. 321, s. 242.

⁴³⁹ CDM IX, č. 336, s. 251–252; NMKO, č. 637, s. 94.

⁴⁴⁰ CDM XIII, č. 193, s. 147–148.

⁴⁴¹ Blíže s odkazy na prameny v příslušné kapitole.

⁴⁴² NMKO, č. 83, s. 42; NMKO, č. 459, s. 223; CDM XI, č. 556, s. 470.

⁴⁴³ CDM XI, č. 557, s. 471–473.

v zázemí města, kromě vesnic nově vzniklých, patří Olomouci trojice již stojících sídel, dále dva mlýny, mostné a minimálně část makraběcího lesa koupeného od Unka z Majetína. Obdobně se chovají také měšťané, kteří majetkově pronikají nejen do městských vesnic, ale dále rozvíjejí nastavený trend předchozího století získávat statky také na pozemcích jiných institucí. V tomto ohledu vyčnívá nad ostatní měšťany Václav, kterému se podaří získat poměrně velkou majetkovou základnu v Příkazích.

Dynamický majetkový rozmach města nastává v závěru 15. století a to jednak přispěním Matyáše Korvína, který odměňuje Olomouc za pomoc při obléhání kláštera Hradisko, a také vlastní iniciativou města.

Díky Matyášovi se do vlastnictví Olomouce postupně dostávají roku 1473 zahrady na **Ostrovech**. O osm let později (1481) pak zapisuje městu celou ves.⁴⁴⁴ Darem získává Olomouc roku 1481 **Kyselov**.⁴⁴⁵ Mezi léty 1482 a 1487 drží **Skrbeň**, přestože si na ni činí nárok někdo jiný, a nejpozději roku 1482 **Hynkov**.⁴⁴⁶ Dědičné vlastnictví **Bystrovan** je jako odměna Matyáše Korvína za výše uvedené zásluhy potvrzena listinou z roku 1490.⁴⁴⁷ Roku 1496 se do vlastnictví města dostává jako součást Šenkovství markrabského, které Olomouc kupuje, ves **Bělidla**, zahrada a podseci v **Hodolanech** a lán v **Předmostí**.⁴⁴⁸ **Nový Svět** (Dědinu/Salzergut) kupuje město jako součást fojtství od Šebestiána Salczera roku 1498.⁴⁴⁹

Vlastnictví vesnic doplňuje dále koupě poloviny **mlýna** při cestě do **Nových Sadů** roku 1456, **Kamenného mlýna** roku 1482 a **mlýna Kuttelmühle** roku 1498 společně s fojtstvím.⁴⁵⁰ Kromě toho získává Olomouc již pro sebe roku 1411 mostné z mostů východně od města a 1436 mostné z mostů západně od města.⁴⁵¹ Novým

⁴⁴⁴ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 285, č. poř. 350; Tamtéž, č. inv. 305, č. poř. 370.

⁴⁴⁵ Tamtéž, č. inv. 301, č. poř. 366.

⁴⁴⁶ KPN VI, č. 1336, s. 223; KPN VI, č. 639, s. 108; KPN V, č. 646, s. 158.

⁴⁴⁷ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 322, č. poř. 387.

⁴⁴⁸ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25; SOKA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 361, č. poř. 427.

⁴⁴⁹ Tamtéž, č. inv. 368, č. poř. 434; NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 25.

⁴⁵⁰ SOKA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 218, č. poř. 279; Tamtéž, č. inv. 306, č. poř. 371; Tamtéž, č. inv. 368, č. poř. 434.

⁴⁵¹ PKO, č. 461, s. 65; PKO, č. 65, s. 215.

trendem, který doplňuje hospodářské zázemí města je zakládání rybníků. Ty jsou známy v letech 1462 a 1470.⁴⁵²

Měšťané v tomto období rozmisťují své nemovitosti obecně po blízkém i vzdálenějším okolí Olomouce. Jednotlivé nemovitosti v podobě domů na **Bělidlech** jsou známy zejména z první poloviny 15. století. Nespecifikované dědictví mají měšťané roku 1442 i v **Grygově** a stejným rokem je datované vlastnictví poloviny lánu v **Hejčíně**. Zhruba do první poloviny 15. století s jen mírnými přesahy se koncentrují zprávy o majetku měšťanů v **Hněvotíně, Holici, Horce nad Moravou, Chválkovicích, Křelově, Lazcích, Nemilanech, Řepčíně, Skrbni, Slavoníně, Tážalech, Vojnicích** a na olomouckých předměstích **Gošiklu, Povlu** (jen obtížně se dá rozlišit český a německý Povel pokud tak není vysloveně uvedeno, viz příslušná kapitola), **Psí ulici, Vozovce** a **Litovelské ulici**. Další koncetrance se objevují před branami města. Opět do první poloviny 15. století tak spadají zahrady před **Dolní bránou, Střední bránou, Židovskou bránou, Litovelskou** a bohužel jen obecně charakterizované zahrady **před městem**.⁴⁵³

V majetku měšťanů se ocitají rovněž mlýny a poplatky z mostného. Opět se také tyto záznamy vztahují ve všech případech k první polovině 15. století. V případě mostného spíše k jeho počátku, protože následně tento úřad vykupuje Olomouc pro sebe. Konkrétně z mlýnů je doložen **Kamenný mlýn, mlýn před Rohelskou branou, mlýn v Nemilanech, Vectorův (Václavský), mlýn v Hněvotíně** a **Kuttelmühle**, který je součástí olomouckého fojtství.

V 15. století se mezi měšťany objevuje velmi významná rodina Salczarů, kteří v průběhu celého sledovaného období rozšiřují své majetky v zázemí města, až se jim postupně podaří proniknout mezi společenskou skupinu nižší šlechty. Již roku 1407 má poměrně rozsáhlý majetek v **Moravské Loděnici Jan Salczar (Zalcar)**. Jeho dědicové (**Klára Salczarová, Lukáš Salczar, Jeroným Hanaper...**) právě v této vesnici rozvíjejí své pozemky a statky, až nakonec získají predikát z Loděnice. Kromě **Moravské Loděnice**, má roku 1413 **Jan** majetek také v **Kyselově** a 1447 ve **Velké Bystřici**. Roku 1463 je **Lukáš Salczar** olomouckým **fojtem** a jeho bratr

⁴⁵² SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 233, č. poř. 294; Tamtéž, č. inv. 234, č. poř. 295.

⁴⁵³ Odkazy na prameny blíže rozvádím v příslušné kapitole, zde by jejich výčet vzhledem k velkému počtu působil značně nepřehledně.

Stanislav vlastní **dům v Novém Světě**.⁴⁵⁴ **Šebestián Salczer z Loděnice** listinou z 6. února 1498 prodává městu fojtství i s **mlýnem Kuttelmühl a Dědinkou** (Salczergut, Nový Svět).⁴⁵⁵ Dědinka neboli také Nový Svět se jako součást fojtství objevuje poprvé až v této listině. Její německý ekvivalent Salczerhut působí zvlášť nápadně v souvislosti s tím, že prokazatelně náleží Salczerům.

Ačkoli nedosahují následující měšťané takového majetku jako rodina Salczarů, přesto se od těch nejmenovaných odlišují v tom, že mají v zázemí města větší pozemky než ostatní. Celou ves **Čertoryje** vlastní kolem roku 1464 olomoucký měšťan **Řehoř (Georgio) Molar** a v letech 1482–1492 **Link z Olomouce**. Rovněž celý získává měšťan **Mikuláš Erlhaupt** od Jiřího z Poděbrad listinou z 6. července 1466 **Kyselov**.

První polovina 15. století se tak z hlediska majetku měšťanů nese v nastoletém trendu z předchozích období. Olomouckým obyvatelům se daří získávat pozemky v zázemí města a oproti předchozím staletím se začínají koncentrovat také na předměstích a v prostorech kolem bran. V rukou měšťanů se také nachází většina mlýnů. Olomouc v tomto období pro sebe získává jen oba poplatky z mostného.

Situace se proměňuje ve druhé polovině sledovaného století. Do popředí se dostávají z řad měšťanů jen některá jména, přičemž ze všech nejvýraznější je rodina Salczarů, která však své majetky nabývá již v první polovině 15. století. Město Olomouc právě v této době zahajuje poměrně rozsáhlou expanzi do zázemí města. Postupně tak získává řadu vesnic, dva mlýny a rybníky, které se jí daří založit.

⁴⁵⁴ Odkazy na prameny v příslušné kapitole.

⁴⁵⁵ SOkA, Archiv města Olomouc, č. pom. 1549, č. inv. 368, č. poř. 434.

5 Přerov

Vznik královského města je spjat se středověkým falzem s datem 28. ledna 1256.⁴⁵⁶ Královským městem je Přerov až do roku 1487, kdy přechází definitivně do rukou Viléma z Pernštejna a ztrácí tímto svůj status.⁴⁵⁷

Základním a velmi kvalitním vyhodnocením dějin města pro sledované období jsou, roku 1970, vydané *Dějiny města Přerova I.*⁴⁵⁸ Dalšího zpracování se Přerov dočkal roku 2006, ale jedná se spíše o obrazového průvodce.⁴⁵⁹ Nejnověji se problematice dějin města věnuje sborník (monografie) *Historický Přerov*.⁴⁶⁰

5.1 Přírodní podmínky

Město Přerov se nachází v ústí Moravské brány na levém břehu řeky Bečvy, která přitéká od severovýchodu a za městem pozměňuje svůj tok tak, aby pokračovala dál k západu. Nivu řeky širokou zhruba 5,5 až 6,5 km na severu ukončují zvedající se stěna Oderských vrchů a na jihu Podbeskydská pahorkatina. Právě z těchto dvou pohoří stéká směrem k Bečvě řada drobných vodotečí, které zásobují hlavní říční tepnu. Druhým významným tokem v zázemí města je od Přerova jižně tekoucí Moštěnka, která se u Kroměříže vlévá do Malé Bečvy.

Významnější lesní porosty se nacházely v již jmenovaných pohořích a pak zejména jihovýchodně, západně a severozápadně od Přerova v blízkosti řeky Moravy. Svou roli v dějinách hrál také menší háj Žebračka, která téměř doléhá na severovýchodní hranici Přerova.

5.2 Vesnické majetky v okruhu jedné míle

Tak jako to bylo zvykem u všech předchozích kapitol i v této popíšu majetky vesnického charakteru města Přerova a jednotlivých měšťanů v okruhu jedné míle. Zajímat mě tak bude buď vlastnictví vesnic jako celku, nebo menších jednotek reprezentovaných dvory, zahradami či jednotlivými polnostmi a loukami.

⁴⁵⁶ Počáteční fázi existence královského města Přerova až do předhusitského období přibližuje HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 134–144. Nověji se k problematice vyjadřuje KOHOUTEK, Jiří: *Počátky města Přerova*, s. 187–200. Rozbor okolností vzniku falza rozebírá LAPÁČEK, Jiří: *Otazníky nad listinou*, s. 5–33.

⁴⁵⁷ Vilémovi z Pernštejna je město zastaveno již 22. dubna 1475. Blíže s odkazy na prameny KOUŘIL, Miloš: Přerov v období předběllohorském, s. 171–172.

⁴⁵⁸ HOSÁK, Ladislav – DOSTÁL, Josef (ed.): *Dějiny města Přerova I.*

⁴⁵⁹ DRECHSLER, Aleš – FIŠMISTROVÁ, Věra – LAPÁČEK, Jiří (ed.): *Dějiny města Přerova v datech*.

⁴⁶⁰ ŽUREK, Karel (ed.): *Historický Přerov I.*

Vzhledem k tomu, že městské knihy města Přerova se nedochovaly, zdrojem informací pro poznání sledované problematiky budou hlavně listiny z archivu města Přerova, a některé další dostupné v edici Archiv český, majetky zapsané do zemských desek a spory, které o ně nastaly a objevily se o nich záznamy v knihách půhonných.

Situaci ohledně majetků dobře vystihli ve svých statích L. Hosák a A. Roubic při sepisování dějin Přerova. Ne příliš široká pramenná základna mi neumožnila pracovat s jinými zdroji, než těmi, které studovali i výše uvedení autoři. V některých dílčích záležitostech a závěrech se však s nimi rozcházím, což neznamená, že by L. Hosák a A. Roubic základ majetkové držby a hospodářského zázemí nepodchytili. Problematiku však neanalyzovali takovým způsobem, jakým k němu přistupuji v této práci, což se projeví zejména v závěrečných shrnutích.⁴⁶¹ Stejně jako tomu je zvykem i v předchozích městech i kde je cenou pomůckou také *Historický místopis země Moravskoslezské*.⁴⁶²

V souladu s nastaveným územ celého práce následující odstavce přiblíží v abecedním pořadí vesnice, ve kterých jsou zastoupeny majetky města nebo měšťanů.

Ve zvlněné krajině Podbeskydské pahorkatiny leží **Nahošovice**, jež jsou vzdáleny 9,6 km jihovýchodně od Přerova. Těsně pod vsí pramení Nahošovický potok tekoucí jižním směrem, tak aby se po 1 km spojil s Moštěnkou, na kterou téměř kolmě navazuje. Jihozápadně od **Nahošovic** stoupá vrch Kopaniny dosahující výšky 284 m n. m. Dřevohostický les představuje východní hranici vsi a je vzdálen přibližně 1 km. Severní hranici s **Nahošovicemi** drží také 1 km vzdálená ves Hradčany. Dvůr ve vsi se dostává do rukou přerovského měšťana Martina roku 1377, kdy mu jej dává jeho strýc Jindřich z Nahošovic („*Henricus de Nahosouicz Martino de Prerouia ipsius sororio Curium ibidem in Nahosouicz cum omnibus suis perinencijs...*“).⁴⁶³

⁴⁶¹ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 127–146; ROUBIC, Antonín: *Přerova za husitství*, s. 147 – 170. Záměrně ještě neuvádím i další kapitoly zabývající se středověkem v Dějinách města Přerova I, kterou sepsal KOUŘIL, Miloš: *Přerov v období předbělohorském*, s. 171–263, neboť se již zaměřuje na období, kdy Přerov ztrácí statut královského města. Nicméně omezeně na příslušných místech se na kapitoly alespoň částečně odkážu.

⁴⁶² HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*.

⁴⁶³ ZDO III, č. 309, s. 107; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 140.

Předměstí u mostu se rozprostíralo na pravém břehu Bečvy, mezi městem a vesnicí Předmostím.⁴⁶⁴ Že zde měli majetek měšťané, dokládá zpráva z olomouckých zemských desek z roku 1376, kdy měšťan Mixik dává, mimo jiné jak uvedu v následující podkapitole, poplužní dvůr na druhé straně řeky Bečvy a dvě louky přerovskému měšťanu Baršíkovi („*Mixik de Przierow Barsiconi de Przierow heredibus suis in Opido foris Opidum ex alia parte Beczwe Curiam arature... duo Prata pleno Jure et dominio prout ipsemet tenuit vendidit hereditarie possidenda.*“).⁴⁶⁵ Baršík následně roku 1379 prodává z **přerovského předměstí** pět podseků Mikulášovi Náklovi („*Barssik de Prerouia Naklony Nicolao et heredibus suis Jus quod ibidem in Prerouia... videlicet super quinque Subsidibus in preurbio Prerouiensi eo Jure quo tenuit vendidit possedendum...*“).⁴⁶⁶ Roku 1382 Baršík na svém dvoře zapisuje 32 hřiven grošů věna své ženě Vojslavě („*Barssso de Prerouia Woyslae conthorali sue Triginta duas marcas grossorum super Curia prope Prerouiam nomine veri dotalicij dat et assignat...*“).⁴⁶⁷ Přerovský měšťan Baršík pak roku 1384 svůj dvůr na druhé straně Bečvy a dvě louky dává zapsat Michkovi a Pavlovi, bratřím z Čech („*Barssso de Prerouia Michconi et Paulo fratribus de Czech et eorum heredibus Curiam foris Ciuitatem Prerouiensem sitam ex altera parte Beczwe, duo prata pleno Jure... vendidit hereditarie possidenda.*“).⁴⁶⁸ Věno 32 hřiven grošů na dvoře na **předměstí u mostu** držela roku 1406 Jana z Přerova a bere na něj svou dceru Annu z Přerova a její děti Martina a Margarethu („*Jana de Prerouia Annam filiam suam ibidem de Prerouia et Martinum filium et Margaretham filiam... ad XXXII marcas grossorum sui dotalicij, quod habet super Curia allodiali super Prerouia, veram suscepit vnionem et na Spolek.*“).⁴⁶⁹ Hned následující záznam v zemských deskách informuje o tom, že Michko z Přerova také přijímá svou dceru Annu a svá vnoučata Martina a Markétu na most a dvůr pod městem Přerovem (*Michko de Prerouia Annam filiam suam et Martinum et*

⁴⁶⁴ Osada je úzce spojena s mostem a mýtem vybírajícím se na něm. Vzhledem ke struktuře práce se v této podkapitole zaměřím hlavně na majetky zemědělského charakteru a držení mostu zmíním až v té následující. Ne ve všech případech však bylo možno držení mostu a zahrady od sebe oddělit, proto se na některých místech budou i zde vyskytovat společně.

⁴⁶⁵ ZDO III, č. 115, s. 87; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139.

⁴⁶⁶ ZDO III, č. 552, s. 120. HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 140 spojuje tento záznam s předměstím Šíravou, neboť v roce 1381 Mikuláš Náklo vkládá dvě hřivny věduňk platu z Šíravý na krčmách, na podsecích, na polích a na zahradách klášteru Hradisko. Nicméně měšťan Baršík je ve všech záznamech spjat s předměstím u mostu, takže podseky mohl věnovat i tam.

⁴⁶⁷ ZDO IV, č. 226, s. 135; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139.

⁴⁶⁸ ZDO IV, č. 373, s. 143; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139.

⁴⁶⁹ ZDO VII, č. 25, s. 241; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139.

*Margaretham suos nepotes, ad pontis (et Curie allodialis) quem habet sub Ciuitate Prerouia veram suscepit vnionem...“).*⁴⁷⁰ Dědicem majetku se stává Martin z Přerova, který roku 1418 bere svého otce Jiřího Strýčka z Přerova společně se svými sourozenci Václavem, Jiřím a Margarethou k držení, mimo mostu a mostného, jimž se ještě budu věnovat, dvoru u mostu (*Martinus de Prerowya Georgium dictum Stryczek de Prerowya patrem suum Wenceslaum et Georgium fratres suos... necnon Margaretham sororem suam suscipit in veram vnionem sui pontagij seu pontis, quod dicitur Mostne, ante Prerowyam et Curie allodialisibidem et eorum partinencijs vniuersis. “).*⁴⁷¹ Polovinu dvora (a k němu mostné) mají společně v držení roku 1447 Maruše z Přerova a její manžel Prokop z Konice (*„Marusse de Prerowia Procopium de Conicz maritum suum legitimum super media Curia, que in fine Prerowiensis pontis est, sito super pedagio wlgariter mostne ibidem et eo toto, ad quod Jus habet, in veram suscepit vnionem. “).*⁴⁷² Margaretu řečenou Maruši z Přerova a z Vlaščí pohání stejného léta Margareta z Přáslavic z jednoho sta hřiven grošů za to, že ji drží dvůr před Přerovem i s mostným, jež ke dvoru přísluší (*„Margareta z Přáslavic poh. Margaretu, řečenú Maruši z Přerova a z Vlaščí, z toho dvora před Přerovem... ze sta hř. gr. dob... ku kterémuž já mám právo i s tím mostným, kteréž k tomu dvoru přísluší...“).*⁴⁷³ Roku 1466 Margaretha z Přerova, vnučka Michka, dává svému bratrovi Jiřímu dvůr u přerovského mostu se dvěma lidmi, poli, mezemi a vším co ke dvoru od pradávna patřilo (*„Margaretha de Prerouia, Neptis Michkonis Georgio fratri suo et heredibus eius Curiam circa finem pontis Prerowiensis cum duobus hominibus agris cultis et incultis metis granicijs et omnibus pertinencijs ad dictam Curiam ab antiquo spectantibus...“).*⁴⁷⁴

Šírava stála jihovýchodně od centra města. Poměrně přesné lokalizaci ještě dnes napomáhá ulice, která nese stejné pojmenování a line se v délce přibližně 600 m od Žerotínova náměstí. Zda měli měšťané v Šíravě majetky, není podle písemných pramenů možné odvodit. Jako součást Přerova je ves roku 1457 Ladislavem Pohrobkem zastavena Janovi Tovačovskému z Cimburka (*„Ladislaus... ipsius Joannis vel suorum heredum bona voluntate has literas nostras habuerint, castrum et*

⁴⁷⁰ ZDO VII, č. 26, s. 241; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139–140; ROUBIC, Antonín: *c. d.*, s. 161.

⁴⁷¹ ZDO IX, č. 184, s. 342; ROUBIC, Antonín: *c. d.*, s. 161–162.

⁴⁷² ZDO X, č. 680, s. 405

⁴⁷³ KPN III, č. 1179, s. 653; ROUBIC, Antonín: *c. d.*, s. 162.

⁴⁷⁴ ZDO XI, č. 364, s. 450.

montem Przerowcum opido et Syrzawa...).⁴⁷⁵ Připomínaná je i dále v listině z 10. března 1487, kterou Matyáš Korvín dává Přerov i Šíravu Vilémovi z Pernštejna (*„My Matiaš... oznamujem tímto listem... že Vilím z Pernšteina... jmá v drženie svém hrad a město Přerov, s vesnicemi: s Syřavú [Šířavú]...“*).⁴⁷⁶

Židovská ulice se nacházela jihovýchodně od města přibližně v místech dnešního Žerotínova náměstí. Židé se v ní nejpozději usídlili po svém vyhnání z Olomouce a Uničova roku 1454. O dvoru v této osadě informuje již starší záznam v knihách půhonných z roku 1447, ve kterém pohání Václav z Přerova Jana z Lověšic z 30 hřiven grošů za to, že mu slíbil a nedodal list za správu na dvůr před Přerovem v **Židovské ulici** (*„Václav z Přerova poh. Jana z Lověšic ze XXX hř. gr. dob., žemi slíbil za list dokonání... za zprávu na duvor před Přerovem v židovské ulici, toho mi nedokonal.“*).⁴⁷⁷ Následujícího roku (1448) pohání Dorota z Přerova Václava z Nelešovic a z Přerova z 9 hřiven grošů, že ji drží dvůr pod Přerovem, na kterém má jmenovaných 9 hřiven (*„Dorota z Přerova poh. Václava z Nelešovic a z Přerova etc. z IX hř. gr. dob, že mi drží dědicví mé, duvor pod Přerovem, na kterémž mi vyvstává devět hř. gr.“*).⁴⁷⁸ Že právě tento její dvůr se mohl nacházet v **Židovské ulici**, naznačuje záznam v zemských deskách ze stejného roku. Hovoří se v něm o tom, že Dorota a Hedvika, dcery Mikeše ze Šíravý prodali dvůr pod Přerovem v **Židovské ulici** s poli, loukami, mezemi, jednou menší zahradou, robotami a výnosem z té jedné menší zahrady Václavovi z Lazník (*„Dorothea et Hedwika filie Mikssonis de Syrawa sub Prerowia Wenceslao de Laznik et eius heredibus Curiam suam allodiale sub Prerowia in platea Judeorum cum agris cultis et incultis pratis metis granicijs cum vna minori curticula robotis censibus vsibus fructibus de illa curticula pleno Jure et dominio et vniuersis perinecijs...“*).⁴⁷⁹

Druhou skupinu tvoří vsi, které přímo Přerovu nepatřily a jejich vlastníkem byl někdo jiný než město nebo měšťané, nicméně je vázala robotní povinnost podílet se na výstavbě a opravách opevnění města. Nejdříve jsou v pramenech zmiňovány **Břest, Žukovice, Chropyň, Velký Týnec, Dluhonice, Sušice a Radslavice** a další blíže nespecifikované osady. Ctibor Tovačovský z Cimburka na základě záznamu

⁴⁷⁵ AČ XVI, č. 80, s. 135–136.

⁴⁷⁶ AČ XVI, č. 358, s. 307–308.

⁴⁷⁷ KPN III, č. 1088, s. 620; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 163.

⁴⁷⁸ KPN III, č. 1370, s. 681–682; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 163.

⁴⁷⁹ ZDO X, č. 847, s. 420; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 163.

v městských knihách, využil služeb těchto vsí připomínajících se poprvé roku 1485 k opevňování přerovského kopce, proti čemuž se ohradil podkomoří markrabství moravského Karel z Vlašimi (*„Leta etc. LXXXV... pan Ctibor z Cimburka... Přerov kopec osazovati a oplétati počal, že jest naň žalováno ode pana Karla, ty časy podkomořího markrabství mor., že ten kopec oplétá, kterýž sbořeny jest, a k tomu vsi klášterské komory královské nutí k robotám... kněz Viktorin hajtman slyše to se pány nález udělal, aby kopec předce dělal a ty vsi, jakž v knihách těch stojí, aby předce robotovaly... jmenovitě tě dvě vsi Břest a Žukovice... Kropín, Týnec, Dluhonice, Sušice, Raclavice i jiné vsi...“*).⁴⁸⁰

Ke starší tradici se hlásí údaj z roku 1489, který uvádí, že za doby, kdy Přerov držel Zdenek Lukovský, byl budován příkop a parkán. K tomu měli být nápomocny vsi **Břest, Znokovice, Skaštice, Kyselovice, Zářící, Chropyň**, a polovina **Bochoře** z levého břehu Bečvy a z pravého břehu Bečvy **Dluhonice, Brodek u Přerova, Krčmany, Velký Týnec, Suchonice, Vacanovice** a **Penčice**, které Přerovu nechal ze svých registrů do městských knih zapsat markrabě Jošt (*„za pana Zdenka Lukovského... léta MCCC padesátého... příkopu první a bližšie od města Přerova počali kopati a pargán okolo města plésti... markrabie Jošt z svých kněh a z registruov najstarších spravil... To dal z svých nejstaršiech registruov a knih vypsáno, i o parkán okolo města, kteréž vsi mají jej dělati a plésti. A tak ku paměti tiemto písmem přivedli: Najprve s tejto strany Bečvy najprve Břest, Znokovice [?], Zkaštice, Kyselovice, Zářící, Chropín a puol Bochoř, jakož sluší k Velěhradu neb k Vyzovicím k klášteru; a z druhý strany vody Bečvy najprve Dluhonice, Brodek, Krčmany, Týnec, Suchonice, Vacanovice, Penčice*).⁴⁸¹ Dále listina připomíná, že když husitská vojska dobyla Přerov, byly městské knihy zničeny. Proto roku 1423 museli robotní povinnosti jmenovaných vsí doložit pamětníci, kteří si záznamy v knihách pamatovali (*„Léta... tisícého III^CXXXI⁰ znamenaj, že se starožitní lidé svolali, ješto pamatovali a od LX a od LXXX let, potom jakož Táboři město Přerov dobyli a knihy městské zedrali... pamatovali od těch časuov a let, kteří mají parkán od staradávna dělati a před tiem dělali... příkopu okolo města kopati počali i parkány dělali, i mají dělati vždy, když jest potřebí a káží... Item najprvé s tejto*

⁴⁸⁰ KPN V, č. 502, s. 121. Obdobně taky AČ X, č. 54, s. 288–289 a dále ROUBIC, Antonín: c. d., s. 158.

⁴⁸¹ AČ XVI, č. 324, s. 283–285. Rok 1350 zde nebude odpovídat skutečnosti. V závěru 14. a počátku 15. století byl Přerov v držení markraběte Prokopa až do roku 1405. Právě tehdy drží od markraběte Jošta Přerov v listině jmenovaný Zdeněk Lukavský – ROUBIC, Antonín: c. d., s. 158–159.

*strany Bečvie: it. Břest, it. Znokovice, Skaštice, Kyselovice, Chropyně, it. Zářící a puol Bochoře; z oné strany Bečvie Dluhonice, Brodek, Krčmany, Týnec, Suchonice a Penčice, Vacanovice...“).*⁴⁸²

Jedná se tedy celkem o třináct a půl vsí robotně zavázaných městu. Všechny se nacházely v majetku jiných institucí, kterým se však, možná i vzhledem k jejich vzdálenosti od vsí, nepodařilo vyvinout dostatečný vliv, aby je z povinnosti vyvázaly. Na druhou stran je třeba vzít také v potaz fakt, že se řada jmenovaných osad nacházela také na samém okraji městského mílového okruhu. Postavení obou stran tak nebylo rozhodně ideální, zvláště pokud byli obyvatelé takto dalece položených vesnic povinni docházet za účelem pracovních povinností do Přerova.

Vlastníky jmenovaných vsí byla hlavně církev reprezentována **velehradským klášteřem, vizovickým klášteřem (kostel), olomouckou kapitulou, olomouckým kapitulním proboštvím, olomouckým biskupstvím, biskupským panstvím kroměříšským a olomouckými klaristkami.**

Ve vlastnictví **velehradského klášteře** se nacházely vsi **Břest, Chropyně, Zářící, a Žalkovice**, které drželi napůl s **vizovickým klášteřem**.⁴⁸³

Břest je vzdálen asi 11,5 km jižně od centra města Přerova. Z jižního konce vsi vytéká drobná vodoteč Stomač, která dále pokračuje jižním směrem. Západní hranici tvoří asi 1,5 km vzdálená řeka Moštěnka. Severně 2 km od **Břestu** jsou položeny Žalkovice a zhruba 2,3 km jihozápadně Skaštice. Západně od vsi se otevírá zemědělská krajina, kterou protíná nejdříve Němčický a posléze Kostelecký potok.

Chropyni lze najít 12,5 km jihozápadně od Přerova. Západně od vsi jihovýchodním směrem teče Malá Bečva, která se od hlavního ramene Bečvy odděluje u Troubek, aby se před Kroměříží vlila do Moravy. Severně asi 2,7 km od **Chropyně** leží vesnice Zářící, 3,6 km, severovýchodně pak Kyselovice a 2,3 km jihovýchodně na břehu Malé Bečvy, Plešovec. Západní hranici tvoří zhruba po 5 km tok řeky Moštěnky.

⁴⁸² AČ XVI, č. 324, s. 283–285.

⁴⁸³ ROUBIC, Antonín: c. d., s. 158–159.

Zářící stojí 10,8 km jihozápadně od Přerova. Přibližně 2,7 km jižně od vsi se nachází Chropyně, jinak **Zářící** lemují polnosti, které na východě přerušuje les Rašina a na východě a severu rozsáhlý Chrbovský les.

Od centra Přerova asi 9,3 km jižně jsou položeny **Žalkovice**. Severní okraj vsi omývá řeka Moštěnka, která se za Žalkovicemi stáčí doleva k jihu. Kolem jižního kraje vesnické zástavby pak teče regulacemi velmi ovlivněná vodoteč Rumza, jenž se 1,5 km jihozápadně od **Žalkovic** vlévá do Moštěnky. Podle starších mapování se Rumza dříve těsně před Žalkovicemi obrátila na sever a s Moštěnkou se spojila zřejmě někde v místech dnešního hřbitova. Jižně od **Žalkovic** je ve vzdálenosti 2 km Břest, 1,2 m severovýchodně pak Říkovice. Západně od vsi leží ve vzdálenosti 3,5 km Stará Ves.

Olomoucké kapitule patřily **Krčmaň, Kyselovice, Penčice, Radslavice, Suchonice, Sušice, Velký Týnec a Vacenovice**.⁴⁸⁴

Mezi lesy Království a Chlum je položena **Krčmaň**, která je od Přerova vzdálena 10,6 km severozápadně. Ve vsi pramení potok Loučka, který **Krčmaň** opouští jižním směrem a poté se stáčí k západu. Severně od **Krčmaně** se po 3,5 km zemědělsky využívané krajiny nachází Velký Týnec. Na jihu tvoří hranici Majetín vzdálený 2,3 km.

Přímo středem **Kyselovic**, jež se nacházejí 9,3 km jižně od Přerova, protéká jižním směrem Mlýnský náhon. Východně od Kyselovice teče opět jižním směrem další z vodotečí a tvoří tak hranici, za kterou se rozprostírá les Rasina. Přibližně 1,5 západně od **Kyselovic** protéká řeka Moštěnka, která se 5,7 km jižně od vsi vlévá do Malé Bečvy. Na severovýchodě s **Kyselovicemi** sousedí ve vzdálenosti 2,3 km ves Vlkoš.

Penčice leží 7,2 km severně od Přerova. Ze západní strany ves obtéká řeka Olešnice, která dále pokračuje k jihu. Západně od vsi ve vzdálenosti 2,3 km se nacházejí Nelešovice, stejně daleko na severozápad Lipňany a 1,8 km jižně Lhotka.

Radslavice jsou vzdáleny 5,5 km severovýchodně od Přerova. Na západě se vsí po 1,2 km sousedí Grymov, na severovýchodě Sušice, které se rozkládají 1,7 km od **Radslavic**. Jihovýchodně, 2,3 km daleko se nacházejí Pavlovice, 2,7 km jižně Tučín

⁴⁸⁴ ROUBIC, Antonín: c. d., s. 159.

a 2,5 jihozápadně Kozlovice. Od jihovýchodu přitéká do vsi Radslavický potok, který se line středem vsi a následně se u Grymova vlévá do Bečvy.

Suchonice lze najít 3 km západně od Krčmaně. Jádru vsi je od Přerova vzdáleno 9,3 km severozápadně. U jižní hranice zástavby v **Suchonicích** vytéká potok Kopřivnice, který pokračuje dál ve stejném směru. Na západě se nad vsí tyčí kopec Příhon, za kterým pak pozvolna narůstá výměra lesa Chlumu. Asi 1,2 km severně se nacházejí Přestavlky a 1,3 km východně Lipňany. Jižně od **Suchonic** po 2 km stojí Nelešovice.

Přibližně 7,2 km severovýchodně od Přerova se nacházejí **Sušice**. Jihozápadně po 1,7 km sousedí s Radslavicemi. Necelých 1,9 km na jih pak stojí Pavlovice. Na severu po 1,5 km od **Sušic** je Oldřichov a následně řeka Bečva. Jižně od **Sušic** protéká regulovaná vodoteč Libuše.

Velký Týnec se nachází 13,5 km severozápadně od Přerova. Východně od něj po 1,6 km stojí Čechovice a přibližně stejně daleko na západ Vsisko. Severně **Velký Týnec** těsně míjí říčka Beroňka. Jižně se od vsi otevírá zemědělská krajina, ukončená až po 3,5 km Krčmaní. Východní hranici těchto polností tvoří les Chlum.

Vacanovice se nacházejí 11 km severozápadně od Přerova. Od vsi jsou 1,2 km severozápadně vzdáleny Hostkovice, 1,3 jihozápadně Přestavlky, 1,7 km jižně Lipany a 2,5 km západně Tršice. Vsi protékala od východu na západ vodoteč Beruňka, která je dnes již téměř vyschlá. Po pěti stech metrech za **Vacanovicemi** se Beruňka obrátí k severu, kde se nakonec vlévá do Týnečky.

Olomouckému kapitulnímu proboštství patřily **Dluhonice**.⁴⁸⁵ Položeny jsou na pravém břehu řeky Bečvy, která tak tvoří jižní hranici vsi, zhruba 2,5 km západně po proudu od Přerova. Přibližně 2,5 km severozápadně od **Dluhonic** stojí Rokytnice a 2,2 km severovýchodně Předmsotí. Severně od vsi se až do 4,3 km vzdálených Žeravic nenachází žádné sídliště.

Lénem **olomouckého biskupství** byly **Říkovice**.⁴⁸⁶ Stojí na levém břehu řeky Moštěnky a od Přerova jsou vzdáleny 8,2 km jižně. Severně od **Říkovic** leží 3,6 km daleko Horní Moštěnice, pod nimiž protéká již jmenovaná řeka Moštěnka. Přibližně

⁴⁸⁵ ROUBIC, Antonín: c. d., s. 159.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 159.

2,3 km na západ lze nalézt vsi Stará Ves a severněji Přestavlky. Zhruba 1,3 km jihozápadně leží Žalkovice.

Biskupskému panství kroměřížskému patřily **Skaštice**.⁴⁸⁷ Od Přerova jsou vzdáleny téměř 14 km a mnohem blíže tak mají ke Kroměříži, které jsou jen 4,3 km na jihozápad. Asi 2,5 km severně od **Skaštic** se nachází Břest. Na východě navazuje na vesnickou zástavbu potok Stomač, který teče severojižním směrem. Západně asi 1,1 km od vsi teče směrem k jihu Wolfův splávek, dále za ním pak Moštěnka.

Poslední ves patřící **olomouckému kostelu klaristek** je **Brodek u Přerova**.⁴⁸⁸ Od Přerova je toto sídlo vzdáleno 8,5 km severozápadně. Severní hranici tvoří řeka Olešnice, která ve vzdálenosti přibližně 1 km od Brodku teče od východu na západ, aby se nakonec 2 km západně o vsi spojila s náhonem Morávkou svedeným z hlavního ramena Moravy. Přibližně 2 km jihozápadně se nachází Citov, a 2,2 km na východ Luková.

Znokovice jsou vsí, kterou Roubic ve své studii neuvedl, ačkoli se o ní v pramenech hovoří. Žádná taková vesnice se však ve sledované oblasti nevyskytuje a zřejmě se tak jedná o dnes již neexistující sídliště.

5.3 Hospodářský charakter zázemí města

Přerov není nadán mnoha majetky, které by mohly charakterizovat jeho hospodářské zázemí. Nicméně k rozvoji řemesla a výstavbě ve městě jistě přispělo poměrně vstřícné darování lesů, které městu věnuje markrabě Jošt. Podle listiny z roku 1386 to mají být lesy **Tmeň**, **Chmeliště**, **Ostrov** a **Žebračka** („*Jodocus... Decernimus eciam et de singularis benignitatis gracia nostra ipsis civibus nostris et subditis concedimus et favemus, ut silve nostre videlicet Thmen, Chmelisticze, Ostrowj et Zebrackj cum earum pascuis et pertinenciis universis in usus communitatis eorum, salvis tamen nostris de humulo censibus, deriventur.*“).⁴⁸⁹

Žebračku lze najít jen několik set metrů severovýchodně od Přerova. **Tmeň** se nacházel přibližně 3,5 km jihovýchodně od města kolem stejno jmenného vrcholu (260 m n. m.). Lokalizace dalších jmenovaných lesů je již poměrně problematická. **Ostrov** se zřejmě podle mapy stabilního katastru nacházel u západní strany Citova,

⁴⁸⁷ ROUBIC, Antonín: c. d., s. 159.

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 159.

⁴⁸⁹ CDM XI, č. 400, s. 359–360; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 138.

někde mezi řekou Moravou a vsí. Na les **Chmeliště** může odkazovat pomístní název Chmeliska, která jsou asi 3 km jihozápadně od Přerova, nedaleko Henčlova.

O dost mladší je listina Jana z Cimburka a Tovačova z roku 1461, ve které prodává do dědičného nájmu Přerovu 90 luk v Troubkách za 16 grošů ročního platu z každé louky.⁴⁹⁰

Posledním známým majetek v zázemí města byl **most** a s ním spojené **mýto** na Bečvě pod městem Přerovem. K tomuto mostu náležel dvůr a louky, jenž tvořili menší předměstí mezi městem a Předmostím a jemuž jsem se již věnoval v předchozí podkapitole. Půl **mostu** s **mýtem** dává přerovský měšťan Mixik roku 1376 měšťanu Baršíkovi („*Mixik de Przierow Barsiconi de Przierow heredibus suis... medium Pontem cum thelonio... pleno Jure et dominio prout ipsemet tenuit vendidit hereditarie possidenda.*“).⁴⁹¹ Baršík o deset let (1386) později půl mostu s mýtem dává Michkovi z Přerova („*Barsso de Prerowia mediam partem pontis cum theloneo Prerowye... sibi de tabulis exponens Michkoni de Prerowya et suis heredibus vendidit...*“).⁴⁹² Zřejmě druhou polovinu mostu roku 1385 dává Marscho měšťan přerovský bratrům Lorencovi a Janovi obou z Přerova („*Marscho Ciuis Prerouiensis Laurencio et Johanni fratribus de Prerouia et eorum heredibus medium pontem situm ante Prerouiam vendidit hereditarie possidendum.*“).⁴⁹³ Mostník Lorenc z Přerova pak roku 1389 své právo na mostu vkládá Michkovi z Přerova a jeho manželce Anně, jenž je Lorencovou dcerou („*Lorencz de Prerouia Mostnyk Mickkoni de Prerouia et suis heredibus et Anne, quam tradidit marito... sue filie omne Jus suum, quod sibi competit in et super ponte sito in Prerouia...*“).⁴⁹⁴ Ke společnému držení mostu přibírá roku 1406 Michko z Přerova svou dceru Annu a vnoučata Martina a Markétu („*Michko de Prerouia Annam filiam suam et Martinum et Margaretham suos nepotes, ad pontis... quem habet sub Ciuitate Prerouia veram suscepit vnionem...*“).⁴⁹⁵ Mostu a mostného se zhostil Martin z Přerova, který roku 1418 k držbě dědictví přibírá svého otce Jiřího řečeného Strýčka z Přerova a sourozence Václava, Jiřího a Markétu („*Martinus de Prerowya Georgium dictum Stryczek de Prerowya patrem suum Wenceslaum et Georgium fratres suos... necnon*

⁴⁹⁰ ROUBIC, Antonín: c. d., s. 161; SOkA Přerov, Archiv města Přerov, č. inv. 6.

⁴⁹¹ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139; ZDO III, č. 115, s. 87

⁴⁹² ZDO IV, č. 742, s. 161; HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139.

⁴⁹³ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139; ZDO IV, č. 735, s. 161.

⁴⁹⁴ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 139; ZDO VI, č. 812, s. 224.

⁴⁹⁵ HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova*, s. 140; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 161; ZDO VII, č. 26, s. 241.

Margaretham sororem suam suscipit in veram vnionem sui pontagij seu pontis, quod dicitur Mostne, ante Prerowiam...“).⁴⁹⁶ Hned následující záznam v zemských deskách informuje o tom, že Jiří, Martinův bratr, se svého práva na mostné odřiká („*Georgius eciam frater Margarethe abrenuncciat alis odrzika se oni Jure suo, quod ad Pontagium ante Prerouiam habet...*“).⁴⁹⁷ Ve společném držení mají mostné roku 1447 Maruše z Přerova a její manžel Prokop z Konice („*Marusse de Prerowia Procopium de Conicz maritum suum legitimum... Prerowiensis pontis est, sito super pedagio wlgariter mostne ibidem et eo toto, ad quod Jus habet, in veram suscepit vnionem.*“).⁴⁹⁸ Mostného se ještě téhož roku domáhá na Markétě řečené Maruši z Přerova a z Vlaščí Margareta z Přáslavic a pohání ji ze sta hřiven grošů za to, že jí drží dvůr a mostné, jenž k němu náleží („*Margareta z Přáslavic poh. Margaretu, řečenú Maruši z Přerova a z Vlaščí, z toho dvora před Přerovem... ze sta hř. gr. dob... ku kterémuž já mám právo i s tím mostným, kteréž k tomu dvoru přísluší...*“).⁴⁹⁹ Markétě mostné zůstalo a má jej společně se svým manželem Prokopem z Konice i roku 1466 („*Margaretha de prerouia Procopium de Conicz Maritum suum super Pontagio suo alias Mostne, quod sub Prerouia de ponte habet et ad quod Jus haber suscipit in veram vnionem.*“). Nicméně hned pod záznamem stojí napsáno, že Prokop nechal spolek, který s Margarethou uzavřel vymazat („*Ten Prokop sam osobnie stogi przed wrzadem, propustil gest Margretu z Przerowa a wymazati ten spolek kazal.*“).⁵⁰⁰

5.4 Shrnutí

Počet pramenů k Přerovu ve středověku je opravdu velmi málo. Poznání zázemí města příliš nerozšiřují ani archeologické poznatky.

Žádná z listin 13. století nepřipomíná majetek města nebo přerovských měšťanů v zázemí Přerova a lépe na tom není ani první polovina století následujícího. První majetkový rozmach města, je tak doložen až za markraběte Jošta, který městu dává čtyři lesy v okolí. Za jeho působení měl být Přerovu také robotně zavázán větší počet vesnic, které se nacházely na levém a pravém břehu řeky Bečvy. Ve druhé polovině

⁴⁹⁶ ZDO IX, č. 184, s. 342; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 161–162.

⁴⁹⁷ ZDO IX, č. 185, s. 342; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 162.

⁴⁹⁸ ZDO X, č. 680, s. 405; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 162.

⁴⁹⁹ KPN III, č. 1179, s. 653; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 162.

⁵⁰⁰ ZDO XI, č. 365, s. 450; ROUBIC, Antonín: c. d., s. 162 se o dodatku pod záznamem nezmiňuje.

14. století až přibližně do poloviny 15. století je doložen určitý majetkový rozmach některých přerovských měšťanů, jejichž statky se koncentrují hlavně na předměstí u mostu a Židovské ulici.⁵⁰¹ V uvedeném časovém úseku různým měšťanům rovněž náleží výnos z mostného. Do majetku města je zahrnuto celé sídliště až roku 1457, kdy se jako součást Přerova uvádí Šírava. Hospodářství rozhodně posílila koupě 90 luk od Jana z Cimburka a Tovačova roku 1461.

Ke skutečnému rozvoji dochází až za Viléma z Pernštejna, který se výrazným způsobem podílí na zvelebení města a obdařuje jej nejen rozličnými majetky, ale také svobodami, kterým mají přilákat nové měšťany.⁵⁰²

⁵⁰¹ Některé části předměstí byly v rámci možností, které hustá zástavba nabízí zkoumány také archeologicky. Kromě potvrzení vrcholně středověkého a pozdně středověkého osídlení poukázaly také na přítomnost vodoteče jižně od centra města – SCHENK, Zdeněk – MIKULÍK, Jan: *Poznámky ke středověkému osídlení*, s. 9–25; obecněji o archeologickém poznání města pak DRECHSLER, Aleš: *Historie archeologického poznání*, s. 26–40.

⁵⁰² O městu za panování Pernštejnů více s odkazy na příslušné listiny a další prameny KOUŘIL, Miloš: *c. d.*, s. 171–232.

6 Závěr

Oblast hospodářského zázemí měst nabízí pestrou škálu možných přístupů. Některé z nich jsem představil v úvodu a mají být důkazem toho, že v této problematice panuje poměrně velká variabilita, která má za následek jisté terminologické i postupové nesrovnalosti.

Ve své práci jsem se, pokud to jen bylo možné, snažil kombinovat jak poznatky písemných pramenů, tak výsledky archeologických výzkumů a přírodovědných analýz. Rozhodně se mi nepodařilo vyčerpát všechny možnosti, ale vzhledem k poměrně široce vytyčenému regionu, jenž byl zvolen záměrně tak, aby bylo možné jednotlivá města mezi sebou srovnávat, kapacitními limitu práce a mým schopnostem analyzovat již tak poměrně obsáhlé množství pramenů, jsem zřejmě dosáhl maxima.

Částečná shrnutí jsem provedl již na koncích příslušných kapitol. Učinil jsem tak hlavně z důvodu větší přehlednosti katalogu, který je zejména u Olomouce velmi dlouhý a bez příslušného sumarizování by působil velmi nepřehledně. Výsledky ještě jednou částečně zopakuji. Mým hlavním úkolem však bude závěrečné porovnání hospodářských zázemí královských měst střední Moravy.

Pro větší přehlednost vytvořím pro jednotlivá města tabulky, které budou sloužit jako demonstrace textu. Časově rozdělím úseky v tabulkách na poloviny staletí od 13. po 15. století. U měst mě bude zajímat, kolik celých vsí jim patřilo, dále menší druhy majetků (dvory, zahrady, polnosti) v jednotlivých vsích, počet mlýnů ve vlastnictví města, zda město mělo k dispozici nějaké lesy, či křoviska a také jestli mělo nějaké louky, pastviny, nebo rybníky. U jednotlivých měšťanů budou kategorie stejné. Další tabulka nabídne seznam vesnic a bude vlastně výtahem z katalogu, který jsem sestavil k jednotlivým městům.

Město Uničov je na tom tak z hlediska vsí, kterému k němu patří nejlépe ve 13. století a to zejména díky tomu, že v nejbližším okolí města vznikají sídliště, která v závěru, nejpozději na přelomu 13. a 14. století, zanikají. K těmto sedmi lokalitám, známým z archeologických výzkumů, je třeba přičíst čtyři vsi, které jsou známy z písemných pramenů (Střelice, Renoty, Dětrichov, Vřítov). Nepochybně lze jejich vznik (výjma Střelice) spojit s kolonizační aktivitou města, jež je doložena výsadou

klučit les roku 1223.⁵⁰³ Tyto vesnice jednoznačně hospodářsky posílily město, které mělo zájem, jakožto centrum rudného revíru, zásobovat skupinu horníků věnujících se prospekci a zpracování kovů.⁵⁰⁴

J. Žemlička vyslovuje domněnku, že výsada z listiny, dané roku 1234, která hovoří o teritoriu, kde platí výsada uničovského práva podle vzoru Magdeburku, je první stopou jisté formy vikbildního zřízení v českomoravské oblasti. Zřejmě lze souhlasit s předpokladem, že Střelice, Renoty, Dětrichov, Řítov a z pramenů neznámé zaniklé středověké vesnice v okolí města, mohly podléhat ve vyšším soudnictví městskému rychtáři, ale vzhledem k jejich hospodářské funkci je možné je v souladu s autorovým členěním označit také termínem městské vsi.⁵⁰⁵

První polovina 14. století se v případě Uničova nese v duchu stabilizace poměrů. Přílehlé městské vsi ztrácejí svou hospodářskou funkci a za přispění řady možných důvodů, jež jsem prezentoval ve shrnutí příslušné kapitoly, zanikají. V této chvíli, ačkoli k tomu však neexistují nezpochybnitelné doklady, jsou v majetku města jen ta sídliště, která (až na Vřítov), přetrvaly do dnešních dnů. Konkrétně se jedná o Střelice, Dětrichov, Renoty a již jmenovaný Vřítov. Ve druhé polovině sledovaného století nastávají jisté interpretačně složitější situace, které si vzhledem k padesátiletému časovému úseku vyžádaly v tabulce trochu matoucí označení. Písemná zpráva o Řítovu z roku 1368 vesnici připomíná v majetku šlechty.⁵⁰⁶ Vzhledem k tomu, že do té doby neexistuje o vsi žádný doklad, je ji pravděpodobně možné stále počítat k městu. Střelice a Renoty jsou zřejmě po celou druhou polovinu 14. století stále majetkem Uničova. Změna nastává na konci 14. století, kdy se roku 1399 Dětrichov patří olomoucké kapitule a markrabě Prokop dává stejného léta Uničovu Brníčko.⁵⁰⁷ Do roku 1368 má tedy Uničov čtyři vesnice (Renoty, Střelice, Dětrichov, Řítov) po něm tři, přičemž ztráta Dětrichova v celkovém počtu nahrazuje Brníčko, v němž mají dílčí majetky uničovští měšťané ještě před tím, než je městu zapsána markrabětem.⁵⁰⁸

⁵⁰³ CDB II, č. 246, s. 237–239.

⁵⁰⁴ Více k úloze Uničova jako potravinového distributora KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna*, s. 354; ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“, s. 66–67; Týž: *Nové poznatky*, s. 341.

⁵⁰⁵ ŽEMIČKA, Josef: *K organizaci zázemí*, s. 715–717.

⁵⁰⁶ ZDO I, č. 1056, s. 52; dále k Řítovu PAPAŽÍK, David: *Páni ze Sovince*, s. 42.

⁵⁰⁷ CDM XII, č. 524, s. 455–464; CDM XII, č. 563, s. 500.

⁵⁰⁸ ZDO II, č. 127, s. 65; ZDO II, č. 128, s. 65.

Několik zajímavých postřehů lze učinit ke kategoriím, které charakterizovali J. Lhoták a J. Žemlička.⁵⁰⁹ Dětrichov, který z počátku patřil městu, se ocitá v majetku jiné instituce. Je tedy nutné jej vyřadit z kategorie městské vsi, ale pokud byl součástí vikbildu, ve vyšším soudnictví stále podléhá městu a formou soudních pokut, se tak podílí na obohacování městské (rychtářské) pokladny. Stejný příklad může představovat Vřítov, který je v rukou šlechty a je otázkou pro další zamyšlení, zda spadal do uničovského vikbildu. Brníčkem majetkově disponuje zeměpán, zde v zastoupení markraběte Prokopa, přičemž před touto transakcí byl ve vlastnictví špitálu svatého ducha v Litovli.⁵¹⁰ Ani tady se nedá jednoznačně říci v jakém vikbildu, a jestli vůbec v nějakém, se nacházel. Nejlepší možností je se spokojit s označením Brníčka jako městská ves.

Tabulka 1						
Majetková situace města Uničov						
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka
1/2 13. stol.	11	0	0	1	0	0
2/2 13. stol.	11	0	0	0	0	0
1/2 14. stol.	4	0	0	0	0	0
2/2 14. stol.	4; později 3	0	0	0	0	0
1/2 15. stol.	3; později 1	0	0	0	0	0
2/2 15. stol.	1; 3; 4	0	0	1	0	2
Majetková situace uničovských měšťanů						
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích, předměstích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0
1/2 14. stol.	0	0	0	0	0	0
2/2 14. stol.	0	1	0	0	0	0
1/2 15. stol.	0	0	0	0	0	0
2/2 15. stol.	0	0	1	0	0	0

K další proměně majetku dochází v první polovině 15. století. Z počátku Uničov vlastní Brníčko, neboť neexistuje žádný doklad toho, že by markrabské obdarování

⁵⁰⁹ Více rozvádím v úvodu práce, zde jen obecně bez příslušných stran LHOTÁK, Jan: c. d.; ŽEMLIČKA, Josef: *K organizaci venkovského zázemí*.

⁵¹⁰ HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis*, s. 598.

města již neplatilo, nebo nebylo akceptováno. Do roku 1424 má také Střelice a Renoty, které jsou v tomto roce Zikmundem Lucemburským zastaveny Hynčíkovi Stošovi z Kounic. Po roce 1424 je městskou vsí Uničova jen Brníčko a to až do roku 1476, kdy Vladislav Jagellonský stanovuje, aby Střelice a Renoty neoddělitelně patřily městu.⁵¹¹ Roku 1482 si město nárokuje právo také na Medlov. Městskému rozvoji dále přispívá možnost použít dřevo z Doubravy na opravy ve městě a prokazatelné zakládání rybníků v zázemí města. Jeden z uničovských měšťanů má také ve svém vlastnictví mlýn.⁵¹²

Tabulka 2						
Vesnické majetky uničovských měšťanů (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)						
	1/2 13. stol.	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Brníčko	0	0	0	X	0	0
Celkově	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 1 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0
Vesnické majetky města Uničov (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)						
	1/2 13. stol.	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Dětrichov	Y	Y	Y	Y	0	0
Renoty	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Střelice	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Vřítov	Y	Y	Y	Y	0	0
Naleziště 13	Y	Y	0	0	0	0
Naleziště 6	Y	Y	0	0	0	0
Naleziště 18	Y	Y	0	0	0	0
Naleziště 14	Y	Y	0	0	0	0
Naleziště 15	Y	Y	0	0	0	0
U Garáží	Y	Y	0	0	0	0
Za panelovým sídlištěm	Y	Y	0	0	0	0
Medlov	0	0	0	0	0	Y
Brníčko	0	0	0	Y	Y	Y
Celkově	X – 0 Y – 11	X – 0 Y – 11	X – 0 Y – 4	X – 0 Y – 5	X – 0 Y – 3	X – 0 Y – 4

⁵¹¹ Zbytky register králův římských a českých, č. 885, s. 125; SOkA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 37.

⁵¹² KPN VI, č. 1277, s. 213–214; KPN VI, č. 1558, s. 260; SOkA Olomouc, Archiv města Uničov, č. pom. 735, č. inv. 31; Tamtéž, č. inv. 37; Tamtéž, č. inv. 32; Tamtéž, č. inv. 33.

Střelice a Renoty poměrně jasně vystupují jako majetek zeměpána, kterým může volně disponovat, což je v souladu s charakterizováním městské a šosovní vsi podle J. Lhotáka. Jejich trvalé připojení k Uničovu Vladislavem Jagellonským je však zřejmě staví do úplně nové pozice a lze předpokládat, že právě tímto nadáním nastává v Uničově trend měst vytvářet postupně své velkostatky, tak jak je to známé ze závěru 15. století a dále v raném novověku. Snaha města získávat a trvale připojovat k městu vesnické majetky se může odrážet i ve sporu o Medlov, na který si Uničov činí nárok.

Tabulka 3						
Majetková situace města Litovel						
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	1	0	0	1	0	0
1/2 14. stol.	1	0	0	1	0	0
2/2 14. stol.	1(3?)	0	0	0	0	0
1/2 15. stol.	2 (5?)	0	0	0	0	0
2/2 15. stol.	1 (4?)	0	0	2	0	0
Majetková situace litovelských měšťanů						
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích, předměstích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka, rybářů
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	1	1	0	0	1 (rybáři)
1/2 14. stol.	0	1	0	0	0	0
2/2 14. stol.	0	6	4	0	0	0
1/2 15. stol.	0	7	2;3	0	0	0
2/2 15. stol.	1	1	1	0	0	0

O majetkových poměrech litovelského zázemí druhé poloviny 13. století nejlépe informuje listina z roku 1287, ve které se vyjmenovává majetek patřící rychtáři. V tabulce jsem je zahrnul do části příslušející měšťanům. Konkrétně se tedy ve sledovaném prostoru jedná o dva lány v Července, dva lány na opačné straně města, zahrady na Starém Městě, dvůr Kutelhof, mlýn a rybáře. Ačkoli to není bezpečně prameny podloženo, je možné počítat s tím, že v této době byla Červenka městskou vsí, která vzešla z kolonizačních aktivit města ještě před výsadou udělenou

měšťanům roku 1291, která jim umožňuje na pozemcích koupených od šlechty předělávat křoviska na pole. Panovnické privilegium tak podporuje nesnadnou pozici města, které je zejména v počátcích své existence závislé na dostatečném zajištění.⁵¹³

Tabulka 4					
Vesnické majetky litovelských měšťanů (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Červenka	X	0	0	X	0
Chořelice	0	0	X	0	0
Komárov	0	0	X	X	0
Mezice	0	0	X	X	X
Nasobůrky	0	0	X	X	Y
Senice n. H.	0	0	0	X	0
Tři Dvory	0	0	X	0	0
Víska	0	0	0	X	0
Doubrava (ZSV)	0	0	X	X	0
Celkově	X – 1 Y – 0	X – 1 Y – 0	X – 6 Y – 0	X – 7 Y – 0	X – 1 Y – 1
Vesnické majetky města Litovel (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Červenka	Y	Y	Y	Y	Y
Mezice	0	0	0	Y	0
Celkově	X – 0 Y – 1	X – 0 Y – 1	X – 0 Y – 1	X – 0 Y – 2	X – 0 Y – 1

V první polovině 14. století jedinou prokazatelnou městskou vsí zůstává Červenka a je jí po celou dobu středověku. Hospodaření města v okolí dále doplňuje výsada využít suroviny z Doubravy na výstavbu hradeb potřebných k ochraně města.⁵¹⁴ Nový impuls v oblasti vývoje vesnického majetku je možné sledovat až v druhé polovině sledovaného století, kdy jsou zatím jen kusé informace z listin, obohaceny o zápisy v městské knize litovelské. V této době se začínají objevovat zápisy měšťanů, ve kterých probíhají různé majetkové transakce dvorů, zahrad a polí ve vsích

⁵¹³ CDM IV, č. 266, s. 339–341; CDM IV, č. 294, s. 372–374.

⁵¹⁴ CDM IV, č. 324, s. 251.

Chořelice, Komárov, Mezice, Nasobůrky, Tři Dvory a Doubrava. Měšťanský majetek se také vyskytuje v blízkosti města a je tak doložena přítomnost chmelové zahrady před městem a rovněž mlýnů fungujících na ramenech řeky Moravy.

Uvedená sídliště, až na Doubravu a Tři Dvory, které zřejmě vznikly lokační činností Litovle v blízkém hvozdu, nelze považovat za městské vsi. Také není pravděpodobné, že by patřily do litovelského vikbildu. Slouží tak hlavně k rozšíření příjmů jednotlivých měšťanů, kteří tak mají potřebu profitovat nejen z činností odehrávajících se uvnitř města. Zápisy do městských knih však nutně nemuseli provádět jen samotní měšťané, ale řada z nich mohla vzniknout z popudu uvědomělých obyvatel okolí. Na základě jmen a predikátu je téměř nemožné rozlišit je od měšťanů. Tato situace tak alespoň poukazuje na určitou míru dosahu litovelského práva.

I v první polovině 15. století mají měšťané hojné majetky v okolních vsích. Doloženy jsou dvory, zahrady či pole v Července, Komárově, Mezicích, Nasobůrkách, Vísce a Doubravě. Právě Víska může být opět další městskou vsí a doplňuje tak výše uvedenou trojici. V Senici na Hané vlastní měšťan Hanuško se svou ženou dvůr, který si nechávají zapsat do zemských desek.⁵¹⁵ V městských knihách se také začínají výrazněji projevovat statky v nejtěsnějším okolí města převážně v podobě zahrad před městem. Situace se výrazně nemění ani v oblasti vlastnictví mlýnu. Hospodářsky se tak posilují zejména jednotliví měšťané, v jejichž majetku jsou tři mlýny. Jedinou doloženou snahou Litovle získat další ves lze spatřovat v případě Mezic, ze kterých vybírají poplatky, ale právo na mě má mít Slávek z Dobré Vody.⁵¹⁶

Závěr 15. století je charakteristický zejména tím, že se postupně vytrácí doklady o měšťanském majetku v okolních vesnicích a doloženo je hlavně vlastnictví mlýnů. Z výrazných litovelských měšťanů lze jmenovat Veroniku, která roku 1473 přenechává vesnici Kutdörffl Oswaldovi a roku 1481si nárokuje ves Malé Nasobůrky. Vesnici Kutdörffl nezařazují ji do tabulky, protože ves spojuje s dvorem Kutelhof, který náležel do majetku rychtáře již roku 1287. Do druhé poloviny 15.

⁵¹⁵ ZDO X, č. 71, s. 363.

⁵¹⁶ KPN III, č. 1216, s. 659.

století je možné zařadit jistou kolonizační snahu města soustředěnou do oblasti lesa Doubravy.⁵¹⁷

Tabulka 5							
Majetková situace města Olomouc							
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka	Most, mostné
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	0	0	1	0	0	0
1/2 14. stol.	2 (3?)	0	1	1	1	0	1
2/2 14. stol.	6 (7?)	0	1	1	0	0	1
1/2 15. stol.	6 (7?)	2	0	0	0	0	2
2/2 15. stol.	12	5	2 (pol.)	0	0	2	0
Majetková situace olomouckých měšťanů							
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích, předměstích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka, rybářů	Most, mostné
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	5	1	0	0	0	1
1/2 14. stol.	0	3	3	0	0	0	1
2/2 14. stol.	1 (pol.)	9	3	0	0	1	1
1/2 15. stol.	2	19	3	0	1	0	2
2/2 15. stol.	1	7	1	0	0	0	0

Majetkové poměry královského města Olomouc se začínají formovat až ve druhé polovině 13. století. Zřejmě někdy v této době dochází k postupně proměně lesa Holice na vesnici. Listina Václava II. z roku 1291 připomíná majetky, které byly městu dány při první lokaci a V. Nešpor je již pro tuto dobu spojuje s Hněvotínem, Blatcem (Velké Tážaly), Holicemi a částí Křelova.⁵¹⁸ Domnívám se, že z důvodů, které jsem uvedl v příslušné kapitole, to však není možné. Město tedy ve 13. století

⁵¹⁷ KPN VI, č. 770, s. 129; LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 70; SOKA Olomouc, Archiv města Litovel, č. pom. 913, č. inv. 36, sig. A-I-18; LOŠŤÁK, Jaroslav: c. d., s. 108.

⁵¹⁸ NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty*, s. 20.

nedisponuje prokazatelně žádnou městskou vsí. Majetkově se prosazují jen jednotliví měšťané, kteří vlastní různé pozemky ve vsích, které však náleží jiným institucím. Jistý princip městského práva se zřejmě mohl etablovat ve Velkém Týnci, kde je měšťan Jindřich rychtářem, a v Hlušovicích, kde je rychtářem zase Gieselbert.⁵¹⁹ Kromě nemovitých majetků ve vsích vlastní jednotliví měšťané také Jakubský mlýn a úřad mostmistra, který se však ještě nepojí s městem, ale je v rukou panovníka.⁵²⁰ Obecně se tedy dá konstatovat, že městská obec zatím neproniká do zázemí a nemá žádnou síť městských vsí. Jednotlivým měšťanům se však daří získávat dílčí majetky na vesních patřících jiným institucím a posilují tak zejména své vlastní postavení.

Městu se daří vytvořit základ pro svou městskou síť až v první polovině 14. století. Prokazatelně roku 1306 náleží městu Holice. Dále panovník, který zde vystupuje jako majitel pozemků, poskytuje městu křoviska a louky Pyrkwis jižně od města, aby zde založili vsi Nové Sady. Olomouc ještě téhož roku umožňuje svým dvěma měšťanům zakládací akt provést. Město má také založit Grygov.⁵²¹ Vzhledem k majetkovým problémům se však podaří vesnici uvést k životu až později. Otazník visí také nad počátkem Nového Světa, ke kterému jsem se v příslušné kapitole již vyjádřil, a je možné, že jej město lokuje zhruba ve stejné době jako Nové Sady. Kromě vesnic je počítán do majetku Olomouc také Jakubský mlýn a úřad mostmistra, který je však přenechán měšťanu Waltherovi. Ostatní měšťané pokračují v nastoleném trendu a v okolních vsích vlastní stále majetky obdobného rozsahu jako v předchozím období.

Druhá polovina 14. století znamená pro Olomouc skok. Rozšiřuje své vesnické zázemí na celkem šest městských vsí. Po vykoupení lesa od vladyků z Majetína se jim konečně podaří založit Grygov, který měli možnost vybudovat již v roce 1306. Městské statky dále obohacují Nemilany, Hněvotín a Blatec. Nejasná je stále existence Nové Světa. Městu také patří mostné východně od města, úřad však deleguje na jednoho ze svých měšťanů. Vlastnictví měšťanů se také rozmnožuje a dílčí majetky mají celkem v devíti okolních vesnicích a to včetně těch, které patří městu. Jejich dvory a domy se postupně koncentrují také na předměstích, zvláště pak na Střední ulici. Dále zakupují mlýny s příslušenstvím. Jedním z měšťanů, který

⁵¹⁹ CDB V/1, č. 399, s. 594–595; CDB V/2, č. 638, s. 260–262; BISTRICKÝ, Jan: *c. d.*, s. 106.

⁵²⁰ CDB V/1, č. 361, s. 536–537; CDB V/1, č. 77, s. 142–144; CDB V/1, č. 361, s. 536–537.

⁵²¹ CDM V, č. 195, s. 207; CDM VI, č. 80, s. 56.

svým majetkem vystupuje nad ostatní, je Václav, jenž má početnou základnu v Příkazích.⁵²²

Tabulka 6 (první část)					
Vesnické majetky měšťanů (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Bělidla	0	X	0	0	0
Blatec	0	0	0	0	0
Břuchotín	0	0	X	0	0
Bystrovany	0	0	0	0	0
Velká Bystřice	0	0	0	Y	0
Čertoryje	0	0	0	Y	Y
Grygov	0	0	X	X	0
Hejčín	0	0	0	X	0
Hlušovice	X	0	0	0	0
Hněvotín	0	0	X	X	X
Hodolany	0	0	0	X	0
Holice	0	0	0	X	0
Horka n. M.	0	0	0	X	0
Hynkov	0	0	0	0	0
Charváty	0	0	X	0	0
Chválkovice	0	X	0	0	0
Kožušany	0	0	X	0	0
Křelov	0	0	0	X	X
Kyselov	0	0	0	X	0
Součet	X – 1 Y – 0	X – 2 Y – 0	X – 5 Y – 0	X – 8 Y – 2	X – 2 Y – 1

V první polovině 15. století se počet olomouckých městských vsí nemění a dochází tak ke stabilizaci situace. Dílčí pozemky má město dále v Křelově, kdy se jako majetek města uvádí část této vsi. Město pro sebe také získává vykoupením od měšťanů úřady mostmistrů. Měšťané v této době zažívají největších majetkový rozmach. Své nemovitosti mají rozesety, v rámci sledovaného okruhu, v 19 vsích. Jsou také vlastníky mlýnů a po nějaký čas mají mostné, které od nich vykupuje postupně město.

Nejvýraznější změna nastává ve druhé polovině 15. století, kdy Olomouc začíná budovat svůj velkostatek a vlastní největší počet vsí, které kdy mělo. Podíl na tom nemá jen samotné město, ale také vstřícná darování Matyáše Korvína. Obec zakládá na svých pozemcích rybníky a výrazně posiluje svou pozici. Celkově se počet

⁵²² ZDO I, č. 354, s. 18. Dále viz příslušná kapitola.

majetků měšťanů ve vsích v zázemí Olomouce zmenšuje. Do popředí se z řad měšťanstva dostávají hlavně významné olomoucké rodiny, z nichž lze jmenovat například Salczary a dále jmenovitě Řehoře Molara nebo Linka.⁵²³

Tabulka 6 (druhá část)					
Vesnické majetky měšťanů (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Lazce	0	0	0	X	0
Moravská Loděnice	0	0	0	X	X
Nemilany	0	0	X	X	0
Nové Sady	0	X	0	X	0
Nový Svět	0	0	0	0	X
Příkazy	0	0	Y ⁵²⁴ ;X	0	0
Řepčín	X	0	0	0	X
Skrbeň	0	0	0	X	0
Slavonín	0	0	0	X	0
Topolany	X	0	0	0	0
Tověř	X	0	0	0	0
Velký Týnec	X	0	0	0	0
Vojnice	0	0	X	X	0
Gošikl	0	0	0	X	0
Povel	0	0	0	X	0
Střední ulice	0	0	X	0	0
Psí ulice	0	0	0	X	0
Vozovka	0	0	0	0	X
Litovelská ulice	0	0	0	X	X
Ostrovky	0	0	X	0	0
Předmostí	0	0	0	0	0
Součet	X – 4 Y – 0	X – 1 Y – 0	X – 4 Y – 1 (pol.)	X – 11 Y – 0	X – 5 Y – 0
Celkově	X – 5 Y – 0	X – 3 Y – 0	X – 9 Y – 1 (pol.)	X – 19 Y – 2	X – 7 Y – 1

⁵²³ Rozmach Olomouce až do roku 1575 tabulkou vyjadřuje PAPAÍK, David: *Majetkové poměry*, s. 103.

⁵²⁴ Polovina

Tabulka 7 (první část)					
Vesnické majetky města (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Bělidla	0	0	0	0	Y
Blatec	0	0	Y	Y	Y
Břuchotín	0	0	0	0	0
Bystrovany	0	0	0	0	Y
Velká Bystřice	0	0	0	0	0
Čertoryje	0	0	0	0	0
Grygov	0	0	Y	Y	Y
Hejčín	0	0	0	0	0
Hlušovice	0	0	0	0	0
Hněvotín	0	0	Y	Y	Y
Hodolany	0	0	0	0	X
Holice	0	Y	Y	Y	Y
Horka n. M.	0	0	0	0	0
Hynkov	0	0	0	0	Y
Charváty	0	0	0	0	0
Chválkovice	0	0	0	0	0
Kožušany	0	0	0	0	0
Křelov	0	0	0	X	X
Kyselov	0	0	0	0	Y
Součet	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 1	X – 0 Y – 4	X – 1 Y – 4	X – 2 Y – 7

Tabulka 7 (druhá část)					
Vesnické majetky města (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13	½ 14	2/2 14	½ 15	2/2 15
Lazce	0	0	0	0	0
Moravská Loděnice	0	0	0	0	0
Nemilany	0	0	Y	Y	Y
Nové Sady	0	Y	Y	Y	Y
Nový Svět	0	Y?	Y?	Y?	Y
Příkazy	0	0	0	0	0
Řepčín	0	0	0	0	0
Skrbeň	0	0	0	0	Y
Slavonín	0	0	0	0	0
Topolany	0	0	0	0	0
Tověř	0	0	0	0	0
Velký Týnec	0	0	0	0	X
Vojnice	0	0	0	0	0
Gošikl	0	0	0	0	0
Povel	0	0	0	0	0
Střední ulice	0	0	0	0	0
Psí ulice	0	0	0	0	0
Vozovka	0	0	0	0	0
Litovelská ulice	0	0	0	0	0
Ostrovy	0	0	0	0	X, Y
Předmostí	0	0	0	0	X
Součet	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 1 (2?)	X – 0 Y – 2 (3?)	X – 1 Y – 2 (3?)	X – 3 Y – 5
Celkově	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 2 (3?)	X – 0 Y – 6 (7?)	X – 2 Y – 6 (7?)	X – 5 Y – 12

Přerov je na tom z hlediska sdílnosti všech možných pramenů nejhůře. K rozvoji města dochází částečně za markraběte Jošta, který městu dává pět lesů a někdy za jeho panování je Přerovu robotně zavázána velká skupina vesnic, které se nacházejí v majetku různých církevních institucí.⁵²⁵ Přerovští měšťané své jednotlivé dvory a statky umisťují převážně do nejbližšího okolí města, čímž se postupně vytvářejí

⁵²⁵ CDM XI, č. 400, s. 359–360.

známá předměstí. Doloženy jsou hlavně ve druhé polovině 14. století a trend pokračuje až do konce středověku.

Jediná přerovská městská ves je Šírava, která se připomíná roku 1457. Hospodářství města je dále obohaceno litinou z 28. září 1461, kdy Přerov kupuje rozsáhlé pozemky v podobě luk u Troubek.⁵²⁶

Nejasný je právní vztah, jakým jsou k Přerovu zavázány vesnice, které mají vykonávat robotní povinnosti spočívající v opevňování města. Možná se může jednat o přežitek dávných služebních povinností, které nějakým způsobem mohly přetrvat v nedochovaných listinách, a Přerovští si na markraběti znovu vymohli jejich obnovení a zanesení do městských knih.

Tabulka 8					
Vesnické majetky měšťanů přerovských (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Nahošovice	0	0	X	0	0
Předměstí u mostu	0	0	X	X	X
Šírava	0	0	0	0	0
Židovská ulice	0	0	0	X	0
Celkově	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 2 Y – 0	X – 2 Y – 0	X – 1 Y – 0
Vesnické majetky města Přerov (X – dílčí majetek; 0 – žádný doklad; Y – celá ves)					
	2/2 13. stol.	1/2 14. stol.	2/2 14. stol.	1/2 15. stol.	2/2 15. stol.
Šírava	0	0	0	0	Y
Celkově	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 0	X – 0 Y – 1

⁵²⁶ AČ XVI, č. 80, s. 135–136. SOkA Přerov, Archiv města Přerov, č. inv. 6.

Tabulka 9							
Majetková situace města Přerov							
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka	Most, mostné
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
1/2 14. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 14. stol.	0	0	0	5	0	0	0
1/2 15. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 15. stol.	1	0	0	0	1	0	0
Majetková situace přerovských měšťanů							
	Počet celých vsí	Dílčí majetek ve vsích, předměstích	Mlýn	Les, křoviska	Louky, pastviny	Vlastnictví rybníka, rybářů	Most, mostné
1/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 13. stol.	0	0	0	0	0	0	0
1/2 14. stol.	0	0	0	0	0	0	0
2/2 14. stol.	0	2	0	0	0	0	1
1/2 15. stol.	0	0	0	0	0	0	1
2/2 15. stol.	0	0	0	0	0	0	0

Na představených královských městech střední Moravy se ukazuje jak je i na takto poměrně malém prostoru situace odlišná. Samozřejmě, že jisté odchylky vznikly díky počtu dostupného pramenného materiálu, ale i přesto se domnívám, že v rámci možností byly parametry zvoleny vhodně.

Uničov jako jedno z našich nejstarších měst je na tom ohledně majetkové situace ve 13. století, zejména díky učiněným a vyhodnoceným archeologickým výzkumům, nejlépe. Jeho nespornou výhodou je, že byl vysazen do prostředí, kde měl možnost, nejen právně, ale i prostorově, expandovat. Navíc zvýšená poptávka po základních potravinách jen umocnila jeho kolonizační činnost a město tak věnoval velkému počtu vsí, případně dvorů, z nichž však jen zlomek přetrval do dnešních dnů. Po divokém rozvoji přišel rychlý konec nejpozději na přelomu 13. a 14. století se zázemí Uničova

postupně stabilizovalo zhruba do podoby, kdy Uničovu hospodářsky stačí tři až čtyři městské vsi.

Ostatní sledovaná města na tom tak dobře ve 13. století nejsou. Nedomnívám se, že velký podíl na této situaci má málo dochovaných písemných pramenů, které by mohly pomoci problematiku osvětlit, ani stav archeologického poznání zázemí měst. Neboť, například s porovnáním se archeologickou situací Litovle, je Uničov, co se týče počtu zaniklých vesnic v jeho zázemí, spíše výjimkou.

Litovelská situace se stabilizuje až na konci 13. století. Předchozí rychtář se zřejmě dostal do jistých finančních potíží, ze kterých se pravděpodobně podařilo dostat až jeho následníkovi. Právě pozice fojta musela v počátečních existencích města hrát velkou roli, neboť to byl zřejmě on, viz příklad Uničov – Dětrichov, kdo se podílel na vesnickém zajištění města. Litovel, ačkoli leží na prahu lesa Doubravy, který poskytoval dostatečné množství prostoru, sice roku 1291 obdržel právo na předělávání lesů a křovisek koupených od šlechty, ale jeho kolonizační úloha nebyla tak velká, jak běžné uvádí literatura. Neustále jsou opakovány závěry V. Pinkavy, který považoval Tři Dvory, Vísku, Doubravu, Dörenbach a Greyden za výsledek kolonizační aktivity Litovle. Částečně s ním lze souhlasit jen v případě Doubravy, Třech Dvorů a Vísky. Nikde však nevystupují výslovně jako městské vsi a zprávy o nich jsou známy jen v litovelské městské knize, kde se na ně odkazuje v případech, kdy v nich mají nemovitosti jednotliví měšťané. Bez archeologických výzkumů, které by mohly říci, kdy tyto vesnice vznikly, jsem však odkázán jen na písemné prameny, které Tři Dvory a Doubravu jmenují ve druhé polovině 14. století a Vísku v první polovině 15. století. Do výčtu V. Pinkavy je třeba zařadit Červenku, která jediná prokazatelně existuje již ve 13. století a stejně jako v předchozích případech je možné o ní uvažovat jako o vesnici založené městem. V tabulce vystupuje stabilně jako městská ves, hlavně z důvodu, že se pojí s majetkem rychtáře.

Olomouc ve 13. století také nevlastní žádnou městskou ves. Ačkoli listina z roku 1291 připomíná jisté pozemky, které byly Olomouci dány při první lokaci, nelze je ztotožnit s žádnou vesnicí. Určité srovnání se nabízí s Litovlí, které panovník Václav II. také ve stejném roce uděluje listinu. Obě se shodně věnují majetkovému zajištění města, neuvádí však vesnice, ale jen konkrétně pozemky či majetek. Pod tímto pojmem si je zřejmě možné představit vlastnictví menších dvorů a usedlostí

sloužících k obhospodařování polí v blízkém okolí města. Zatím co Litovel má do svého okolí teprve pronikat a kultivovat zalesněnou krajinu, Olomouc je takovými pozemky již vybavena. Ačkoli se ještě na počátku 14. století uvádějí křoviska jižně od města, dá se konstatovat, že Olomoucké zázemí už v této době nabízelo jen málo zalesněného území, které by bylo možné kolonizovat.

Právě počátkem 14. století je královskými výsadami umožněno Olomouci proniknout do zázemí a postupně vytvořit svou síť městských vesnic, která se nakonec ustaluje někdy ve druhé polovině sledovaného století. Podobně je na tom i Litovel, kde se dá předpokládat, že městské vsi reálně fungují až ve druhé polovině 14. století. U Uničova dochází ke stabilizaci vesnického majetku města již na počátku 14. století a drží si ho až do první poloviny 15. století. Obecně lze tak časový úsek druhá polovina 14. až první polovina 15. století charakterizovat jako dobu, kdy Litovel, Olomouc a Uničov stabilizují síť městských vesnic, kterou obohacují případnými menšími transakcemi v podobě mlýnů či úřadu mostmistra. Z této skupiny mírně vybočuje Přerov, což je dáno hlavně slabší pramennou základnou, ale i tady se dá vypořádat, že koncem 14. stol. obdržel Přerov majetek v podobě poměrně velkého počtu lesů, které musely město nezanedbatelně hospodářsky obohatit.

Druhá polovina 15. století se jasně nese ve znamení budování velkostatku královského města Olomouc. Dochází k výraznému posílení sítě městských vsí, které nabývají na svém počtu a eskalují dále v raném novověku. Tato situace nepůsobí u Olomouce nijak zvlášť překvapivě, ale lze pozorovat takové snahy i u ostatních sledovaných královských měst? Domnívám se, že částečně ano. Litovel si již v první polovině 15. století nárokuje ves Mezice. Uničov, tentokrát však ve druhé polovině 15. století, zase Medlov. Jako součást Přerova se připomíná Šírava. Nejen tedy Olomouc, ale i ostatní královská města střední Moravy se, možná i po vzoru nejsilnějšího subjektu, snaží rozšířit své majetkové základy. Neděje se tak jen kupováním vesnic, ale rovněž zakládáním rybníků, které jsou na prahu raného novověku velmi výnosné.

K účinnému srovnání majetkových poměrů měšťanů uvedených královských měst by bylo třeba, aby byly dochovány alespoň ke každému z nich městské knihy, které jsou tak k dispozici jen pro Uničov a Litovel. Přesto je možné učinit alespoň dílčí

závěry. V rámci okruhu jedné míle, který v této práci slouží jako geografický horizont, mají měšťané rozptýlené majetky jak po vsích městských, tak po těch ve vlastnictví jiných institucí. Jejich nárůst nastává ve druhé polovině 14. století, což je však částečně dáno dobou, kdy byly zaznamenávány do městských knih. Doklady z listiny ze 13. století v případě Olomouce ukazují, že měšťané měli své majetky ve vesnicích, na mlýnech a jiných úřadech již v této době. Zaměří-li se hlavně na druhou polovinu 14. století a průběh století následujícího, dá se konstatovat, že, a projevuje se to hlavně v případě Olomouce, nastává největší rozmach měšťanského vlastnictví v první polovině 15. století. Ve druhé polovině dochází k jeho postupnému úbytku a koncentraci do rukou významných měšťanských rodin.

Ačkoli jsem kus problematiky v této studii vyhodnotil, stále existuje dostatečný prostor umožňující bádání posunout dále. V předkládané práci jsem se převážně na jednotlivé majetky, ale jak se ukázalo v úvodu, nejasné je zejména právní podchycení problematiky a objasnění pojmů vikbild, šosovní ves, městská ves. V budoucnu bude potřeba také dále zpracovat vlastnictví měst a měšťanů mimo oblast jedné míle. Hlavně u Olomouce má tento prostor velký potenciál, protože nejbližší okolí města již bylo velmi hustě osídleno. Cenné informace také přinášejí výsledky archeologických výzkumů. V okolí Uničova a Litovle stále probíhá intenzivní povrchová prospekce, která se zřejmě v nejbližší době dočká svého vyhodnocení.

7 Summary

The economical background of towns in the Middle Ages is one of the basic questions the historiography. There are a plenty way how to deals with that issue but only cooperation of more scientific disciplines can serve a satisfactory results.

In fact the firs letters about economic bacground of the Middle Ages towns were pure historical and followed the towns and townspeople propety in near and far villages. In this base are built works of J. Mezník from 1960 and 1965 which deal with Prag (*Venkovské statky pražský měšťanů*, 1965) and Brno (*Venkovské statky brněnských měšťanů 1960*) townspeople propety in village around above mentioned towns. On necessity of participation the Archaeology to the problem of economic bacground of theMiddle Ages towns pointed Z. Dragoun, Z. Smetánka and J. Klápště to the example of Prague. The last of this trio applied cooperation of history and archaeology on Most region which was destroyed by surface mining and before that it had to be archaeogically explored. The next places (exept Prague and Most) where was combinated archaeology, history and archaeobotanical analyzes is for example Uherské Hradiště, České Budějovice and Brno.

The basic terminology which charakterizes relations between towns and their economic background and mainly near villages was newly included in two articles by J. Lhoták and J. Žemlička. They described among other what does meam by notions like borough (šos), towns village and weichbild.

This thesis deals with the economical background of towns in central Moravia. This region is reprezentated by the towns Uničov, Litovel, Olomouc and Přerov. Each of these towns provides little bit a diferent type od sources, but anyway results can be compared. In the 13th century has the most advanced background Uničov because he supplies minner and needs a developed rural background. After remission (but not completely) of mining activities at the end of 13th century in Jeseníky is the situation stabilized and Uničov has almost same held like Litovel. Second part of the 14th century is significant for growth the towns and townspeople property around their towns. They have mainly land, gardens, meadows and mills. This situation takes to first part of 15th centruy. After that strated towns development and mainly Olomouc in the end of 15th and in next time builds a large rural bacground.

8 Seznam zkratk

ACO – Archeologické centrum Olomouc

AČ – Archiv český

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

CDM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae

KPN – Knihy půhonné a nálezové

NMKO – Nejstarší městská kniha olomoucká

NPÚ – Národní památkový ústav

PKO – Památná kniha olomoucká

ZDO – Moravské zemské desky olomoucké řady

9 Prameny a literatura

Prameny

Netištěné prameny

SOkA Olomouc

Archiv města Litovel, listiny (č. pom. 913)

č. inv. 17, sig. A-I-8.
č. inv. 32, sig. A-I-14.
č. inv. 33, sig. A-I-15.
č. inv. 36, sig. A-I-18.
č. inv. 38, sig. A-IV-51.
č. inv. 39, sig. A-I-19.

Archiv města Olomouc, listiny (č. pom. 1549)

č. inv. 73, č. poř. 87.
č. inv. 85, č. poř. 104.
č. inv. 88, č. poř. 82.
č. inv. 99, č. poř. 132.
č. inv. 126, č. poř. 164.
č. inv. 138, č. poř. 177.
č. inv. 141, č. poř. 184.
č. inv. 142, č. poř. 185.
č. inv. 146, č. poř. 189.
č. inv. 149, č. poř. 192.
č. inv. 153, č. poř. 193.
č. inv. 161, č. poř. 207.
č. inv. 171, č. poř. 222.
č. inv. 183, č. poř. 235.
č. inv. 189, č. poř. 241.
č. inv. 202, č. poř. 262.
č. inv. 218, č. poř. 279.
č. inv. 233, č. poř. 294.
č. inv. 234, č. poř. 295.
č. inv. 259, č. poř. 320.
č. inv. 282, č. poř. 346.
č. inv. 285, č. poř. 350.
č. inv. 301, č. poř. 366.
č. inv. 305, č. poř. 370.
č. inv. 306, č. poř. 371.
č. inv. 322, č. poř. 387.
č. inv. 361, č. poř. 427.
č. inv. 368, č. poř. 434.

Archiv města Uničov, listiny (č. pom. 735)

č. inv. 17.
č. inv. 22.
č. inv. 28.

č. inv. 31.
č. inv. 32.
č. inv. 33.
č. inv. 35.
č. inv. 37.
č. inv. 42.

Sbírka map a plánů

č. inv. 2185.

SOkA Přerov

Archiv města Přerov, listiny

č. inv. 6.

Tištěné prameny

Archiv český. Díl X. Ed. KALOUSEK, Josef. Praha 1890.

Archiv český. Díl XVI. Ed. KALOUSEK, Josef. Praha 1897.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (1198–1230). Ed. FRIEDRICH, Gustav. Praeae 1912.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1 (1231–1238). Ed. FRIEDRICH, Gustav. Praeae 1942.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1 (1241–1253). Ed. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša. Praeae 1974.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1 (1253–1266). Ed. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša. Praeae 1974.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2 (1267–1278). Ed. ŠEBÁNEK, Jindřich – DUŠKOVÁ, Sáša. Praeae 1981.

Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI/1(1278–1283). Ed. SVITÁK, Zbyněk – KRMÍČKOVÁ, Helena – KREJČÍKOVÁ, Jarmila. Praha 2006.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV (1268–1293). Ed. BOČEK, Antonín. Olomucii 1845.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V (1294–1306). Ed. BOČEK, Antonín – CHYTIL, Josef. Brunae 1850.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI (1307–1333). Ed. CHYTIL, Josef: Brünn 1854.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VIII (1350–1355). Ed. BRANDL, Vincenz. Brünn 1874.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IX (1356–1366). Ed. BRANDL, Vincenz. Brünn 1875.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI (1375–1390). Ed. BRANDL, Vincenz. Brünn 1885.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XII (1391–1399). Ed. BRANDL, Vincenz. Brünn 1890.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XIII (1400–1407). Ed. BRANDL, Vincenz. Brünn 1897.

ČERNÝ, František: *Ukazatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým*. Brno 1914.

Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Svazek I–VII. Ed. BRANDL, Vincenc – BRETHOLZ, Bertold. Brunae 1872–1911.

LOŠŤÁK, Jaroslav: *Litovelská městská kniha soudní a pamětní 1359–1577*. Brno 1976 (nepublikovaná diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.).

Moravské zemské desky. Řada olomoucká. I. svazek (1348–1466). Ed. CHLUMECKÝ, Petr – CHYTIL, Josef – DEMUTH, Karl – WOLFSKRON, Adolf. Brünn 1856.

Nejstarší městská kniha olomoucká: (Liber actuum notabilium) z let 1343–1420. Ed. SPÁČIL, Vladimír. Olomouc 1982.

OBŠIL, Karel: *Městská kniha litovelská 1359–1577*. Uloženo v SOkA Olomouc, sig. B1748.

Památná kniha olomoucká (kodex Václava z Jihlavy) z let 1430–1492, 1528. Ed. SPÁČIL, Vladimír – SPÁČILOVÁ, Libuše. Olomouc 2004.

Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480. Ed. SEDLÁČEK, August. Praha 1914.

VEPŘEKOVÁ, Eva: *Edice Nejstarší městské knihy litovelské.* Brno 2011 (nepublikovaná magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.).

Literatura:

BAKALA, Jaroslav: *Monopolizace tržních vztahů a milové právo ve městech severní Moravy a Opavska do počátku 15. století.* Časopis Slezského muzea, 22, 1973, série B, s. 50–63.

BAKALA, Jaroslav: *Venkovské majetky měst a měšťanů na severní Moravě.* Časopis Slezského muzea, 24, 1975, série B, 106–119.

BAKALA, Jaroslav: *Urkundenzeugnisse von der Weichbildverfassung in den mährischen Städten des Magdeburger und Leobschützer Rechtes.* Folia diplomatica, 2, 1976, s. 77–86.

BISTRICKÝ, Jan: *Město.* In: ŠMĚRAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I.* Olomouc 2009, s. 103–106.

BEZDĚČKA, Josef: *Dějiny Litovle od počátku až do února 1948 (I.).* Olomouc 1993 (strojopis uložený ve Vědecké knihovně Olomouc).

BLÁHOVÁ, Marie: *Hladomor v Čechách roku 1282 a jeho reflexe v české středověké historiografii.* In: LEDVINKA, Václav – PEŠEK, Jiří (ed.): *Ponížení a odstrčení: města versus katastrofy.* Praha 1998, s. 161–170.

BOROVSKÝ, Tomáš – JAN, Libor – ŠMERDA, Jan: *Hospodářství.* In: JAN, Libor (ed.): *Dějiny Brna 2, Středověké město.* Brno 2013, s. 459–507.

BUREŠOVÁ, Jana (ed.): *Uničov. Historie moravského města.* Uničov 2013.

ČAPEK, Ladislav: *Město České Budějovice a jeho zázemí ve vrcholném středověku*. *Achaeologia Historica*, 37, 2012, č. 1, s.143–164.

DOLEŽEL, Jiří: *K městskému zřízení na středověkém Brněnsku do roku 1411*. *Mediaevalia archaeologica*, 2, 2000, s. 159–259.

DRAGOUN, Zdeněk – SMETÁNKA, Zdeněk – KLÁPŠTĚ, Jan: *Príspevek ke studiu zemědělského zázemí středověké Prahy*. *Archeologické rozhledy*, 35, 1983, č. 4, s. 387–426.

DRECHSLER, Aleš – FIŠMISTROVÁ, Věra – LAPÁČEK, Jiří (ed.): *Dějiny města Přerova v datech*. Přerov 2006.

DRECHSLER, Ales: *Historie archeologických poznání města Přerova a výzkumy Muzea Komenského v Přerově*. In: ŽUREK, Karel (ed.): *Historický Přerov I*. Přerov 2011, s. 26–40.

FALTÝNEK, Karel: *Litovel (okr. Olomouc)*. *Přehled výzkumů*, 54, 2013, č. 2, s. 213.

FALTÝNEK, Karel: *Litovelské masné krámy ve světle historických pramenů a archeologických výzkumů*. *Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci*, 2012, s. 32–47.

HOSÁK, Ladislav: *Několik poznámek k nejstarším dějinám Uničova*. *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, 109, 1963, s. 5–6.

HOSÁK, Ladislav: *Dějiny Přerova v době předhusitské*. In: HOSÁK, Ladislav – DOSTÁL, Josef (ed.): *Dějiny města Přerova I*. Přerov 1970, s. 127–146.

HOSÁK, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. 2. vyd. Praha 2004.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha 1970.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha 1980.

CHAROUZ, Zdeněk: *Zaniklé olomoucké předměstí Ostrovy*. Okresní archiv v Olomouci: zpráva o činnosti Okresního archivu v Olomouci za rok 1984, 1984, s. 153–154.

CHUPÍK, František: *K přesnějšímu datování uničovského městského opevnění*. Památkový ústav v Olomouci. Výroční zpráva, 1999 (vyd. 2000), s. 82–86.

JEŽEK, Martin: *Hospodářský region středověkého města*. In: MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, Jana – KLÁPŠTĚ, Jan – JEŽEK, Martin – MEDUNA, Petr (ed.): *Život v archeologii středověku*. Praha 1997, s. 309–320.

KALÁBEK, Marek: *Uničov „Mezi silnicemi“, ulice Mohelnická*. Rkp. nálezové zprávy č. v archivu ACO 312/2013. Uloženo: Archiv nálezových zpráv ACO.

KALÁBKOVÁ, Pavlína: *Prehistorické období*. In: BUREŠOVÁ, Jana (ed.): *Uničov. Historie moravského města*. Uničov 2013, s. 19–35.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Archeologie a zázemí středověké Prahy*. Archaeologica Pragensia, 5, 1984, s. 289–294.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Paměť krajiny středověkého Mostecka*. Most 1994.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Středověké město a jeho region: východiska archeologického projektu*. Mediaevalia archaeologica, 1, 1999, s. 13–20.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226)*. Mediaevalia archaeologica, 4, 2002, s. 5–382.

KLÁPŠTĚ, Jan: *Proměna českých zemí ve středověku*. 2. vyd. Praha 2012.

KOČÁR, Petr – ŠLÉZAR, Pavel – JANKOVSKÁ, Vlasta – KOČÁROVÁ, Romana: *Environmentální a archeologický výzkum příkopu kostela sv. Marka v Litovli – vztah nivy řeky Moravy a vrcholně středověkého města*. Ve službách archeologie, 8, 2008, č. 1, s. 157–170.

KOHOUT, Štěpán: *Hospodářský vývoj*. In: ŠMĚRAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I*. Olomouc 2009, s. 154–160.

KOHOUT, Štěpán: *Politický vývoj*. In: ŠMĚRAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I*. Olomouc 2009, s. 127–137.

KOHOUTEK, Jiří: *Počátky města Přerova*. Archaeologia historica, 20, 1995, s. 187–200.

KOUŘIL, Miloš: *Přerov v období předbělohorském*. In: HOSÁK, Ladislav – DOSTÁL, Josef (ed.): *Dějiny města Přerova I*. Přerov 1970, s. 171–263.

LAPÁČEK, Jiří: *Otazníky nad listinou Přemysla Otakara II. pro Přerov z roku 1256*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 19, 2011, s. 5–33.

LHOTÁK, Jan: *Šosovní, nebo poddanské vesnice? K interpretaci pozemkového příslušenství zeměpanských měst ve středověku*. Český časopis historický, 111, 2013, č. 3, s. 517–562.

MEZNÍK, Jaroslav: *Venkovské statky brněnských měšťanů ve 14. a 15. století*. Sborník matice moravské, 79, 1960, s. 129–147.

MEZNÍK, Jaroslav: *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*. Praha 1965.

MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk – PLAČEK, Miroslav: *Opevnění moravských zeměpanských a biskupských středověkých měst*. Forum urbes medii aevi, 5, 2008, s. 6–33.

MICHNA, Pavel: *Dvě sídlištní stavby z počátků lokačního Uničova. Příspěvek do diskuze k otázce zemnic ve městech a vesnicích 13. století*. Vlastivědný věstník moravský, 32, 1980, s. 161–186.

NEKUDA, Vladimír: *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno 1961.

NEŠPOR, Václav: *Dějiny Olomouce. Vlastivěda moravská*. Brno 1936.

NEŠPOR, Václav: *Dějiny roboty na panství olomouckém*. Olomouc 1960.

NEUHÄSLOVÁ-NOVOTNÁ, Zdenka: *Mapa potencionální přirozené vegetace České republiky (Mapa 1: 500 000)*. Praha 1998.

NOVÁK, Jakub: *Hospodářské zázemí Uničova ve středověku*. Olomouc 2014 (nepublikovaná bakalářská práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.).

NOVÁK, Jaromír: *Rýžoviště zlata na řece Oskavě*. Severní Morava, 50, 1985, s. 30–37.

NOVÝ, Rostislav: *Hospodářský region Prahy na přelomu 14. a 15. století*. Český časopis historický, 19, 1971, č. 3, s. 397–418.

PAPAJÍK, David: *Páni ze Sovince: dějiny rodu moravských sudích*. Praha 2005.

PAPAJÍK, David: *Majetkové poměry na střední Moravě ve 14. – 16. století*. Olomouc 2003.

PINKAVA, Viktor: *Vlastivěda moravská – Litovelský okres*. Brno 1903.

PROCHÁZKA, Rudolf: *Zemědělské zázemí a potravinářská řemesla v Uherském Hradišti ve 13. a 14. století*. Archaeologia historica, 8, 1983, s. 109–118.

PROCHÁZKA, Rudolf – DOLEŽEL, Jiří: *Současný stav poznání počátků jihomoravských měst*. Přehled výzkumů, 42, 2000, s. 25–74.

PROCHÁZKA, Rudolf – SULITKOVÁ, Lenka: *Uherské Hradiště ve 13. – 15. století*. Uherské Hradiště 1984.

ROUBIC, Antonín: *Přerov za husitství a do nástupu Pernštejnů (v letech 1412–1475)*. In: HOSÁK, Ladislav – DOSTÁL, Josef (ed.): *Dějiny města Přerova I*. Přerov 1970, s. 147–170.

SCHENK, Zdeněk – MIKULÍK, Jan: *Poznámky ke středověkému osídlení města Přerova z pohledu nových archeologických výzkumů*. In: ŽUREK, Karel (ed.): *Historický Přerov I*. Přerov 2011, s. 9–25.

SCHIRMEISEN, Karl: *Zur Frühgeschichte Mähr.-Neustadts*. Brünn 1940.

SCHIRMEISEN, Karl: *15 Jahre Vorgeschichtsforschung im Mähr.-Neustädter Gebiet*. Brünn 1943.

SNÁŠIL, Robert: *Přínos archeologických dokladů specializovaných řemesel pro poznání ekonomiky Uherskohradištska za feudalismu*. Archaeologia historica, 8, 1983, s. 95–108.

ŠLÉZAR, Pavel: *Předběžná zpráva o objevu „Antiqua civitas“ na Starém městě v Litovli a několik poznámek k aspektům geneze Litovle*. Přehled výzkumů, 46, 2005, s. 103–110.

ŠLÉZAR, Pavel: *Archeologický výzkum v suterénu budovy Městského klubu v Litovli*. Vlastivědný věstník moravský, 60, 2008, č. 2, s. 167–183.

ŠLÉZAR, Pavel: *Kostely a sakrální stavby v Litovli*. Olomouc 2008.

ŠLÉZAR, Pavel: „*Nova villa*“ – počátky královského města očima archeologie. In: BUREŠOVÁ, Jana (ed.): *Uničov. Historie moravského města*. Uničov 2013, s. 56–70.

ŠLÉZAR, Pavel: *Nové poznatky ke zpracování kovů z Uničova ve středověku: k 800. výročí založení Uničova*. Vlastivědný věstník moravský, 65, 2013, č. 4, s. 337–346.

ŠLÉZAR, Pavel – ŘEŘICHOVÁ, Zdeňka – HENDRYCHOVÁ, Lucie – SŮVOVÁ, Zdeňka: *Environmentální nálezy z vrcholně středověké a raně novověké Litovle*. Ve službách archeologie, 8, 2008, č. 22, s. 197–206.

ŠMERAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I*. Olomouc 2009.

VANĚČEK, Zdeněk: *Zprávy o archeobotanické analýze z lokality Uničov – cyklostezka*. In: *Uničov „Mezi silnicemi“, ulice Mohelnická*. Rkp. nálezové zprávy. č. v archivu ACO 312/2013. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, s. 230–234.

ZAORAL, Roman: *Sociální skladba a hospodářský vývoj*. In: ŠMERAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I*. Olomouc 2009, s. 203–215.

ZAPLETAL, Jan: *Geologie území*. In: ŠMERAL, Jiří (ed.): *Dějiny Olomouce I*. Olomouc 2009, s. 14–18.

ZAPLETAL, Jan: *Přírodní podmínky v minulosti*. In: BUREŠOVÁ, Jana (ed.): *Uničov. Historie moravského města*. Uničov 2013, s. 13–17.

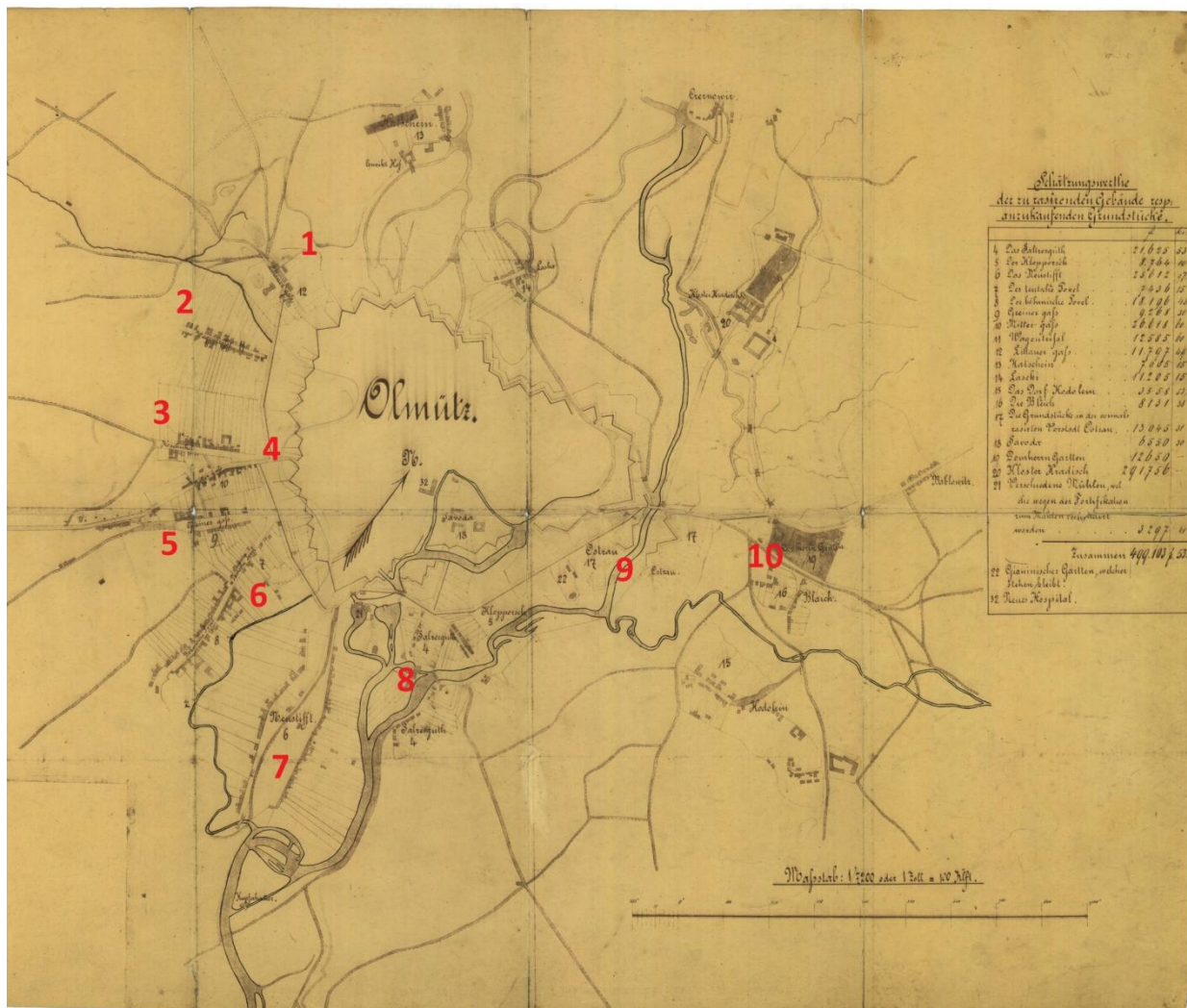
ŽEMLIČKA, Josef: „*Právo nucené směny*“ při zakládání středověkých měst. Český časopis historický, 96, 1998, č. 3, s. 502–531.

ŽEMLIČKA, Josef: *K organizaci venkovského zázemí středověkých měst*. Český časopis historický, 111, 2013, č. 4, s. 681–727.

ŽUREK, Karel (ed.): *Historický Přerov I*. Přerov 2011.

10 Přílohy

Mapa 1 – Plán Olomouce s předměstími před r. 1743, uloženo ve SOkA Olomouc, Sběrka map a plánů, č. inv. 2185.

1 – Litovelská ulice; 2 – Vozovka; 3 – Gošikl; 4 – Střední ulice; 5 – Hrnčířská ulice; 6 – Německý a Český Povel; 7 – Nové Sady; 8 – Nový Svět (Dědinka, Salczergut); 9 – Ostrovy; 10 – Bělidla